

D O R Ė

Kultūros almanachas

D O R Ē

Spaustuvė DRUKA
Klaipėda
2021

Išleista Neringos savivaldybės lėšomis

ISSN 2351-4582

© Raimonda Ravaitytė-Meyer, 2021
© Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešoji biblioteka, 2021
© Spaustuvė DRUKA, 2021

TURINYS

PRATARMĖ	4
ĮVERTINIMAS	
30 metų su gintaru: patirtys, detektyvai ir tikri namai Baltijos auksoi Su Virginija ir Kazimieru Mizgiriais kalbasi Edita Norkevičiūtė	8
MARTYNO LIUDVIKO RĖZOS PREMIJOS LAUREATAI	
Kasparas Pocius. Kad Kuršių nerija neprarastų savo veido Apie architektę, dailininkę Jūrą Bučmytę ir dizainerį, dailininką Albertą Krajinską	20
KRAŠTOVAIZDIS	
Neringa Mačiulevičiūtė-Turlienė, doc. dr. Artūras Bautrėnas Kopos nyksta: ar įmanoma pristabdyti?	34
ATMINTIS	
Asta Jankauskienė. Bumbinimo tradicija – iš kartos į kartą	44
Remigijus Sereika. Kuršių nerijos vietovardžių rusifikacija	50
NERINGOS MENO MOKYKLAI – 50	
Gintarė Dikšienė. Penkių dešimtmečių patirtys	58
PAVELDAS	
Snieguolė Kerpienė. Kai namas tampa istorijos mokytoju	70
FOTOGRAFIJA	
Danguolė Ruškienė. Vaclovas Straukas: „Norėjau pasiekti saulę“	80
KNYGŲ LENTYNOJE	
Poetinis gidas norintiesiems sugrįžti į Nidą Julių Kelerą kalbina Edita Norkevičiūtė	88
Jurgis Kunčinas. Spalis Nidoje. Eilėraštis	93
Siekis – „prisijaukinti“ Nidos dailininkų kolonijos istoriją Dr. Lina Motuzienė atsako į Raimondos Ravaitytės-Meyer klausimus	94
Kuršių nerijos istorija – komiksuose Pokalbis su dr. Indre Žigeu	100
Prof. dr. Ruth Leiserowitz. Juodkrantė – nebe Nidos šešėlyje	104
Naujos knygos	106
NERINGA – KULTŪROS SALA	
Raimonda Ravaitytė-Meyer. Laurynos Bendžiūnaitės svajonė – išsipildė!	110
Apie Neringą ir garsą ...ir šiek tiek kitokias taisykles – pagal Andrių Mamontovą	114
Šokio archeologė Agnija Šeiko Choreografę Agniją Šeiką kalbina rašytoja Sondra Simana	118
TIKROS ISTORIJOS	
Svajūnas Kuncaitis. Praėjusio šimtmečio pramogos	136
MŪSŲ AUTORAI	141

PRATARMĖ

Kai Neringa – 2021-ųjų Lietuvos kultūros sostinė paskelbė baigusi savo programą ir simbolinį gintarinį medelį perdavė Alytui, neapleido jausmas – užkopėme į neregėtas Neringos kultūros aukštumas! Kas buvo planuota prieš daugiau nei trejetą metų rengiant paraišką konkursui „Lietuvos kultūros sostinė“, viskas pavyko. Neringa iš tiesų tapo šalies kultūros sala, nelengvomis pandemijos sąlygomis sugebėjusi įgyvendinti labai ambicingą programą, specialistų vertintą kaip vieną įdomiausių per visą kultūros sostinių istoriją.

Priešingas jausmas – dabar jau reikėtų pabusti po euforiškos sėkmės ir grįžti į kasdienybę – pakiša kitą mintį: jei mūsų kasdienybės niekaip nebus paveikę išsikelti aukšti Neringos – Lietuvos kultūros sostinės tikslai, vadinasi, būsime kažko iki galo nesupratę ar nepadarę.

Didžiausi skeptikai, garsiai šaukę, kad pirma reikia susiremontuoti gatves, pastatyti „Agilą“ ir tik tada skelbti Neringoje kultūros sostinę, turėjo pripažinti: kokybiška kultūra nieko bendra su gatvių ar pastatų infrastruktūra neturi. Apie tai šių metų „Dorėje“ prabyla nidiškė operos solistė Lauryna Bendžiūnaitė, į savo gimtąją Nidą pakvietusi pasaulyje garsius menininkus, sutikusius G. F. Hendelio operą „Acis ir Galatėja“ atlikti ne kur kitur, o Neringos gimnazijos sporto salėje, transformuotoje į koncertų salę.

Kultūros sostinės atidarymo spektaklio „Laikas nė(e)rimui“ scena Šeiko šokio teatro pasirinkimu tapo Kuršių marios, jų pakrantė Parnidžio kopos papėdėje, molai, pati kopa. Spektaklis, turėjęs vykti žiemą ant Kuršmarių ledo, dėl pandemijos buvo perkeltas į birželį, tačiau bumbinimo nebuvo atsisakyta: įsibridę į marias (po vandeniu buvo specialiai sumontuota pakyla) šokėjai bumbino – ir tai buvo nepamirštama! Kaip ir daugelis kitų vaizduotėje išlikusių mizanscenų. Magiška Kuršių nerijos gamta buvo tobuliausia talentingų kūrėjų avanscena, kurioje viskas susijungė į be galo harmoningą spektaklio audinį: nuo įspūdingų Sandros Straukaitės kostiumų, išradingos Sigitos Šimkūnaitės scenografijos, ausinėse skambėjusio Kristijono Lučinsko garso takelio, jame – užburiančių Sondros Simanos teksto kodų iki – suprantama! – labai pagaulaus, įtraukiančio šiuolaikinio šokio. Spektaklio atmosferą stipriai veikė ne tik natūralios šviesos kaita, marių fone netikėtai išniręs laivas ar paukštis, bet ir tarp šokėjų įsimaišę žiūrovai, jų reakcija, sugebėjimas (ar ne) įsitraukti į aktorių diktuojamas reginio taisykles. Šį režisierės ir choreografinės Agnijos Šeiko spektaklį pavadinčiau Kuršių nerijos apoteoze.

„Dorėje“ spausdiname spektaklio „Laikas nė(e)rimui“ scenarijų, jo autorės rašytojos Sondros Simanos papildytą interviu klausimais, į kuriuos atsako choreografinė Agnija Šeiko.

„Jaučiu, kad tampu Neringos dalimi, kol ji mane priima“, – minėtame pokalbyje pripažino A. Šeiko, kalbėdama ir apie kitą drąsų savo eksperimentą – šokio ir muzikos instaliaciją „Salos“ Nidos švyturyje (šių metų muzikos festivalyje „N-žemė“). – „Man patinka prikelti tylius pastatus, o dar švytury, kurio vien architektūra ir forma įkvepia.

Vasarą ten skambėjusi Žibuoklės Martinaitytės muzika mūsų bendroje instaliacijoje „Salos“ į švyturį atnešė ir kopas, ir Lietuvos miškus, ir Niujorką. Tada šioje „saloje“ jaučiuosi pasaulio dalimi.“

Šio vienintelio prisipažinimo pakaktų kultūros metams Neringoje apibūdinti. Tokių supratimų, atsivėrimų, pajautimų būta ne vieno ir ne dviejų – „Dorės“ puslapiuose vėl ir dar kartą įvairiausiais aspektais kalbama apie Kuršių neriją, jos trapumą bei grėsmę paversti ją triukšminga masinio turizmo vieta. „Kuršių nerija yra toji vieta, kurią privalome išsaugoti visais būdais. Reikia labai atidžiai žiūrėti, ką įsileidžiame ir ką tai mums atneš – kokią pridėtinę vertę sukurs! O toji vertė dažniausiai nėra material“, – savo mintimis dalijosi Andrius Mamontovas, kalbėdamas apie garso kultūrą ir taisykles, kurių Neringoje privalėtų laikytis visi.

Apmąstant Neringos – Lietuvos kultūros sostinės metus, vis norisi kartoti ir kartoti: jei ne minėtas titulas, tai daugelio iniciatyvų būtume turėję laukti nežinia dar kiek laiko... Visų pirma paminėčiau viešą istorikų diskusiją „Kada Neringai švęsti gimtadienį?“, į kurią, be Kuršių nerijos istorijos žinovės doc. dr. Nijolės Strakauskaitės, įsitraukė prof. dr. Alfredas Bumblauskas, prof. dr. Vasilijus Safronovas, doc. dr. Vacys Vaivada, dr. Lina Motuzienė. Niekada iki šiol vienu svarbiu bendruomenei klausimu, – kokią datą istorijoje galėtume laikyti Neringos gimtadieniu, – nebuvo pasisakę tiek daug istorijos profesionalų. Šioji diskusija, prasidėjusi Juodkrantėje vasarą ir persikėlusi į Nidą lapkritį, kai Neringa minėjo miesto įkūrimo 60-metį, kol kas nėra baigta, tačiau ji dovanojo reikšmingą istorinės kultūros pamoką. Pasirodo, net ir tuo atveju, jei istorikai sutartų ir pasiūlytų visiems prieinamą datą, galutinį žodį vis tiek turėtų tarti vietos politikai ir bendruomenė.

Šią istorikų diskusiją, kaip, beje, ir spontaniškai gimusius „Pokalbius Thomo Manno name“ ar „Kultūros salos istoriją“, papasakotą Neringos muziejų, galima dar ir šiandien paklausti specialiai Kultūros metų sklaidai sukurtoje interneto svetainėje www.kulturossala.lt, atspindinčioje visus be išimties svarbesnius kultūros įvykius ir pasiryžusioje tęsti pradėtą be galo reikalingą visuomenės informavimo darbą. Dėl šios priežasties nebeatrodė prasminga šių metų „Dorėje“ rašyti metų kultūros įvykių apžvalgą.

Sudarytoja ir redaktorė
Raimonda Ravaitytė-Meyer

ĮVERTINIMAS

30 METŲ SU GINTARU: PATIRTYS, DETEKTYVAI IR TIKRI NAMAI BALTIJOS AUKSUI

Su Virginija ir Kazimieru Mizgirisiais kalbasi Edita Norkevičiūtė

Su pašnekovais susitinku vėlyvą rudenį – naujojo Mizgirių gintaro muziejaus, ištaigingai atidaryto šią vasarą Nidoje, durys žiemai laikinai užvertos. Tądien Kazimieras Mizgiris buvo pagerbtas Neringos miesto garbės piliečio vardu, o šventėje dalyvavęs kultūros ministras Simonas Kairys Virginiją ir Kazimierą Mizgirus įvertino aukščiausiu Kultūros ministerijos įsteigtu apdovanojimu „Nešk savo šviesą ir tikėk“. Tada ministras pabrėžė šio muziejaus atidarymo svarbą ne tik vietos bendruomenei, bet ir visai Lietuvai. „Ačiū jums! Kartais būna taip, kad ko nepadaro Kultūros ministerija, tą ima ir padaro Mizgirisiai,“ – juokavo S. Kairys.

Lapkritį ano šventės šurmulio aplink muziejų nėra, tačiau gyvybės, rodos, pilni namai. Abu šeimininkai švyti džiaugsmu, svetingumu ir, nors oficialiai matomės pirmą kartą, pasitinka tarsi seniai matytą draugę. Netrukus žiemai prisnūdęs muziejus pripildo mūsų balsų, juoko, nuostabos šūksnių, o prisėdus pokalbio tikrų tikriausiame Gintaro kambaryje – ir iš giliausių atminties užkaborių ištrauktų istorijų. Bet be mūsų trijų, namuose aiškiai alsuoja dar viena – gintaro – dvasia. Ir jeigu visi Lietuvoje žino, kad Mizgirisams beprotiškai patinka gintaras, po šio pokalbio apima jausmas, kad gintarui lygiai taip pat patinka jie.

Kaip kilo mintis kurti dar vieną gintaro muziejų?

Virginija. Mūsų draugystė ir darbas su gintaru tęsiasi jau daugiau kaip 30 metų. Natūraliai sukaupėme labai didelę patirtį, kolekcijas... metai eina – solidus tiek mano, tiek Kazimiero amžius, kartu su metais ateina suvokimas, kad turime visa, ką sukaupėme, labai teisingai sudėlioti, sutvarkyti. Negalime palikti vaikams tokios sudėtingos užduoties, užkrauti jiems savo darbų. Taigi, pradėjome ieškoti patalpų, ir pavyko nusipirkti šį namą. Prieškariu čia buvo jaunimo turizmo nakvynės namai [įkurti Vokiečių jaunimo sąjungos – E. N.].

Kazimieras. Viso Karaliaučiaus krašto jaunimo namai! Čia buvo ir kino, ir šokių salė, ir valgykla, ir restoranas, visi pokalbiai vykdavo čia. Mums pavyko atkurti ir išsaugoti visus užrašus ant balkio pirmame aukšte – buvę savininkai norėjo juos sunaikinti, nes jiems jų nereikėjo, bet kadangi čia atsirado muziejus, mes labai skrupulingai, pagal nuo dažų likusius klizus atkūrėm užrašus – raidę po raidės. Pirmas užrašas pataria, kokią vietą namuose išsirinkti alui gerti, o kokią – meilei. Kitas byloja: „Sakyk gerai arba nieko“ ir pan. Tokie gražūs, praktiški posakiai. Šis namas statytas apie 1930 m. Virginija, ką dar gali pasakyti?

Virginija. Na, nelabai daug ir liko pridurti (*šypsosi*). Kai mes nupirkom šį namą, aiškiai žinojom, kad muziejus turi būti pristatomas per meninę prizmę. Jis negali būti šaltas, statiškas, bet turi būti modernus, todėl pradėjome domėtis, kas galėtų mums padėti ieškoti tinkamiausio koncepto, idėjų, dizaino. Kreipėmės į rekomenduotą amerikiečių įmonę *Ralph Appelbaum Associates*, kuri užsiima išskirtinai muziejų statymu ir įrengimu. Pasisa-

Antano Stanevičiaus nuotrauka

kėm, kad esam iš Kuršių nerijos, paprasti kaimo žmonės, kad mūsų muziejus labai nedidelis, viską darome privačiomis lėšomis, ir paklausėme, ar jie dirbs su mumis? Įmonės atstovai sutiko. Na, ir prasidėjo pokalbiai, skraidymai – jie čia, mes ten važiuojame... kiek daug energijos įdėjome! Galiausiai gavome jų pasiūlytą dizainą. Labai teisingą, baltą, tikslių. Bet meno ten nebuvo nė kvapo. Supratome, kad visiškai nesusikalbėjome. Taigi, nurijom nuoskaudą, sumokėjome pinigus, parašėm į Niujorką, kad mums šis variantas vis dėlto netinka.

Mūsų noras buvo sukurti muziejų, kuris būtų ne vien medžiaga, o turėtų ir jausminį užtaisą. Žmogus jausmais informaciją priima daug giliau. Iš pradžių man visi labai oponavo, sakė, kad tokio muziejaus niekas nesupras. Bet aš tikiu, kad nebeužtenka žmogui parodyti medžiagą ir pasakyti, kuo gražus gintaras, – reikia papasakoti taip, kad sujudintume visą žmogaus vidų ir per gintarą jis labai gražiai – kitaip – į viską pažiūrėtų: į pačią Kuršių neriją, į mūsų gražius žmones, mūsų kopas. Taip pasakojau ir niujorkiečiams, kurie dirbo su muziejaus idėja, bandydama paaiškinti, kodėl pirmoji koncepcija buvo per šalta, nejauki. Tuomet atvažiavo trijų žmonių komanda – iš Berlyno, Niujorko ir Varšuvos. Viskas čia buvo tuščia, mes čia susistatėme stalus, ir visa ta diskusija, ką dabar ir pasakojau, vyko gyvai čia. Tose diskusijose ir gimė dabartinis muziejus. Todėl drąsiai sakau, kad galutinis

Atkurti autentiški užrašai ant balkių

„Nebeužtenka žmogui parodyti medžiagą ir pasakyti, kuo gražus gintaras, – reikia papasakoti taip, kad sujudintume visą žmogaus vidų ir per gintarą jis labai gražiai – kitaip – į viską pažiūrėtų: į pačią Kuršių neriją, į mūsų gražius žmones, mūsų kopas“, – tokios buvo Virginijos Mizgirienės mintys pradėjus kurti naujojo Gintaro muziejaus koncepciją

muziejaus variantas yra jungtinis niujorkiečių ir Mizgirių darbo rezultatas (*šypsosi*). Taip ir dirbam su kiekviena detale – nuoširdžiai gludinam, ieškodami geriausio varianto. Dabar jau žinau – šio muziejaus kūrimas mus taip pat išlukšteno, išgrynino, paaugino.

Pirmasis aukštas yra skirtas muziejui, o kas įkurta viršuje?

– Čia yra Gintaro galerija, – sako *Virginija*, atidariusi duris į antrame aukšte įkurtą kambarį, pilną gintarinių juvelyrikos dirbinių.

Šiomet čia daug svečių dar nekvietėme, nes visa kolekcija yra kataloguojama. Kaip ir minėjau, ji surinkta per trisdešimt metų. Jaučiu didelę atsakomybę autoriams – mes rinkome jų darbus, bendravome, įtikinėjome parduoti, todėl dabar privalome pagarbiai jų kūrinius rodyti. Šiuo metu galerijoje eksponuojami apie keturiasdešimt autorių darbai – jų yra per 200. Žinoma, ne viskas, ką turime, čia eksponuojama – neužteko vietos. O autoriai labai įvairūs. Didžioji dalis yra lietuviai: tai ir skulptoriai, ir juvelyrų, ir mažosios plastikos dirbėjai. Yra ir užsienio autorių – iš Vokietijos, Olandijos, Lenkijos. Darbai irgi įvairūs – nuo tokių, kuriais tikrai galima puošti, iki visiškai konceptualių pavyzdžių.

Dar šiame aukšte yra Gintaro kambarys, kuriame norėjome parodyti patį gintarą, koks įdomus jis yra, koks vertingas. Šį kambarį kūrėme įkvėpti garsiosios legendos, todėl ir ekspozicijos čia sumanytos truputį neįprastai. Juk legenda todėl ir yra legenda, kad niekas negali patvirtinti jos tikrumo. Taip ir čia – Gintaro kambario tarsi nėra, jį žmogus atranda tik priejęs arčiau, – *pasakoja Virginija, aiškindama, kodėl vitrinos čia pritemosios ir praskaidrėja tik lankytoji priartėjus.*

Ar sunku buvo atrinkti, kas kelias į ekspoziciją?

Virginija. Sunku, labai sunku. Prie kiekvienos ekspozicijos dirbome po kelis mėnesius, tikrai nebuvo taip, kad atėjom, padėjom ir išėjom. Ir kėlėm, ir išėmėm, ir vėl dėjom. Vis ieškojom geriausio varianto, kai kurie menotyrininkai man sako pastabas, kad labai daug kūrinių pridėta, sunki ekspozicija. Aš visiems atsakau: – būkite malonūs, atleiskite, taip norėjau pasigirti, kiek nuostabių darbų yra surinkta (*juokiasi*).

Bet čia yra dar viena erdvė?..

Virginija. Yra. Tai Kazimiero Mizgario fotolaboratorija. Kazimierai, viešnia pas tave! – *skambiai šūkteli Virginija ir, mostelėjusi į baltas duris, tuoj pat apsisuka ant kulno. Nedrąsiai stumteliu baltąsias duris, už kurių atsiveria nedidukė, bet turtinga erdvė – atviros lentynos nukrautos rėmais, skirtingais fotoaparatais, įmantriais buteliais su dešimtmečius menančiomis etiketėmis, kurios įspėja – indai saugo tik profesionalui pažįstamus skysčius. Ir nors kambarys pilnas, netrunku suprasti, kad viskas čia turi savo vietą.*

Kazimieras. Užeikit, užeikit! Sveiki atvykę į Kazimiero Mizgario fotolaboratoriją. Čia susidėjau visus daiktus, chemikalus, svarstyklės, visas rites, net fotofilmukų dėžutes ir kasetes, džiovintuvus ir didintuvus, fotoaparatus, su kuriais dirbau visą savo gyvenimą. Ryškų irgi turiu. Menui daryti reikia skiesti vieną su dviem, o *chaltūrai* – vieną su penkiais (*juokiasi*). Nieko neišmečiau, viską taupiau ir tiek pritaupiau, kad reikėjo išprašyti iš šeimos

vieną kambarį (*juokiasi*). Juk dabar viskas skaitmenizuojama, niekas nebežino, kaip tos nuotraukos anksčiau buvo „išvargtos“.

Tarp kitko, turiu vieną labai įdomią nuotrauką, padarytą seno, Nidoje gyvenusio fotografo Lemkės. Su originaliu tuomet veikusios fotoateljė vokeliu! Ant jo parašyta, kad tai fotografijos namai „Nidden“. Vokelio viduje radau ir nuotraukos negatyvą – apkandžiotą pelių, pablukusį tokių, betgi radau! Iš jo ir nuotrauką esu padaręs, matyti vyras, moteris, jos taškuota suknelė, nors moters veido bruožus įžvelgti sunku. Vis tiek puikus kadras iš praeities. Tas pats Lemkė man, jaunam, tik atvyku-

Prieškarinis Nidos gyventojo Lemkės fotoaparatas

Šioje Kazimiero Mizgirio fotolaboratorijoje svajojama daryti fotografijas senuoju būdu

siam fotografui, padovanojo ir labai įdomų fotoaparata, jį ir dabar turiu. Nors ir taisytas, klijuotas, puikiai veikia. Man jis labai brangus – seno fotografo jaunam perleistas darbo įrankis. Įsivaizduoju, kad mano minėtas negatyvas darytas būtent šita kamera, nes negatyvas yra tokio pat dydžio. Na ir kaip galime dabar neturėti fotolaboratorijos Nidoje, kai žinome, kad ji buvo! Todėl aš savo laboratorijoje specialiai pasidariau užtamsinamus langus – galvoju kada nors, kai jau būsiu pensininkas, užsitamsinsiu langus, ir darysime čia fotografijas senuoju būdu.

Ši laboratorija yra vienas labai svarbus mano gyvenimo žingsnis. Na, o dabar jaučiu, kad laikas žengti kitą žingsnį ir labiau pamylėti gintarą, skirti jam dėmesio ir pagarbiai parodyti kitiems. Juk nėra taip, kad pasėmei saują gabaliukų ir padėjai. Kiekvienas jų yra apčiupinėtas ir apkalbėtas, pritaikytas būtent tai vietai, kurioje yra eksponuojamas. Kartą gavau klausimą – kiek kilogramų gintaro turiu. Kvailesnio klausimo gal ir nesu gavęs. Na, kaip aš galiu gintarą kilogramais skaičiuoti?! Vienetais nebent. Na ir kas, kad pasvertum visa, ką turiu. Juk ten bus ir sutrupėjusių gabaliukų, ir šlamšto. O eksponatai, jeigu juos nori rodyti žmonėms, turi būti išskirtiniai. Ne visada juos paprasta gauti – tarkime, melsvo gintaro pavyzdžių gauti beveik neįmanoma. Ko paklausi, visi tik purtosi, – ne, ne, ką tu! Šiaip ne taip pavyko muziejaus kolekcijai sugaudyti bene septynis gabalėlius. Su žalsvu gintaru irgi tas pats. Per ilgus metus, per vargus pavyko sutaupyti renkant gabalėlį po gabalėlio, sudėjus į dėžutę... ir kaip gražu, kai galiausiai galiu visa tai parodyti kitiems.

Galiausiai, apėję visas namo erdves, įsitaisome Gintaro kambaryje – dar keletui smagių šeiminių istorijų.

Prieškariniuose Jaunimo turizmo nakvynės namuose šiandien – Mizgirių gintaro muziejus.
Prie įėjimo – Nerijaus Ermino skulptūros

Prisiminkime trumpam, kaip jūs, Virginija, atkeliavote į Nidą?

Virginija. Man buvo 17 metų, mama nupirko kelialapį iš „Lengvosios pramonės“ ir išleido atostogauti. Pirmoji vieta, kur apsigyvenau, buvo šitas namas. Ten, kur dabar mūsų naujojo muziejaus registratūra, tada stovėjo mano lova. Iš išorės namas toks ir buvo, tik viduj tada, sovietiniais laikais, visur buvo kambariai. O Kazimieras dirbo čia pat – kur dabar veikia kavinė „Kuršis“, tais laikais buvo vadinamasis Buitinis, ten jis dirbo fotografu. Kaip tik tuo metu su kolegomis kultūros namuose ir parodą organizavo. Jau kaip ir turėjo reikiamas nuotraukas, bet dar kažko lyg trūko. Ir jo draugas paprašė manęs ir keleto kartu poilsiausių merginų papozuoti – paprastai, meniškai, pasivaikščioti tarp smilgų... taip įvyko pažintis su Kazimieru.

Kaip gintaras atėjo į jūsų gyvenimus? Kaip tie maži pavieniai gabalėliai virto ištisomis ekspozicijomis?

Kazimieras. Na, tai tikraja to žodžio prasme yra jūros ir gamtos dovanos, kurias mes pamatėm ir pamilom (šypsosi). O šiaip tai viskas prasidėjo nuo pirmo gintaro gabalėlio, atrasto pajūry, ir to jausmo, kai paimi gintarą į ranką, – jis šiltas, lengvas, turi kažkokią ypatingą energiją. Paskui pradedi domėtis istorija, – iš kur tas gintaras, kodėl jis kitoks, kodėl jis pajūry tarp kažkokių šiukšlyčių randamas. Pamažu sužinai, kad jis ne tik geltonas, kad būna ir skaidrus, ir visai juodas kaip akmuo, o jei dar kokį gyvį gintare įstrigusį atrandi! Tai jau 50 mi-

Neringos garbės piliečio regalias Kazimierui Mizgiriui įteikė Neringos meras Darius Jasaitis, dėkodamas už neįkainojamą darbą kultūrai ir Kuršių nerijai. Kairėje – Virginija Mizgirienė. Algimanto Kalvaičio nuotrauka

lijonų metų senumo pasaulis tavo delne. Iš viso to ir susidėjo domėjimasis, lindimas gilyn, bandymas suvokti kas, kada, iš kur ir pan. Bet čia mano patirtis, nežinau, kaip tau, Virginija?

Virginija. Mano meilė gintarui atėjo iš estetikos. Pirmoji dovana, kurią gavau iš Kazimiero, buvo toks didžiulis gintaro gabalas su natūralia skylute. Pamenu, kaip jį nešiojau, būdama dar visai jaunutė. Žmonės visada labai atkreipdavo dėmesį į tą gintarą, sulaukdavau daugybės komplimentų. Tai ir buvo, matyt, toji kibirkštėlė.

Kazimieras. Aš atsimenu, su tarybine bormašine šlifavau tą gintarą, ištepęs tokia žalia pasta „Goja“. Pastos likučių prilindo į tą gintarą visur, paskui su adata krapščiau lauk – na kaip merginai dabar veši purviną?! Poliravau, su kažkokiu skuduru tryniau... Dieve tu mano, kiek aš tada vargau (*juokiasi*).

Virginija. Na, bet ir pasisekimas buvo didelis! (*juokiasi*).

Ar tebeturite tą gintarą, Virginija?

Virginija. Ieškojau, dar visai neseniai čia, Nidoje, viską perkrėčiau, bet neradau. Matyt, kažkur Vilniuje. Aš jo ir formą, ir spalvą – viską atsimenu! Emocinis ryšys su gintaru taip ir susiformavo. Na, o rimtas, muziejinis atėjo iš paties gyvenimo. Šviesaus atminimo architektas Algimantas Zaviša patikėjo mumis ir leido pasistatyti galeriją Thomo Manno namelio apačioje, ten visų pirma buvo eksponuojamos meninės Kazimiero nuotraukos, vėliau iškeliavusios į pasaulį, ten ir pradėjo mus lankyti pirmieji svečiai – vokiečiai. Pamenu, galeri-

joje stovėjo juodas senovinis stalas, ant kurio mėtydavosi tokių gražių gintarinių daiktelių, bet tuo metu tai nebuvo prekybai. O mūsų svečiai visi puldavo prie to stalo – jiems tiek reikia tų daiktų, prašosi parduoti, domisi – neišvysi. Na, kad jau susidomėjimas didelis, tai pasirūpinome, kad atsirastų Vlado Stripeikaičio kolekcija – parduodama. Koks pasisekimas!

Kazimieras. 100 markių, atsimentu, už gintarinę apyrankę – mums buvo tokie dideli pinigai.

Virginija. Nesuvokiami dalykai. Pamažu supratom, kad tų kolekcijų reikia daugiau, kad jas reikia eksponuoti... Prekyba vyko sklandžiai, ir viskas ėjosi gerai, bet žmonės vis tiek buvo kultūringi, jiems neužtekdavo tik nusipirkti gintarą, kildavo ir klausimų: kodėl tas gintaras juodas, kodėl skaidrus? Iš pradžių mes taip nuoširdžiai, atsinešę keletą knygų, pasakojom, ką žinojom, bet visus interesantus siuntėm į Palangos gintaro muziejų. Tik vėliau atėjo mintis – juk ir patys galime papasakoti žmonėms daugiau, padaryti viską profesionaliai. Tada Pamario gatvėje nusipirkome du kambarėlius ir tuose 50 kvadratinį metrų padarėme pirmą pristatymą.

Kazimieras. Prie senosios evangelikų liuteronų bažnyčios, tokioj simboliškoj vietoj...

Virginija. Tą muziejų iki šiol lydi milžiniškas pasisekimas. Ir dabar žmonės, būna, ne drąsiai praveria naujojo muziejaus duris su klausimu: o ten ar veikia? Kažkaip visi jį labai pamilo – svečiai, darbuotojai, menininkai, kelionių organizatoriai, gidai. Atsimenu, kai tik atidarėme tokį mažutytį muziejų, kilo beveik furoras, – kaip čia taip išeina, kad kažkokie du niekam nežinomi veikėjai apie gintarą pasakoja! Ir tai net ne parduotuvė! Visiems toks dyvas buvo – įvairūs žurnalai, laikraščiai, svečiai čia lankėsi, visi stebėjosi. Tada ir kilo mintis, kad Vilnius nieko panašaus neturi, gavom kvietimą kažką panašaus įrengti ten. Na ir vėlgi – nusipirkom du kambarėlius senamiesty. Neatsimenu, kiek mes už juos mokėjom, Kazimierai?

Jono Balčiūno ir Vaidilutės Vidugirytės „Žiedas“

Nerijaus Ermino „Marija“

Kazimieras. 15 tūkst. dolerių. Jūs įsivaizduojate, tais laikais tai buvo kosminiai pinigai.

Virginija. Kiek mes vargom, kol tuos pinigus surinkom! Na, bet kažkaip pavyko. Prsidėjo remonto darbai, griovimai. Bet ir vėl – kažkokie lyg keisti dalykai dedasi, lyg kam vaidenasi... Aš, kadangi visą gyvenimą draugauju su bioenergetikais, pakviečiau vieną į svečius. Jis man ir sako: čia vienam kampe tokia stipri energija, aš nežinau, ar čia įmelsta, ar čia koks lobis yra. Kadangi senamiestyje nieko labai savavališkai negali daryti, pasikvietėm archeologą Gediminą Gendreną, jis padarė šurfus ir rado keramikos dirbinių. Taip ir pasakė: jeigu norit galeriją atidaryti, tai neužsiimkit čia niekuo, nes kai pradėsime kasinėti, tai maža nepasirodys. Bet ar jūs galit patikėti, – sako, čia yra lobis, o Mizgiriai nieko nedarys? (*juokiasi*). Aišku, kad Kazimieras užsivedė lobio ieškoti!

Tai ar radot lobį?

Virginija. Radom!

Kazimieras. XV–XVI a. keramikos krosnis, pačių įvairiausių eksponatų, kaulų dirbtuvę, keramikos dirbtuvę. Viskas buvo gamtoje, o kai miestas degė, griuvo statiniai, viskas liko palaidota – kultūrinis sluoksnis iškilo apie 4–5 metrus. Nukasėm dar septynis namus, kurie tame sluoksnyje egzistavo. Viską protokolavome, fiksavome. Su mumis dirbė archeologai Gendrenas ir Katilius vėliau sakė, kad šie kasinėjimai jiems buvo puiki repeticija prieš darbą Valdovų rūmuose.

Na, o koks galiausiai jūsų atkasto lobio likimas?

Virginija. Čia ir vėl buvo didžiulis furoras! Mizgiriai atrado XVI amžiaus krosnių! Jūs ne-klauskite, kas čia darėsi. Pasirodo, tų krosnių ir daugiau būta, bet niekas dėl jų nesijaudino ir nesaugojo. O mes ir radom, ir dar kitiems rodome (*šypsosi*). Dabar jos yra valstybės turtas.

Kazimieras. Dar nepasakei, kad mes prieš tai buvom Romoj, Pompėją apžiūrėjom, pamatėm, kokia vertybė yra artefaktai iš amžių prieš Kristų. Juk ten eksponuojama taip, kad matai visus sluoksnius. Matant, kaip pagarbiai su senove elgiamasi, ir mums atėjo supratimas, kad turime atidengti tas krosnis, parodyti žmonėms.

Virginija. Mes Romoje pamatėme stiklines grindis – tą idėją bene pirmieji parsivežėme čia ir padarėme tą patį, kad galėtumėm neuždengti to, kas atkasta.

Kazimieras. Mes tikrai buvome pirmieji! Algirdas Brazauskas pašiurpo! Sako, – ar tikrai galima ant šito stiklo lipti? Sakau, Prezidente, ramiai – čia 4 cm storio stiklas. O jis užlipo ir dar patrepšėjo – tikrai gi laiko! (*juokiasi*).

Na, o kokia gi Perkūno akmens istorija?

Kazimieras. Ši istorija tikriausiai verta romano puslapių! Tai yra gintaras, išskalautas iš Baltijos jūros gelmių. Tikra jūros dovana, grynuolis, kuris sveria net 3 820 g. Už Palangos Saulės akmenį sunkesnis ir didesnis. Ir pavadiname taip galvodami: gal Perkūnas su tuo „akmeniu“ ėmė ir sudaužė gintarinę Jūratės pilį... O surastas jis prieš 17 metų Danijos pakrantėje. Jį aptikęs danas už parduotus pinigus nusipirko namą. Naujasis savininkas šitą grynuolį pardavė aukcione arabui ir nusipirko du namus! O mes apie šį gintarą sužinojome

iš Vidmanto Bezaro [dabar – Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos vadovas – E. N.]. Tada bandėme su tuo araba, kuris ir pats jau norėjo parduoti šį gintarą, tartis.

Virginija. Įdomiausia, kad tas arabas kažkodėl pats atvežė savo gintarą į Lietuvą ir būtent čia ieškojo pirkėjo.

Kazimieras. Galiausiai per tarpininkus pasimatėme su savininku – jis atsinešė ir gintarą, įvyniotą į skarelę. Susirinkome visi kažkokioje baisiai tamsioje kavinėje, prie Seimo. Tamsūs baldai, tamsūs kampas, daugybė tarpininkų, apstojusių aplink, mes su Virginija ir arabas. Bandėme susišnekėti, ką jis čia turi, galiausiai sakom: atriškite tą skarą. Jis atriša, o mes abu du tiesiog amo netekome. Aišku, neišsidavėm (*juokiasi*). Uždėjau aš rankas ant to gintaro, pajutau jo tikrai didžiulę energiją, sakau Virginijai, – ir tu pačiupinėk. Susimirksėjom, kad šitas gintaras tikrai privalo būti eksponuojamas muziejuje. Savininkas užrašė ant popierėlio kainą – sako, jis tiek kainuoja. Varge, galvoju, iš kur mes tiek mokėsim, neturim tiek pinigų.

Virginija. Aišku, tarpininkų daugybė, todėl ir to gintaro kaina siaubingai išauga, nes visi natūraliai laukia savo procentų. Taip ir pasakėm: nepirksim, nes neperkam.

Kazimieras. Jis mūsų klausia, už kiek galėtumėme pirkti? Tada jau mes ant popierėlio rašom kainą ir duodam jam, kad niekas nematytų (*juokiasi*). Tąkart jis taip ir neapsisprendė – parduoti ar ne.

Virginija. Jau manėme, mūsų keliai su tuo gintaru išsiskyrė. Bet po kurio laiko sulaukėme skambučio iš to paties arabo. Toks sąžiningas žmogus – už kainą, kurią mes tada parašėm, ir pardavė.

Kazimieras. Ne, ne, palauk, dar iš pradžių aš prašiau surinkti medžiagą apie jį, kad viskas yra legalu ir teisėta. Kad paskui nebūtų taip, kad koks muziejus pasigenda, o mes, tokie kvailėliai iš kaimo, nusipirkę... gi atims (*juokiasi*). Tai jis surinko visą medžiagą, surado konkrečius duomenis pirmojo žmogaus, atradusio šį gintarą, išsiaiškino, kur jis tą gintarą padėjo. Tada mes per notarą viską įforminom ir nusipirkom tą gintarą legaliai, su visa jo istorija.

Virginija. Tai juk irgi buvo labai didelis jo darbas. Aš, atsimenu, galvoju, – kada jam trūks kantrybė čia žaisti su mumis. Tas gintaras spėjo pakeliauti, dar ir į Lenkiją buvo išvežtas, kol pasiekė mus. Dabar jis garbingai eksponuojamas čia, Mizgirių gintaro muziejuje.

Ar dažnai susiduriate su tokiomis detektyvo vertomis istorijomis?

Kazimieras. Na, tokių ekskluzyvių nėra daug. Bet kiekvienas turimas gabalėlis vis tiek yra ypatingas. Kai renki kolekciją, maždaug žinai, ką turi, ko neturi. Kiekvienas gintaras turi savo istoriją, jų yra tikrai daug, tik ne visos jos tokios reikšmingos. Stripeikaitis mums nupirko – net ne pats rado, o nupirko – sraigę gintare. Tai buvo didžiulis įvykis, visame pasaulyje sensacija, nes pats sraigės kiautelis yra vandeny! Ir jis plaukioja tame gintare. Mes, susigriebę geriausius savo inkliuzus, sėdom į žiguliuką ir nuvažiavom pas profesorių J. Wunderlichą į Hamburgą, kad jis pažiūrėtų ir įvertintų mūsų kolekciją. Jis vieną sykį atsistojo, atsisėdo. Dar sykį. Sako, nebuvo matęs, kad kriauklė plaukiotų vandenyje gintaro viduje! Ir žurnalai rašė, ir fotografavo... tuo metu išvis buvo 3 ar 4 kriauklės, rastos gintare. Labai retas radinys.

Virginija. Vilniuje dabar rodomas šitas gintaras.

Kazimieras. Arba, kai radom tą vorą... Pamario g. 20 jis rodomas, penktame didinamajame stikle. Voras, kokio pasaulyje išvis nebuvo rasta! Pirmas tokios rūšies voras, su tokiom antenom, medžioklinis, gali šokti. Pavadino *Sosybius Mizgirisi*, savininko garbei

Perkūno akmuo – didžiausias jūrinis gintaras Lietuvoje, sveriantis 3 820 gramų.
Kazimiero Mizgirio nuotrauka

(juokiasi). Tai štai tokios ir istorijos... arba, pavyzdžiui, vienas prekeivis atnešė žiogo koją – didžiulę, raumeningą, su „mėsa“ – gintare. Visi išsižiojom, pradėjom žiūrėti per mikroskopą – na tikriausia žiogo koja! Pasirodo, to žiogo stipraus būta, pats pabėgo, o koja pasiliko.

Štai taip, įsivaizduojat, – visas gyvenimas gintare, o gintaras rankoje. 50 milijonų metų – viską gali pajusti, pamatyti, kaip kas vyko.

Virginija. Na štai, čia ir viskas sueina. Iš tokių mikrodalelių susideda į kažką daugiau. Susineša po smiltį, kaip ta Kuršių nerija, ir išauga. Kaip per tuos dešimtmečius augome ir mes, augindami savo aplinką. Regis, kažką vis dėlto išauginom.

MARTYNO LIUDVIKO RĖZOS PREMIJOS LAUREATAI

MARTYNO LIUDVIKO RĖZOS PREMIJOS LAUREATAI

Eduardas Jonušas – dailininkas, Kuršių nerijos paveldo puoselėtojas. 2009 m.

Nijolė Strakauskaitė – Klaipėdos universiteto docentė, humanitarinių mokslų daktarė, Kuršių nerijos ir Prūsijos (Mažosios) Lietuvos istorijos tyrinėtoja. 2010 m.

Vitalija Jonušienė – kultūros veikėja, ilgametė Thomo Manno memorialinio muziejaus ir kultūros centro direktorė. 2011 m.

Arvydas Juozaitis – humanitarinių mokslų daktaras, politikos ir visuomenės veikėjas, filosofas, rašytojas, publicistas. 2012 m.

Liucija Citavičiūtė – humanitarinių mokslų daktarė, Prūsijos (Mažosios) Lietuvos raštijos tyrėja, vertėja, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkė. 2013 m.

Arūnas Sakalauskas – skulptorius, Vilniaus dailės akademijos profesorius, M. L. Rėzos paminklų Juodkrantėje ir Kaliningrade autorius. 2014 m.

Nidos kultūros ir turizmo informacijos centro „Agila“ folkloro ansamblis „Giedružė“ (vadovė – **Audronė Buržinskienė**), Pamario krašto etninės kultūros puoselėtojas. 2015 m.

Romanas Borisovas – dailininkas, akvarelėse įamžinęs nykstantį Rytų Prūsijos paveldą. 2016 m.

Ingė Lukšaitė – docentė, habilituota humanitarinių mokslų daktarė, Reformacijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Prūsijos Kunigaikštystės, Prūsijos (Mažosios) Lietuvos kultūros istorijos tyrinėtoja. 2017 m.

Albertas Danilevičius – skulptorius, aplinkos, žemės meno kūrėjas, pedagogas. 2018 m.

Ruth Leiserowitz – Vokietijos istorikė, profesorė, habilituota humanitarinių mokslų daktarė, XIX–XX a. Vidurio Rytų Europos, Prūsijos (Mažosios) Lietuvos, žydų istorijos tyrėja, vertėja. 2019 m.

Rimutė Rimantienė – archeologė, habilituota humanitarinių mokslų daktarė, akmens amžiaus tyrinėtoja ir šio laikotarpio tyrinėjimų mokyklos kūrėja Lietuvoje. 2020 m.

Jūratė Bučmytė – architektė, dailininkė ir **Albertas Krajinskas** – dizaineris, dailininkas, edukatoriai, savo kūryba aktualizuojantys ir reprezentuojantys Kuršių neriją, jos paveldą. 2021 m.

2008 metais Neringos savivaldybės taryba įsteigė Martyno Liudviko Rėzos kultūros ir meno premiją. Ji įteikiama kiekvienų metų sausio 9 d. per M. L. Rėzos gimtadienį už Kuršių nerijai ir Prūsijos Lietuvai reikšmingą, aktyvią ir kūrybingą veiklą.

Jūratė Bučmytė ir Albertas Krajinskas – po garbingos premijos įteikimo ceremonijos Juodkrantės evangelikų liuteronų bažnyčioje. Gintauto Beržinsko nuotrauka

KAD KURŠIŲ NERIJA NEPRARASTŲ SAVO VEIDO

Kasparas Pocius

Šiomet Martyno Liudviko Rėzos kultūros ir meno premija paskirta Juodkrantėje kuriantiems ir Kuršių nerijos praeitį tyrinėjantiems menininkams Jūratei Bučmytei ir Albertui Krajinskui. Jų kūryba yra tapusi neatsiejama Kuršių nerijos ir jai gretimų arealų kultūrinio landšafto dalimi. Būtent kultūrinio landšafto, nes į šią sąvoką, kaip ir abiejų menininkų kūrybą, telpa ekologija, istorija ir kultūra (ties antropologine prasme – kaip žmogaus kūrybingo poveikio aplinkai visuma, tiek kritine – kaip mūsų galimybė kritiškai vertinti tai, kaip tas poveikis keičia mus ir aplinką). Abiejų dailininkų kūryboje svarbiausia nuostata laikyčiau rūpestį, kad šis žemės kampelis neprarastų savo veido, išliktų harmoningas ir išlaikytų gyvybingą praeities santykio su dabartimi ir ateitimi audinį.

Albertą ir Jūrą pažįstu jau beveik trisdešimt metų, ir pasakojimas apie juos pinasi su nebesugrąžinamos praeities įspūdžiais. Tuomet, dešimtajame praėjusio šimtmečio dešimtmetyje, man, paaugliui, Juodkrantė ir visa Kuršių nerija buvo tapusi ne tik atostogų erdve – ji man buvo antrieji įsimylėtieji namai. Juodkrantė ir Nida tuomet atrodė visiškai kitaip: tai buvo žali, nesušukuoti miesteliai, marių pakrantėje džiūvo žvejų tinklai, nebuvo nei pakrančių, nei skulptūrų, bet dar buvo gyvi paskutiniai vietiniai gyventojai, apgriuvusiose namų palėpėse mėtėsi senoviniai rakandai ir nuotraukos.

Jas surinkęs, Albertas, sekdamas savo senelio, kurėnų statytojo iš Drevernos kaimo anapus marių, pavyzdžiu, kartu su Jūrate ėmėsi ne tik perteikti miestelių praeitį paveikluose, bet rekonstravo visą to krašto istorinį – simbolinį – semiotinį landšaftą: pagal brėžinius gamino kurėnų modelius, vėtrunges, aiškinosi ir kitiems aiškino vėtrungių ir krikštų prasmes, paneigdamas ligtolines interpretacijas, kad tai – tik dekoratyviniai motyvai. Tai, kas, kaip teigiama monologiniuose praeities naratyvuose, teturėjo dekoratyvinę vertę, atsiskleidžia kaip ženklų sistema, koduojanti vietinių gyventojų tradicijas, papročius, tarpusavio santykius ir elgseną susidūrus su galios struktūromis. Šis svarbus pasakojimas ne tik atskleidžia plačią materialinę tos visuomenės gyvensenos panoramą, bet ir kuria reikšmingą pertrūkį monologiniuose praeities naratyvuose: jis parodo, kokia mums dar svetima šio krašto praeitis, kiek dar pastangų turime įdėti, norėdami ją pažinti, kaip negalime jėga užvaldyti ir savintis to, kas mums ne visada priklauso, kaip galima ir kaip negalima elgtis su praeitimi. Rekonstrukcija, istoriniai tyrinėjimai, bandymas kurti ekologišką dizainą ir yra tas šiuolaikinis požiūris į istoriją ir gamtą, išlaisvinantis mus iš monotoniško modernybės monologo, leidžiantis išgirsti neįprastus gamtos ir istorijos sąsambius.

Jūratės ir Alberto darbuose vyrauja realizmas: juk tik preciziškai tikslus pieštuko štrichas gali išsaugoti tai, į ką kėsinasi tiek gamta, tiek žmogus, tiek visa pamiršti leidžiantis laikas. Jų atkurti kurėnai, pastatai, gyvūnai ir augalai įsipina į nuostabiuosius ir nepapras-

tai vertingus pamario žemėlapius, kurie įkūnija vietos žmonių mąstymą, siekį orientuotis ir būti to, kas šiandien vis dažniau aktualizuojama kaip bendrija, nariais. O bendrija turėtų mus suvienyti ne tik kaip socialinį audinį, bet ir paversti integralia mus supančios aplinkos, stichijų, augalų ir gyvūnų pasaulio dalimi. Deja, šiuolaikybė rodo, kad tai ne visada pavyksta.

Kartais Jūratės ir Alberto pasakojimo realizmas leidžia prabilti mitologijai – iš viršaus kurėnai atrodo tarsi universalieji kultūriniai kalbų mintijančios kaukės, pro kurių ertmes mus stebi į mūsų atmintį apeliuojantys jų gamintojų ir savininkų žvilgsniai. Mitologija, dangaus kūnų ir dievybių įrašymu į aplinkos tekstą buvo persmelktos ir dekoracijos bei kostiumai 2021-aisiais metais nuskambėjusiai operai – triptikui „Neringa“. Visa tai kuria nepaprastai įgudusi ranka, o pasirinkta technika – akvarelė – reikalauja atidaus kruopštumo. Tik taip galima elgtis su praeitimi, su šiuo kraštu, su savais namais: leisti tam, kas nauja, skaidriai įsiliesti į tai, kas jautriai buvo kurta šimtmečius, girdėti daugiau balsų ir matyti plačiau, nei gali generuoti valdiška tvarka ar savanaudiški interesai. Tiesa, kai kuriuose guašo technika tapytuose paveiksluose ranka tampa laisvesnė, lengviau atskleidžia intensyvesnę, ryškesnę emociją. Bet giluminio teksto simbolika išlieka ir suteikia kūriniams struktūrą, leidžiančią matyti tęstinumą tarp istorinių bei etnografinių tyrinėjimų ir meninę kūrybą skatinančios vaizduotės.

Daugybės dalykų taip ir nesužinotume, jei ne Alberto siekis mokytį, edukuoti. Bendraudami su Albertu, daugybė žmonių yra supratę, kad šio krašto paveldu galima ne tik grožėtis – jį įmanu skaityti kaip semiotinį tekstą, kurį, įsispaudusį į vietinį kraštovaizdį, dabartyje ne tik plauna bangos ar pusto smėlis – jį dažnai niokoja tai, ką taip neseniai vadinome civilizacija, o šiandien vadiname antropocenu. Atėjusiems į parodas žmonėms Jūratė ir Albertas vis iš naujo pasakoja, ką reiškia įpjovos krikščiuose, vėliavos vėtrungėse ir žirgeliai ant namų stogų. Jūratė ir Albertas ne tik kantriai saugo senąjį Kuršių nerijoje gyvenusių žmonių, jų bendruomenių paveldą, bet perkelia juos į savo realistinę tapybą, kur nepaprastai subtiliais šviesiais akvarelės atspalviais gundo mus matyti tokį peizažą, kokio jau nebebus. Daugybę metų jie taip pat rekonstruoja senuosius vietinių žvejybos laivų modelius, atkuria vietines vėtrunges ir puošia jomis Kuršių nerijos miestelius. Tai – praeities rekonstrukcija; atliktas vertingas meninis ir mokslinis tiriamasis darbas padeda seniesiems simboliams išlikti įsiskverbusiems į šiuolaikinės kultūros tekstą.

Pradedant paveikslais ir baigiant žemėlapiais, laivų ir vėtrungių modeliais, Jūratė ir Albertas kurdami siekia atskleisti Kuršių nerijos savitumą, jos ekologinį ir socialinį heterogeniškumą. Savita Kuršių nerijoje yra tai, kad ji, būdama ekologiškai trapi ir pažeidžiama, tarsi pati sprunka nuo aštrių formų ir griežtų linijų, nuo apibrėžtumų, nuo kieto planavimo ir tiesiaeigio istorijos naratyvo. Iš praeities paveldėtame pasakojime girdimi ne vienos, o daugelio susikertančių ir susiduriančių kultūrų balsai – balsai tų, kuriuos gamta ar istorija privertė čia atsikelti, gimti, gyventi ir kurti šį trapų pasaulį. Toks pasakojimas ir pats savaime yra neįtikėtinais trapus, jį lengva nutildyti monologu, jei bandoma daugialypumą versti vieniu, įvairovę – vientisumu. Tai suprato ne tik Jūratė su Albertu, bet ir kai

kurie šiuolaikiniai mūsų istorikai, išmokę nebesiremti siauros nacionalistinės minties kanonu, bet dekonstruoti erdvę, materialine prasme priklausančią tiems, kurie ja naudojasi ir naudojos, – bendruomenei, neredukuotinai iki tautinės tapatybės, besididžiuojančiai savo skirtingumu ir įvairove. Todėl Jūratė ir Albertas stengiasi megzti nepertraukiamą ryšį tiek su Kuršių nerijos istoriją menančiais išeiviais, tiek su stipria ekologine vaizduote pasižyminčiais dabarties kūrėjais ir profesionalais, tiek su studentais ir visais tais jaunais žmonėmis, kuriems rūpi Kuršių nerijos ateitis. Ir tai visiškai natūralu: tiems, kurie atvyksta čia atostogauti ar yra apsistoję ilgesniam laikui, Jūratės ir Alberto kūrybos atradimas tampa įvykiu, leidžiančiu visiškai pakeisti savo mąstymą. Patirtas estetinis įspūdis leidžia atsipalaiduoti, pamiršti ramybės ilgai nedavusius tapatybių konfliktus („aš lietuvis, o tu vokiečių“) ir pamatyti sukurtą meninę erdvę kaip alternatyvią tikrovę, leidžiančią keisti mąstymo visumą.

Jūratei ir Albertui jų kūrybiniai ir istoriniai atradimai garantavo tarptautinį pripažinimą ir leido sutikti daugybę simpatiškų bendraminčių – tiek lietuvių, tiek kitataučių. Todėl stebina, kad vietiniame kontekste jų pavardės ir darbai prisimenami palyginti nedažnai. Gal tai lemia jų kritinės nuostatos, nenutylimas pasipiktinimas, kai norint palengvinti kelionę sunkvežimiams platinamos gatvės, o atsisakymas riboti greitį priverčia vibruoti ir ardo urbanistiniam peizažui svarbius pastatus ir bažnyčias. Taip, viskas kinta, bet įsipareigojimai turi likti netgi tada, kai tų, kuriems įsipareigota, jau nėra, – nes tik įsipareigojus subtiliai jungti dabartį ir praeitį, neprimesti trapiai istorijai galingos ir reduktyvios dabarties galima išsaugoti tęstinumą. Tad apmąstant Jūratės ir Alberto kūrybinį procesą, norėtusi linkėti, kad jį lydėtų mūsų visų įsitraukimas, angažavimasis lokalinei istorijai ir ekologijai.

Jūratės Bučmytės ir Alberto Krajinsko kūryba neatskiriama nuo Kuršių nerijos gyvybinio audinio. Jų entuziazmas ir rūpestis privalo būti pastebėtas plačiau ir deramai pripažintas tų, kurie tiki šio krašto unikalumu. Ačiū Jums abiem už suvokimą, kad prie praeities galime prisiliesti jautriau ir subtiliau, – ir būtent toks saugoti leidžiantis prisilietimas, o ne kartais milijonus kainuojančios strategijos, sutampa su pažangiausiomis aplinkosauginėmis ir paveldosauginėmis tendencijomis. Ačiū Jums, kad mokėte ir tebemokote mus kuklumo, stovint istorijos ir gamtos akivaizdoje. Ačiū už humorą, leidžiantį perlipti visas netikras sienas. Džiaugiuosi šiuo pelnytu apdovanojimu ir tikiuosi, kad jų kūryba ir kritinis mąstymas pažadins mus naujam požiūriui į savo ekosistemą ir socialinę sistemą, kurią visi privalome suvokti kaip trapesnę ir jautresnę nei anksčiau – bet kartu platesnę ir apimančią daugiau skirtingų balsų, nei kada nors manėme.

Kalba, pasakyta Juodkrantės evangelikų liuteronų bažnyčioje, Martyno Liudviko Rėzos kultūros ir meno premiją įteikus Jūratei Bučmytei ir Albertui Krajinskiui.

Visas Juodkrantės kaimas. Iš ciklo Pamirštieji Neringos kaimai.
2017–2021, akvarelė, pieštukas, 60x80 cm

Aplink marias. Iš ciklo Senosios žvejų bradinės.
2016–2020, akvarelė, pieštukas, 60x80 cm

Juodkrantės kaimo istorija.

2016–2020, akvarelė, pieštukas, 60x80 cm

„Mintį čia vėlgi pakiša pats laivo vaizdinys: juk laivo paskirtis kaip tik yra plaukti per gelmę, joje neskęstant! Kitaip sakant, gelmė turi atsidurti už laivo borto, kaip jai ir priklauso. Alberto Krajinsko paveiksluose taip ir atsitinka: iš pirmo žvilgsnio vien laivai, virtinės laivų, užimančių visą drobės plotą, visą akiratį, bet jeigu įsižiūri tarp laivų, kaip tik tenai smulkiausiomis detalėmis, visomis savo smulkmenomis kuša gyvenimas, kaip tik tenai, lyg pasislėpęs už borto, plyti pasaulis: mėnulis ir žvaigždės, švyturiai ir bažnyčios, medžiai ir gyvūnai, ir paukščiai. Pavyzdžiui, tikras briedis su sparnus pakėlusia žuvėdra ant nugaros. Daug briedžių su sparnus pakėlusiomis žuvėdromis ant nugarų. Bet prisiminus, jog kupranugaris vadintas „dykumų laivu“, o pats laivas, pagal vikingų keningus, tai „marių žirgas“, kyla įtarimas, ar tik ir šitas briedis nėra dar vienas slaptas laivas, dar vienas Nerijos kur(š)ėnas, užsiauginęs burių „sparnus“ ant nugaros skrydžiui per dangaus vandenyną... Tuomet aišku, kodėl vietoj virtinės laivų, laivų, laivų kitame paveiksle, žiūrėk, jau virtinė briedžių, briedžių, briedžių...

O Jūratė Bučmytė į gelmę nežiūri – ji žiūri į tolį, aukštyn. Jos bažnyčia, namas, pušis, darželis, jos briedžiai ir žuvėdros tarsi natūralistiški, gyvi. Tarsi ant delno. Jauki šilta gyvenimo sala bekračiame vandenyne. Tarsi laive, per begalinių tolių ūkanas tyliai plukdančiame anapus, kur ilgesys ir nuojauta ne išskaido, kaip kad įžvalga, o sulydo viską į vieną nebūties miglą.

Užtat jiedu neišskiriami kaip briedis ir žuvėdra.“

Dr. Dainius Razauskas, mitologas, religijotyrininkas

Gegužės liūtis su griaustiniais – nesibaigiantis stichijų ritmas.
Muzikos ir dailės ciklas – mąstymo forma.
Spalvoti pieštukai, 60x80 cm

Dingusių laivų karalystė – judantys vaizdai.
Muzikos ir dailės ciklas – mąstymo forma.
2016–2017, akvarelė, pieštukas, 60x80 cm

Protėvių atmintis. Iš operos Neringa, I dalis, Aušra.
2020–2021, akvarelė, pieštukas, 140x40 cm

Opera triptikas „Neringa“ (Jūra, Kopos, Pušys) – vienas reikšmingiausių Neringos – 2021-ųjų Lietuvos kultūros sostinės programos įvykių, iniciuotas kamerinės muzikos orkestro „Musica Humana“ meno vadovo Roberto Beinario. Operos libretą pagal Eduardo Mieželaičio pasaką parašė nidiškė lituanistė Gintarė Dikšienė, scenografiją ir kostiumus sukūrė juodkrantiškai dailininkai Albertas Krajinskas ir Jūratė Bučmytė.

Ėmęsi kurti operos scenovaizdį Albertas Krajinskas ir Jūratė Bučmytė pasijuto „brendą į labai gilius neištirtus atminties vandenis“... Apie tai – šios kūrėjų mintys:

„Nerijos atsiradimo istoriją suvokiame kaip universalią legendą, tinkančią visoms epochoms ir visiems galaktikos istorijos laiko ciklams. Tai nėra vienos vietovės ar vieno laiko legenda. Tai yra apskritai visos civilizacijos tobulėjimo, degradavimo, pakilimo ir nuosmukio, žmonijos atsibudimo ir vadinamojo užmigimo pasikartojančių ciklų konflikto išraiška. Tą kaip tik ir parodo mažo žmogaus žvejo ir milžinės Neringos sambūvis viename laike.“

„Pirmąkart kurti scenografiją operai „Neringa“ buvo didelis iššūkis, rizika ir smalsumas. Gera pažįstant krašto istoriją, etnokultūrą, mitus ir būties ypatybes, atsirado galimybė visa tai sudėti į vieną stilingą, aiškiai suprantamą vaizdų kalbą, sujungiant informacijos gausą, minčių, vaizdinių srautus.

Muzikos dar nebuvo, buvo žinomi tik kompozitoriai: Vaida Striaupaitė-Beinarienė (Jūra), Loreta Narvilaitė (Kopos), Algirdas Martinaitis (Pušys).

Trys kompozitoriai su sava kūrybine stilistika diktavo savo kanonus, vaizdų raišką, esetinius ritualus. Kuriant kiekvieną dalį, studijoje nuolat skambėjo ankstesnieji kompozitorių kūriniai. Tik pastebėjus ir perpratus jų harmonijos pagrindus, atsirado supratimas, kuria kryptimi bus judama <...>. Tikslas buvo pabėgti nuo realistinių interpretavimų ir viską paversti simboliais bei jų vaizdiniais.“

„Mūsų noras buvo operos veiksmo metu keičiamais kostiumais ir paaukštiniais galvos dangalais (Neringa kūdikis, vėliau – paauglė mergelė, dar vėliau – milžinė, karūnuota karalienė) parodyti skirtingus pasiektus žmogaus milžino sąmonės lygmenis. O ir baltų bei slavų moterų drabužių tradicijoje vyrauja gana aukštos merginų karūnos, vainikėliai,

vyresnių moterų nuometai, slaviškoje tradicijoje – aukšti „kokošnikai“ su puošyba aukščiausiam taške. Šios virš natūralaus moters ūgio išskylančios detalės simbolizavo, signalizavo ir skatino moters dvasingumo siekį <...>. Paskutinėje operos dalyje ne tik Neringa, bet ir kiti operos personažai tampa karūnuoti, perėję į aukštesnį būties pažinimo lygmenį.“

„Nebuvo paprasta sujungti legendos veiksmą, vaizdą, kostiumus ir muziką. Reikėjo rasti griežtą, įtaigią sistemą, kurios pagrindu bus dėliojami vaizdai kaip ant šachmatų lentos: kiekvienas privalės turėti savo vietą, emocinį krūvį, spalvų koloritą ir judėjimo galią. Atradus žaidimo taisykles, tapo aišku, kaip jungti scenovaizdžio turinio kompozicijas, kad piešiniai dėliotųsi erdvėje pagal svarbą. Pirmajame plane – aplinka, supanti pagrindinį veikėją, – sodyba, laivas, antrajame – miškai, kopos, jūra, saulė, mėnulis, o paskutiniame – ažūrinis, vos matomas rastrinis tinklas, uždantis begalinę erdvę, jūros gelmės, augalija ir gyvūnija, miško medžiai ir gėlės, dangaus ir visatos platybės. Taip piešinyje atsirado pagalbinės raiškos priemonės <...>. Iš lietuvių liaudies grafikos, skulptūros, rūbų dekoru – smūtkeliai, gėlės, stilizuotos detalės tapo pagrindiniu piešinio motyvu. Atsirado kompozicinis jungiantis raktas, surišęs visas vaizdo detales į visumą. Tulpė virto saulės spinduliais, ramunė – miško ir pievų augalija, obels žiedas – buriniais laivais, smilgos – gelmių žolėmis. Sukurtų grafinių tapybinių motyvų junginiai tapo veikėjų rūbų ornamentika, ritualinėmis lazdomis, dekoracijomis <...>. Gimė daugiau nei šimtas scenovaizdžių.“

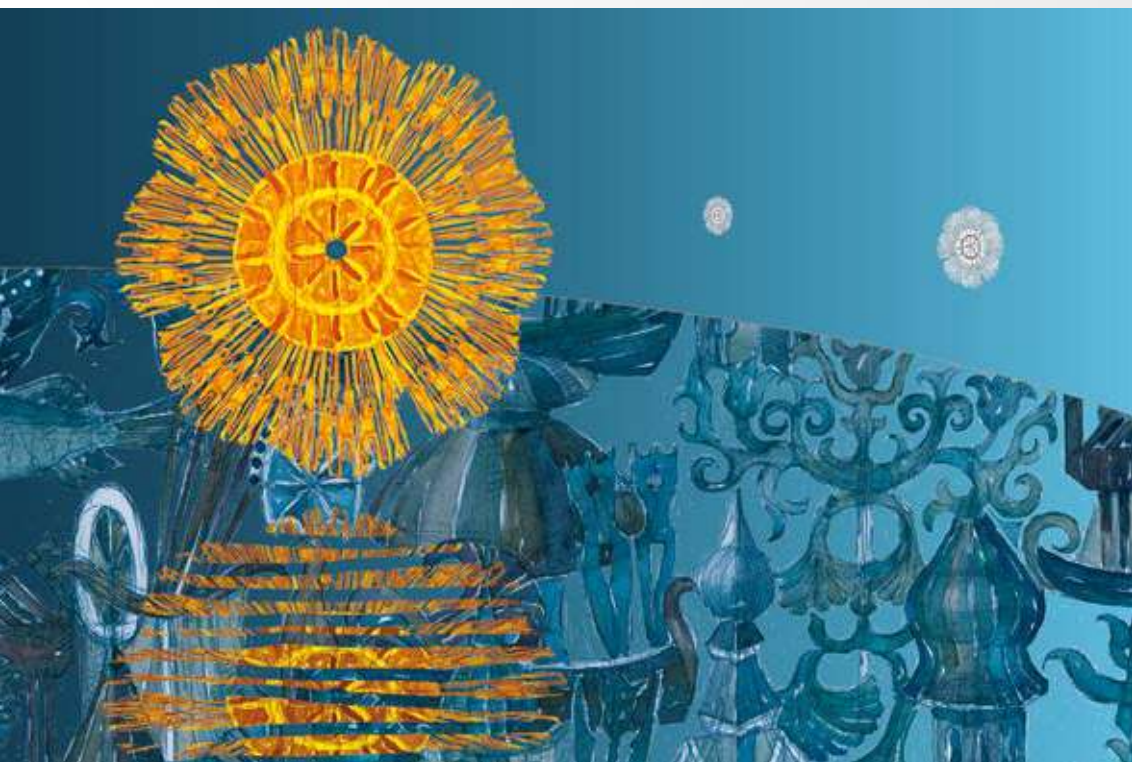
Iš J. Bučmytės ir A. Krajinsko užrašų

Pasaulio gimimas. Iš operos *Neringa*, II dalis, *Rytas*.
2020–2021, akvarelė, pieštukas, 140x40 cm

Gelmės gyvastis. Iš operos *Neringa*, II dalis, *Kelionė*.
2020–2021, akvarelė, pieštukas, 140x40 cm

KRAŠTOVAIZDIS

Parnidžio kopa Nidoje

KOPOS NYKSTA: AR ĮMANOMA PRISTABDYTI?

Neringa Mačiulevičiūtė-Turlienė, doc. dr. Artūras Baurėnas

Stebėjimų istorija

Jūros tyrimų ir krantotyros pradininkas profesorius Vytautas Gudelis apie Kuršių neriją rašė: „Kuršių nerija yra unikali savo grožiu, o jos grožis savitas ir subtilus. Savo gamtos grožiu ir gamtovaizdžių įvairumu, jų kontrastinga kaita, erdvės perspektyvomis, gamtos spalvų ir atspalvių palete, šviesos ir šešėlių žaismu jai tolygių ne tik Baltijoje, bet ir niekur kitur nerasisime!“ Iki šiol šių žodžių niekas paneigti negali.

Kuršių nerijos pustomų kopų morfologija ir dinamika tyrinėjama jau nuo XIX a., to pradininkais laikomi čia dirbę Rytų Prūsijos mokslininkai. Daug dėmesio Kuršių nerijos pustomų kopų dinamikai skyrė Karaliaučiaus universiteto profesorius gamtos mokslų daktaras Gustavas Berendtas (1869), pirmąsyk pritaikęs lyginamosios kartometrinės analizės metodą, lygindamas pirmųjų gan tikslių geodezinių tyrimų pagrindu 1835 m. ir 1861 m. sudarytus Kuršių nerijos vidutinio mastelio topografinius žemėlapius. Taip pat paminėtinas ir geografas profesorius Julius Schumannas, ne mažiau dėmesio skyęs Kuršių nerijos naujųjų pustomų ir senųjų parabolinių kopų geomorfologijai bei dinamikai. Vėliau jų darbus tęsė įvairių krypčių Vokietijos mokslininkai – tai ir geografs, botanikai, geologai, akylai stebėję būtent pustomų kopų dinamiką ir fiksavę nerijos baltųjų kopų evoliuciją jų aukščiausioje raidos fazėje.

Kopų kartografavimo darbai

Kuršių nerijos kopų tyrimai paspartėjo ir išgyveno savotišką „aukso amžių“ sovietiniu laikotarpiu – tada intensyvaus antrinio želdinimo fazėje pustomos kopos pasiekė savo brandą ir ėmė lėkštėti. Išsamius Kuršių nerijos pustomų ir apželdintų kopų tyrimus reguliariai įvairiais tikslais atliko skirtingų Lietuvos SSR mokslų akademijos institutų mokslininkai: geografs, geologai, miškotyrininkai, botanikai, zoologai ir kt. Šie tyrimai savo aktualumo nepraranda ir mūsų dienomis.

Kuršių nerijoje turistus labiausiai traukia baltojo judančio smėlio atviros kopos. Jei pažvelgsime į XX a. nuotraukas, atvirukus, brošiūras, reklamines skrajutes ir jas palyginsime su šiandieninėmis, pamatysime, kad tema nesikeičia – keičiasi tik kopų vaizdas jose. Žmonės masina akinamai baltas smėlis! Deja, dėl įvairių klimato ir antropogeninių pokyčių kopos nyksta. Todėl aktualu ne tik vertinti esamą situaciją, bet ir kurti galimų pokyčių prognozavimo modelius.

Kaip nyksta Kuršių nerijos kopos, galima pastebėti ir „plika akimi“. Vilniaus universiteto Chemijos ir geomokslų fakulteto mokslininkai jas nuolatos stebi aštuonerius metus, pasitelkę šiuolaikinius metodus jie tiria kopų eolodinaminius (paviršiaus kitimo veikiant stipriam vėjui) procesus ir konsultuoja Kuršių nerijos nacionalinį parką dėl kopų išsaugojimo. Atlikdami sistemingus Parnidžio, Naglių ir Sklandytojų kopų kartografavimo darbus, mokslininkai siekia įvertinti kopų dinamiką, kopose vykstančius defliacinius (vėjo sukulto smėlio išpustymo) ir akumuliacinius (vėjo sukulto smėlio kaupimo) procesus, analizuoja meteorologinį ir žmogaus poveikį kopų reljefo kaitai.

Kopos – tyrimo objektas

Kopos – tai vėjo supustytos smėlio kalvos smėlėtuose pajūriuose, paežerėse, paupiuose, dykumose arba plačiose smėlingose žvirgždingose lygumose, susidaranciose tirpstančio ledyno pakraštyje. Norint prognozuoti kopų judėjimo dinamiką, pirmiausia būtina reguliariai (bent 2–4 kartus per metus) atlikti kuo tikslesnius kopų paviršiaus matavimus. Tik palyginus matavimų rezultatus su ankstesnių metų rezultatais, galima pastebėti pokyčių tendencijas ir išskirti pažeidžiamiausias vietas.

Nors Kuršių nerijos kopas kartografuoti (atliekant tiesioginius topografinius matavimus) pradėta apie 1830 m., tačiau žemėlapiai braižyti nereguliariai, todėl tinkamai vertinti kopų judėjimą buvo sunku. Pirmieji žemėlapiai su aukščiais datuojami 1859 m. Nuo 1910 m. iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos Kuršių nerijos žemėlapiai buvo sudaromi tik kariniais tikslais, išskirtiniais atvejais buvo kartografuojami miškai. Pačios kopos žemėlapuose buvo vaizduojamos labai retai – ir tik pagal užsakymus.

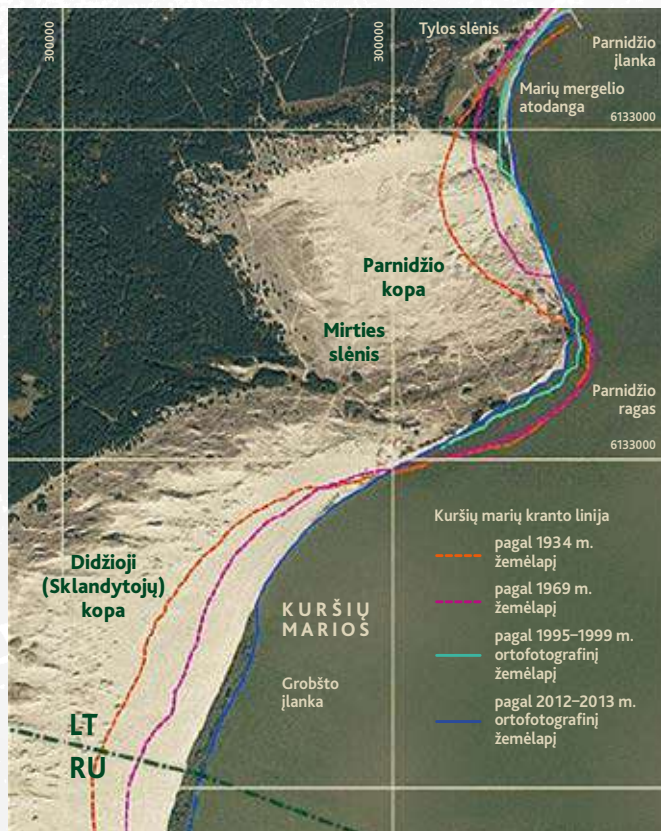
Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, pradėti kompleksiniai kartografavimo darbai – fotogramfuojama iš lėktuvų, sudaromi žemės paviršiaus gamtinių ir antropogeninių objektų erdvinių duomenų rinkiniai, fiksuojami skaitmeninių erdvinių žemės paviršiaus lazerinio skenavimo taškų (LiDAR) duomenys. Minėti globalūs matavimai atliekami gana retai (kas 3–5 metai) ir kopų paviršiaus aukščiai nustatomi su $\pm 0,5$ m paklaida. Tokių duomenų ir jų tikslumo visiškai pakanka kuriant Kuršių nerijos vietovės žemėlapius (pvz., masteliu 1:50 000). Be kita ko, ši informacija labai naudinga vertinant globalių visos Kuršių nerijos pokyčių stebėseną, bet siekiant tiksliai fiksuoti pokyčius tokių duomenų nepakanka.

Šiandien kartografuojant kopas taikomi įvairūs metodai: nuo elementarių (paprastiausių kuoliukų įkalimo) iki moderniausių – tiesioginių ir nuotolinių matavimų. Be jokios abejonės, atliekant tyrimus tokia jautriame paviršiuje kaip smėlis, neišsiverčiama ir be bepiločių orlaivių (dronų). Šiuo metu atliekami tikslūs (su $\pm 5\text{--}8\text{ mm}$ paklaida) tiesioginiai kassezoniniai reljefo matavimai itin dideliu tikslumu pasižyminčiais prietaisais.

Kopų būklė – degradacija

Jei reikėtų apibūdinti kopų būklę vienu žodžiu ar sakiniu, tai užtektų pasakyti: kopos degraduoja (nyksta) – ir gana sparčiai. Labai svarbu ne tik išskirti labiausiai pažeidžiamas vietas, bet ir nustatyti tų pokyčių tendencijas bei priežastis. Vienur jos degraduoja mažiau, kitur daugiau. Jei lyginsime šių dienų duomenis su duomenimis, fiksuotais žemėlapiuose prieš šimtą metų, skirtumai – akivaizdūs. Kai duomenis lyginame tarpusavyje, matome – toji pati vieta yra netekusi iki 20–30 m savo aukščio. Be abejo, tas 20–30 m aukščio smėlis niekur nedingo, „neišgaravo“, o nukeliavo į Kuršių marias ir nusėdo jų dugne.

Analizuojant žemėlapių, sudarytų prieš 100 metų, duomenis ir dabartinius, matomi ne tik pačių kopų dinamikos, bet ir marių kranto pokyčiai. Pavyzdžiui, Sklandytojų kopa ties

Kuršių marių
kranto pokyčiai

valstybės siena su Rusijos Federacija per daugiau nei aštuoniasdešimt metų į Kuršių marias pasislinko apie 300 m, Parnidžio kopa – 250 m, o štai ties Parnidžio ragu krantas plaunamas ir yra sumažėjęs apie 80 metrų.

Didžiausias mokslininkų dėmesys skiriamas būtent Mirusiosioms (kitai – Pilkosioms), Parnidžio ir Sklandytojų kopoms. Pastaroji pasirinkta kaip etaloninė. Kadangi Sklandytojų kopa yra Grobšto gamtiniame rezervate, be to, valstybės sienos apsaugos zonoje ir dėl savo specifinės lokacijos nėra lankoma turistų, laikoma, kad ten vyksta tik natūraliai gamtos nulemti procesai.

Sklandytojų kopos lietuviškojoje dalyje daugiau kaip pusė pustomo smėlio yra gana dinamiška dėl priešvėjinėje kopų pusėje, pustomoje palvės ir kupstynės dalyje bei pačioje kopos keteroje esančių palyginti didelių smėlio atsargų. Nesant lankytojų ir intensyvaus trypimo, šių atsargų dar turėtų užtekti keliems dešimtmečiams. Sklandytojų kopa kol kas yra gana stabili, nors jos aukščiausia viršūnė (ties valstybės siena) sumažėjo nuo 68,3 m 1967 m. iki 45 m 2021 m.

Kitai yra Parnidžio kopoje. Neturėdama jokių vietinių smėlio šaltinių, ši izoliuota kopa sparčiai žemėja – yra išpustoma ir virsta smiltpieve. Laipsniškas žemėjimas buvo stebimas jau XX a. antrojoje pusėje, kai Parnidžio kopa tapo suskaidyta – čia 1956–1961 m. buvo vykdyti sodinimai. Miškas užaugo iš dviejų pusių – iš Tylos (šiandien vadinamo Mirties) slėnio pusės ir istorinės Sklandymo mokyklos (nuo jūros) pusės – ir yra tapęs savotišku žaliu „pleištu“.

Pustomos Parnidžio kopos dalies aukštis per maždaug 50 metų sumažėjo nuo 55 iki 31 metro. Tendencija aiški: kopa nyksta! Per minėtą laikotarpį netekusi daug smėlio, ji tapo „lengvesnė“ ir nebeišspaudžia marių mergelio, iki šiol žemėlapiuose žymimo kaip geologinis gamtos paminklas.

Dar kitokia – gan prieštaringa – tendencija stebima Mirusiosiose (kitai – Pilkosiose, Naglių gamtinio rezervato) kopose. Parnidžio kopa milžiniško smėlio kiekio neteko, o Naglių kopos keteros vis augo. Viena iš jų – Vingiakopė – apie 1950 m. buvo maždaug 35 m aukščio, 2000 m. pasiekė jau 57 m, o Naglių kopa – net 60 m aukštį!

Ilgesnio – šimto metų – laikotarpio skaičiavimai rodo, kad Naglių kopų areale išpusytas ir kopų keterose akumuliuotas arba į marias nuneštas smėlis sudaro 20 mln. m³, o kopos ketera judėjo 2,1 m per metus.

Mirusiosiose kopose dėl apžėlimo pustomų kopų plotai nyksta, tačiau kai kuriuose šių kopų arealuose (pvz., Vingio kopa, Naglių kopa) atviro smėlio plotai išlieka judrūs ir toliau slenka vyraujančio vėjo kryptimi. Pastarųjų penkerių metų duomenys rodo, kad iš vienos pusės Naglių kopa pailgėjo daugiau nei 50 m ir „paaugo“ daugiau nei 3 metrus, o kita smėlio dalis pasklido šiaurinėje ir pietinėje kopos dalyse. O štai per paskutinius dešimt metų Naglių gamtiniame rezervate įrengto pažintinio tako ruože kopa sumažėjo daugiau kaip 5 metrais. 2016–2017 m. ji buvo 60 m aukščio virš jūros lygio, o dabar toje pačioje vietoje siekia apie 50 m. O pati aukščiausia vieta persikėlė abipus pažintinio tako. Abiejose tako pusėse stebimos naujos besiformuojančios viršūnės, kurių aukštis 2021 m. lapkričio mėnesio duomenimis siekė 60 metrų. Pirminiai rezultatai jau leidžia daryti išvadą, kad, kopai lėkštelėjant, ji ilgėja marių link ir plečiasi šiaurės rytų ir pietvakarių kryptimis.

Nepaisant skirtingais metais ir įvairiais sezonais pasitaikančių didesnio ar mažesnio masto išpustymų ar pripustymų, kelerių metų suminiai pustomų kopų pokyčiai visgi nėra itin ryškūs. Nupustytos vietos, vyraujant rytų krypčių vėjams, per sezoną gali atgauti beveik visą turėtą aukštį, o kitais metais jį vėl prarasti. Todėl analizuojant tokius sezoninius pokyčius susidaro įspūdis, kad kopos tarsi „kvėpuoja“.

Priežastys

Dėl kokių priežasčių Neringos kopos nyksta? Vieno atsakymo nėra.

Iš tiesų Kuršių nerijai rimtu iššūkiu tampa globali klimato kaita, lemianti specifinius orus. Pajūrį alina dažnėjantys štorminiai vakarinių krypčių vėjai, turintys ypač didelę neigiamą įtaką pustomų kopų stabilumui. Kitas veiksnys, susijęs su besikeičiančiu klimatu, – šiltėjančios žiemos, kurių metu atvirų kopų paviršiuje nebesusidaro įšalas. Nėbėra ir nuolatinės sniego dangos, padedančios smėliui sutvirtėti per žiemą. Idealiomis sniegingomis žiemomis smėlis sustodavo ir nebekeliaudavo.

Prie Kuršių nerijos kopų būklės, be jokios abejonės, prisideda ir žmogus. Ir šiuo atveju kalbama ne apie pavienius asmenis, o apie turistinius srautus ar grupes. Vasarą poilsiautojai dažnai stabteli Naglių gamtiniame rezervate prie vienintelio leistino pažintinio tako

(kelio Smiltynė–Nida 31 kilometre). Jų neatbaido nei maža automobilių stovėjimo aikštelė, nei privalomas bilietas (jo kaina galėtų būti dar didesnė, nes surinktos lėšos naudojamos tų pačių kopų apsaugai).

Minėtame gamtiniame rezervate esančio pažintinio tako ilgis nuo automobilių stovėjimo aikštelės iki Naglių kopos regyklos arčiau marių siekia apie 1 000 m, iš kurių apie 500 m yra niekuo nesutvirtintas, tik medinėmis gairėmis nužymėtas pėsčiųjų takas per pustomą smėlį. Šio tako tikslūs geodeziniai matavimai parodė, kad vos per dvejus metus šioje nesutvirtintoje tako dalyje buvo išpustyta iki 30 000 m³ smėlio! Atlikta tiksli topografinė vietovės nuotrauka užfiksavo, kad sparčiai žemėja vakarinė tako dalis. Žmogaus kojoms išjudinus smėlį, jis iš pradžių būna supustomas viršutinėje, t. y. rytinėje, Naglių kopos dalyje, bet papūtus stipresniems vakarų vėjams, nunešamas ir „palaidojamas“ Kuršių mariose. Dėl šių procesų kopos priešvėjinis šlaitas statėja, o pavėjinis – lėkštėja.

Nepaisant take esančių įspėjamųjų ženklų ir medinių gairių, pastebėta, kad trypiama kur kas plačiau, dėl ko irsta kopų šlaitai, – apie 1,5 m į abi puses nuo apribojimų. Kadangi lankytojai nelinkę paisyti draudimų, 2021 m. takas buvo susiaurintas.

Intensyviausiai trypiami jau minėti apie 500 m tako pustomame smėlyje: pirmyn ir atgal vidutiniškai vienam lankytojui tenka nupėdinti apie 2 500 žingsnių. Laikoma, kad į smėlį įspaudžiamos vienos pėdos tūris yra maždaug 230 cm³. Tuomet nesunku apskai-

Baltųjų kopų plotai Parnidžio (1) ir Sklandytojų (2) kopose: 2005 ir 2020 metai.

Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos sudaryta schema

Lankytojų srautai
Naglių gamtinio
rezervato
pažintiniame take

čiuoti, kad vieno žmogaus sujudinamas smėlio kiekis visoje intensyviausio trypimo zonoje, einant iki apžvalgos aikštelės ir grįžtant atgal, yra $2\,500\text{ ž.} \times 230\text{ cm}^3 = \sim 0,58\text{ m}^3$. Per metus taku vidutiniškai eina keliolika tūkstančių lankytojų, todėl nesunkiai galima suskaičiuoti, kad jų išjudinamo smėlio tūris gali siekti apie $20\,000\text{ m}^3$!

Išsaugojimo priemonės

Dar 1960 m. žymus geografą, geologą profesorius Vytautas Gudelis teigė: norint išsaugoti kopas, jų reikia tiesiog neželdinti, o palikti natūralias. Be to, ginti jas nuo žmogaus – apriboti jo lankymąsi ir padaryti specialias prieigas. O štai 1984 m. viename mokslo populiarinimo straipsnių skelbiama susitaikymo su neišvengiamybe mintis, esą Didžiojo Kuršių nerijos kopagūbrio pustomų kopų išsaugoti nepavyks ir ilgainiui jos visos degraduos bei apžels mišku. Panaši pesimistinė nuostata Vakarų Europoje ėmė keistis tik XX a. 9-ajame dešimtmetyje – iš pradžių tose šalyse, kurios kadaise pačios pirmosios ėmėsi pustomų kopų smėlio sutvirtinimo ir apželdinimo darbų – Nyderlanduose ir Danijoje. Nyderlanduose XX a. pabaigoje paplito idėja apie pustomą smėlį kaip būtinybę, norint išsaugoti natūralų kopų kraštovaizdį. Šiuo tikslu kopotyroje ir kopotvarkoje netgi prigijo terminas „kopų atjauninimas“. Įvairių šalių mokslininkai sutinka, kad, atkuriant judančias kopas, būtina pašalinti želdinius ir „paleisti“ smėlį.

Kuršių nerijos nacionaliniame parke epizodiniai sumedėjusios augalijos šalinimo darbai pradėti 2003 m., siekiant jau minėtų tikslų – atkurti ir išsaugoti atviras pajūrio smėlynų buveines: įvairaus tipo kopas, smiltpieves, miško laukymes ir kartu – su šiomis buveinėmis susijusias specifines augalų ir gyvūnų rūšis. 2017–2021 m. Parnidžio kraštovaizdžio draustinyje ir Grobšto gamtiniame rezervate kirtimai vykdyti 219 ha teritorijoje.

Atsižvelgęs į mokslininkų rekomendacijas, 2016–2021 m. Kuršių nerijos nacionalinis parkas ėmėsi ir kitų priemonių: įrengė smėlio gaudyklių – tvorelių – tinklą Parnidžio ir Nauglių kopose. Kai kur jos pasiteisino, ir smėlis ties dirbtiniais barjeriais pradėjo kauptis. Bet yra ir tokių plotų, ypač Parnidžio kopoje, kur smėlio gaudyklės norimo rezultato nedavė. Būtina atlikti papildomus tyrimus, leisiančius patikslinti gaudyklių įrengimo vietas ir kitų apsaugos priemonių taikymą.

Akivaizdu, kad Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos pastangos ir tikrai nemažos investicijos duoda teigiamų rezultatų – lėtina kopų nykimą, tačiau spartėjantys klimato pokyčiai reikalauja dar radikalesnių sprendimų.

Kiek turime laiko?

Ar artimiausius penkerius metus kopos žemės, priklausys tik nuo klimato sąlygų – tų veiksnių, kurie jau aptarti šioje publikacijoje: stipraus štorminio vėjo, šiltėjančių žiemų.

Žymesnės geomorfologinės tendencijos išryškėja tik per ilgesnį laiką – tam reikia maždaug 20-ies metų stebėjimų. Prognozės Kuršių nerijai negailestingos – atviros Kuršių nerijos kopos ne tik žemės, bet ir virs smiltpievėmis, apaus sumedėjusiais augalais (krūmynais, pavieniais medžiais, jų grupėmis). Tikėtina, kad tai bus šuoliškas vidutinio kopų aukščio ir tūrio sumažėjimas.

Kalbant apie artimiausią šimtmetį, vėlgi viskas priklausys tik nuo klimato kaitos. Pagal pesimistinį scenarijų prognozuojama, kad mūsų jūros krantas turėtų atsitraukti nuo 4,5 iki 10,5 metrų. O tai neišvengiamai paveiktų ir Kuršių nerijos atviras kopas – jos dar labiau žemėtų ir apaugtų – ilgainiui liktų tik gražiu prisiminimu fotonuotraukose.

Smėlio gaudyklės – tvorelės

ATMINTIS

Ant Kuršių marių ledo Nidos žvejai (iš kairės): Antanas Gaigalas, Antanas Stanaitis, neatpažintas asmuo, Algimantas Atkočaitis. 1972 m.

BUMBINIMO TRADICIJA – IŠ KARTOS Į KARTĄ

Asta Jankauskienė

Poledinė baidomoji (bumbinamoji) stintų žvejyba Kuršių mariose 2021 metais buvo įtraukta į Nacionalinį nematerialaus kultūros paveldo sąvadą. Taip buvo įvertintos Neringos bendruomenės pastangos gaivinant ir puoselėjant vieną vertingiausių, iš kartos į kartą perduodamų pamario žvejų tradicijų.

Senuosius amatus ir tradicijas garsinantis Lietuvos bankas prieš kelerius metus stintų žvejybai Kuršių mariose įamžinti išleido dvi kolekcinės monetas – 1,5 euro monetą iš vario ir nikelio lydinio bei 10 eurų sidabro monetą.

Šimtametis amatas

Poledinė stintų žvejyba Kuršmarėse siekia labai tolimus laikus. Kai kuriuose šaltiniuose aptinkama, kad taip žvejota dar Ordino laikais – XV–XVI a. Kiti šaltiniai teigia, kad poledinė baidomoji žvejyba (kuršiškai – *bumbenieke zvejibe*, *pasustes zvejuoatume*) prasidėjo XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje. Ši nuomonė yra populiariausia. Atrasta ir išplėtotą Aistmarėse ir Kuršių mariose, ji yra išskirtinis pamariiečių paveldas visoje Europoje. Žuvų priviliojimas muzikavimu išskirtinis tuo, kad jame susipina žuvų elgsenos ypatumai, senieji kuršininkų žvejavimo papročiai, lydimi tam tikrų tautosakos elementų, ir krašto gastronomijos kultūra.

Nors šis akustinės žvejybos būdas romantizuotas ir apipintas gražiais pasakojimais, jis liudijo vargingą kuršininkų žvejų kasdienybę. Žemdirbystė Kuršių nerijoje niekas neužsiiminėjo, žveją rengė ir maitino marios. Kai žiemą jos užšaldavo ir kitokia žvejyba buvo neįmanoma, jie po ledu statydavo nedidelius tinklaičius ir įmerkę į vandenį lentą daužydavo ją, taip viliodami žuvis. Bumbinamąją poledinę žvejybą daugiausia vertėsi neturtingi kuršininkai, neišgalėję įsigyti didelių traukiamųjų žieminių tinklų.

Poledinei baidomajai stintų žvejybai reikėjo ne tik specialių įrankių, bet ir jais išgaunamų ritmingų garsų

Maždaug iki 1915 m. žvejai naudojo trimetrinius baslius, kuriuos kartu su tinklais, iškirtę 50x50 cm eketę, įleisdavo vandenin. Baslys horizontaliai plūduriuodavo po ledu, o žvejas šakėmis spusteldavo jį gilyn ir staiga atleisdavo. Kildamas baslys trenkdavosi į ledą iš apačios ir sukeldavo garsų bildesį, „prikviesdavusį“ stintas į tinklus. Tačiau tokia žvejyba žiemą – ne koks malonumas, nes aukštyn kylančio baslio sukelta banga aptaškydavo žveją.

Vėliau vietoj baslių imtos naudoti keturių metrų eglinės ar pušinės lentos, kurias į eketę įleisdavo taip, kad žvejas, sėdėdamas ant kėdutės ar rogių krašto, galėtų skirtingo svorio mediniais plaktukais kaukšėti per virš ledo kyšančios lentos galą – kliūgį (jį gamindavo iš kietos medienos – ąžuolo, obels ar kriaušės). Kiekvienas žvejas turėjo savo pamėgtą greitesnį ar lėtesnį, stipresnį ar silpnesnį bumbinimo ritmą, kurį neretai palydėdavo žodžiais ar net dainavimu „stinta, pūki, stinta, pūki“. Bumbinimo procesas užtrukdavo nuo 10 minučių iki valandos. Baigus bumbinti, pirmiausia iš eketės buvo traukiama lenta, o tada – laimikis. Dažniausiai į tinklus pakliūdavo stintos ir pūgžliai (pūkiai).

Iki pat XX a. pabaigos šiuo beveik nepakitusiu būdu buvo žvejojama ties Pervalka, Preila ir Nida, pradedant nuo Negyvųjų (Mirusių) kopų, Agilos (Naglių) įlankoje, kurią žvejai nuo seno vadina Egelio buchta. Sovietmečiu Neringos žvejai stintas bumbindavo ir ties Grobšto ragu (šiandien tai Rusijos Federacijos teritorija).

Po Antrojo pasaulinio karo ir vėliau šio unikalaus amato išmokę iš nerioje likusių kuršininkų, Neringos naujakuriai taip pat intensyviai užsiimdavo bumbinimu.

Tik XXI a. 1-ajame dešimtmetyje dėl švelnėjančių žiemų ir žmogaus veiklos padarinių, lėmusių stintų migracijos pokyčius, ši žūklės tradicija ėmė nykti. Jaunesni žvejai ėmė rinktis lengvesnę žvejybos formą – po ledu sustatytus tinklus palikdami per naktį.

Bumbinimo subtilybės

Nuosekliai visą stintų bumbinimo procesą ir meistriškumo niuansus 2010 m. surengtoje etnografinėje ekspedicijoje pademonstravo Preilos žvejai Vidmantas Jakas su sūnumi Martynu ir Konstantinas Steponkus. Praėjusio amžiaus pabaigoje, kaip pasakojo V. Jakas, poledinė bumbinamoji žvejyba ant Kuršių marių prasidėdavo gruodžio pradžioje „ledui su-

Iki XX amžiaus pradžios stintoms gaudyti žvejai naudojo ilgas kartis, kurias su tinklais įleisdavo į eketę

stojus“ ir baigdavosi kovą, kol buvo galima ant jo užlipti. Dažniausiai žvejodavo dviese – kasdien nuo tamsos iki tamsos. Neidavo tik tuo atveju, jei termometro stulpelis nukrisdavo žemiau nei 20 laipsnių, tada ir stintos sušaldavo, ir tinklai nuo speigo plyšdavo. Visą reikiamą bumbinimo įrangą pasiruošdavę krante – juk nuėjęs 3–4 kilometrus nenubėgsi pasiimti ką pamiršęs. Įrankius susikraudavo į pačių tempiamas roges, kurių bendras svoris siekdavo iki 100 kilogramų. Įdomu tai, kad preiliškių rogės (kuršiškai – *bumbenieke šlipe* arba *burilen*) su prie vieno rogių šono pritvirtinta storo audinio bure, apsaugančia nuo stipraus vėjo, buvo beveik identiškos toms, kurias žvejai naudojo XX a. pradžioje. Nūdienos žvejai patys rogių nebetrūkia – naudoja šiuolaikinę techniką. Nors ir praėjusio amžiaus pradžioje žvejai ant ledo keliaudavo ne tik pėsti, bet ir arklių traukiamomis rogėmis, bujeriais (vėjo rogėmis). Vėliau atsirado ir motorinių priemonių.

Svarbiausia, pasak V. Jako, būdavę surasti tinkamą žvejybai vietą. Žūklės sėkmė priklausė nuo daugelio dalykų – tam reikšmės turėjo ir vėjo kryptis, ir srovės stiprumas, ir sniego danga. Taigi žvejybos vietos paieška prilygo stintų paieškai. „Tam pasitelki intuityją – tik ji, kaip teigė žvejai, neatsiranda per žiemą ar dvi, ji su patirtim ateina iš kartos į kartą.“ Suradę vietą, žuvininkai metaliniu kirviu, primenančiu liauną dalgiuką su mediniu kotu (yziku), kirsdavo eketę. Ledo kirtimas būdavo ilgas ir varginantis darbas. Ilgainiui patobulėjo ir šis procesas – taupydami laiką, ledui išpjauti žvejai ėmė naudoti benzininius pjūklus. Tiesa, tausodami aplinką, vietoj tepalų į juos pildavo aliejų, o autentišku būdu eketes kirsdavo, jei ledo storis nesiekdavo 25–30 cm. Ledokšnius iš vandens išsemdavo ir sniegą aplink valydavo skylėtu kastuvu (*šiūpele*). Tada po ledu kišdavo tinklus. Žvejodavo 15–20 m ilgio, pustrėčio metro pločio tinklaičiais. XX a. pradžioje naudotus medvilninius neatsparius tinklus ilgainiui pakeitė tvirtesni kaproniniai. Pastačius tinklus, į eketę būdavo leidžiama lenta, kurios tik penktadalis bumbinant kyšodavo iš vandens. Stebint iš šalies, procesas gali pasirodyti painus ir ilgas, bet įgudę žvejai greit susiruošdavo ir netrukus imdavo į rankas pailgus cilindro formos plaktukus (kuršių k. – *šliegiles*). Vienas jų didesnis ir sunkesnis, su kuriuo muša taktą, kitas – mažesnis, kuriuo atitaria. Mušimo ritmas priklausė nuo paties žvejo. „Svarbu, pasak M. Jako, nemušti „maskatai baladai“, nes paskui neis rankų pakelti.“ Bumbinimo laikas priklausydavo nuo to, kaip „eina žuvis į tinklą“.

Preiliškio žvejo
Vidmanto Jako rogės
su bure nuo vėjo buvo
beveik identiškos toms,
kurias XX a. pradžioje
naudojo kuršininkai

XX a. paskutiniuosius dešimtmečius, kaip pasakojo V. Jakas, laimikis būdavo įvairus – per dieną trims keturiams stintiniams tinklams pagaudavo penkisdešimt–šimtą kilogramų, o kartais toną ar daugiau.

Poledinės bumbinamosios žvejybos tradicija tarp Nidos, Preilos, Pervalkos ir Juodkrantės žvejų šiek tiek skiriasi. Ryškiausias skirtumas, kad ties Juodkrante dėl labai didelės marių srovės bumbinimu neužiimdavo, juodkrantiškai stintas gaudė „inteligentiškai“ – stambiaakes gaudykles paspėdę po vandeniu, po kiek laiko ateina susirinkti žuvų.

Stintų gaudymo pradžiamokslis – vaikystėje

Kuršiško kraujo turintis Zigfridas Kairys bumbinimu susidomėjo būdamas septynerių metų. XX a. 7-ajame dešimtmetyje bėgusios jo vaikystės žiemos neatsiejamoms nuo pramogų ant marių ledo. Ten ledo ritulį žaisdavo, bujeriais skriedavo. „Nugvelbi kokią mamą paklodę, – smagiai pasakoja Z. Kairys, – ištempį ją ant dviejų pagalių, juos prikali prie rogių, ir štai tau bujeris. Gaila tik, kad malonumas toks trumpas. Tempį jį kokį kilometrą tolyn į marias, o tada rytinis vėjas tave per 15 minučių į krantą paskraidina. Vėl viskas iš pradžių.“

Sukiodavosi vaikai ir apie bumbinti susiruošusius žvejus. Susidomėję stebėdavo kiekvieną jų veiksmą, padėdavo surinkti iš tinklų išpurtytas stintas. Per laiką visokių bumbinimo subtilybių išmoko. Z. Kairys pasakoja, kad jei ledo kirtikliu nelyg kirviu mosuotum, greit pavargtum ir kitą dieną rankų nepakeltum. Senieji žvejai jį mokė, jog kirvis turi būti tinkamo ilgio kotu, kad užsimojęs antrą kartą pataikytum į tą pačią vietą. Ir ne kilnoti jį reikia, o suksti.

Stintų gaudymas bumbinant, nors ir azartiškas, bet ir nemažai jėgų reikalaujantis užsiėmimas. „Gal dėl to jaunimas ir nenori tokiu būdu žuvauti?.. – svarsto Z. Kairys. – Tinklus po vandeniu plikom rankom kiši, jeigu stintų daug, jas, iš tinklų išpurtes, rinkdamas keliais šliaužioji. Nugara paskausta. O tie pūgžliai, jie irgi į tinklus pakliūva. Ir nors skani žuvienė, ir paštetas gardus, nelabai jais, pakliuvusiais į tinklą, džiaugdavomės. Jų neina išpurtyti, o dygūs pelekai subado pirštus. Kitą dieną sutiktam draugui rankos negali paduoti. O gryo oro kiek! Grįžęs namo, kol vakarienę paruošia, prie stalo užmiegi.“

„Stintų laimikis nepriklauso nuo žvejo gebėjimo „muzikuoti“, svarbu rasti tinkamą vietą“, – sako nidiškiai žvejai Zigfridas Kairys ir Vincas Chlebavičius

Stintų laimikis, pasak Z. Kairio, nepriklauso nuo žvejo gebėjimo „muzikuoti“. „Grodamas“ jų neprisiviliosi. Stintos bijo garso. Išgąsdintos ima blaškytis ir pakliūva į tinklus. Jei pataikei eketę iškirsti ant jų kelio, jei pakliuvo būrys, – bus ir laimikis. Patyręs žvejas paaiškina ir žūklės specifiką – stinta „užaina“ į marias, kai būna aukštas vanduo ir Klaipėdos vartuose susidaro didelė srovė iš marių bei dedasi pirmasis ledas. Žinoma, ir pavojingiau sia tada. „Bet pavaikštai, akys priprasta prie ledo spalvos, žinai, kur eiti, kur ledas neįlūš. Pagauni „tuos kelis šimtus kilogramų“ ir per traškantį ledą grįžti atgal. Kitą dieną stengiesi eiti tuo pačiu keliu – per naktį traškėjęs ledas sušąla, taip tą kelią ir „prasimuši“.“

Paklaustas, ar turi kokių bumbinimo paslapčių, Z. Kairys sako, kad žvejybos būdas vienas. Visi panašiai kiša po ledu tinklus, vienoda ir įranga. Gal tik mušimo būdai keli – nepatyręs žvejas vienaip kaukši, įgudęs kitaip...

Nemenką žvejo patirtį turinčiam Z. Kairiui stintų bumbinimas – įvykis, šventė. Juolab dabar, kai žiemos tokios permainingos, ir galimybės užlipti ant ledo tenka kelerius metus laukti. Ir skeptikų abejones, kad nebėra kam bumbinti, atmeta, – sako, jei tik ledas marias sukaustytų, bumbintojų bemat atsirastų. „Kokios devynios rogės. Trauktų tuoj kad ir papuvusias lentas. Jei tik stinta eina, sukrutimas iškart.“ O pirmuoju laimikiu – ir nesvarbu, kiek pagauni, – daliniesi su draugais, kaimynais. Reikia, kad visi pasidžiaugtų, paragautų. Ir duoda patarimą, kad kepama ką tik pagauta stinta raitosi, tad geriau žuveles pasūdyti ir kepti kitą dieną. Prisiminė Z. Kairys ir seną paprotį: jei kaimynai geri, – daliniesi, jei ne, – nuplėši stintos galvą, sumindai ir kur nors koridorių paslepi („žinokit, kokie jūs negerai...“).

Kad neprarastų įgūdžių...

Bene aktyviausiai šio amato gyvastį palaikantis nidiškis Ignas Alseika paskutinį kartą lentą į eketę merkė 2018–2019 m. žiemą. Jis, bumbinti mokėsis iš tėvo, vėliau ant ledo traukdavęs su dėdėmis ir broliu, sako, kad nors žvejyba buvusi finansinė būtinybė, bet dar didesnis malonumas, kurio, nepaisant „tuščių“ žūklės dienų, žvarbių oro sąlygų ar sunkaus darbo, neatsisakytų.

Perpratęs visas šio amato paslaptis, net modernėjant žvejybos priemonėms ir įrangai, I. Alseika sakosi nenorintis atsisakyti kai kurių „senoviškų“ įpročių. „Tarkim, lopyti tinklų šiandien nėra jokio reikalo, lengviau nusipirkti driką (tinklo medžiaga – *aut. past.*) ir pasiūti naujus, bet aš juos lopau, kad neprarasčiau įgūdžių.“

Vaizdžiai pasakodamas savo žvejybos epizodus, I. Alseika išsiduoda, kad nekantraudamas pagauti pirmąsias stintas, rizikuodavo ir ant 5–7 cm ledo lipti. Žvejo pasakojimas – lyg pagreitintas filmas: „Jei stintų daug, jei pataikei į jų guotą, – padaužei, padaužei 15 minučių, stintos išsibaidė, sulindo į tinklą, trauki lauk. Tuokart ir vienos dviejų ekečių užtenka. Būna, kad 10–15 ekečių prikapoji, bet jei stintų nėra, pabumbinęs penkias minutes, eini į kitą. Diena greit prabėga.“

Paklaustas patarimo, kaip tų stintų „rasti“, I. Alseika sako, kad jos eina pagal parumbę (taip žvejai vadina vietą prie kranto, kur sekluma staiga gilėja). Farvateriu eina tada, kai plaukia į nerštavietes. Tinkamų žūklei vietų liko ties Nida ir Preila, nes ties Pervalka darosi pavojinga. „Klaipėdos uosto gilinimas padarė savo darbą, stintų labai sumažėjo, – apgailestauja bumbinimo aistraulis, – anksčiau ties Mirusiomis kopomis didžiumą žuvies

pagaudavom, net jei nelabai sėkmė lydėdavo, nebūdavo tokių žvejų, kurie grįžtų tuščiom rankom. Dabar ten ledas stiprios srovės išėstas, stintų nėra. Jos traukiasi į marias piečiau."

Pasakodamas apie šio amato patrauklumą, I. Alseika prasitaria, kad norėtų juo sudominti ir savo sūnų, bando įtraukti draugus, nes trokšta, kad ši tradicija neišnyktų. Pats ją žadėdamas puoselėti, „kol gyvas bus“, į sugluminusį jį klausimą, „ką reiškia mokėti bum-binti“, netrunka atsakyti klausimu: „O ką jums reiškia mokėti matematiką?“

Pramoga visiems

Šis ypatingas žuklės metodas tapo ir nuo 2012 m. Nidos kultūros ir turizmo informacijos centro „Agila“ rengiamos „Stintapūkio“ šventės pagrindiniu įkvėpimo šaltiniu ir simboliu. Tas renginys, jei tik oro sąlygos leisdavo, kasmet sutraukdavo ant ledo tūkstančius žvejų mėgėjų iš visos Lietuvos, besitikinčių sugauti kuo daugiau tų agurkais kvepiančių žuvelių.

Šventėje demonstruojantis bumbinimo procesą Z. Kairys sako, kad tai įtraukiantis ir edukacijai tinkamas dalykas. „Žmonėms įdomu viskas – atėję klausinėja, nori patys pabandyti, o jei dar kelias stintas duodi, – kiek džiaugsmo! Tai – puiki bendravimo priemonė.“ Jam antrina ir vienas iš „Stintapūkio“ organizatorių Saulius Neliupšis: „Niekad nemačiusiems tik šiam kraštui būdingo žvejybos būdo, jis įdomus ir įspūdingas.“ Pasak kito entuziasto, Einaro Burkšo, „vienas iš „Stintapūkio“ tikslų yra ne tik papasakoti apie šio amato unikalumą ar jį pademonstruoti, bet ir sudominti, motyvuoti vietinius jaunuolius tęsti autentiškos žvejybos tradiciją“.

Gaila tik, kad žiemos švelnėja! Bet prasprūdusi minorinė gaidelė („jei žiemos dings iš mūsų krašto, tai ir šis žvejybos būdas liks tik kaip atminimas sąsiuvinyje“) tuoj pat nugenama vilties, kad bumbinimo meistrams dar pavyks savo patirtį ir įrangą perduoti jaunajai kartai („juk kaip mums viskas buvo įdomu, taip gal ir mūsų vaikams parūps tas „o kaip ten buvo?“).

Straipsnyje naudota Lietuvos nacionaliniam kultūros centrui pateiktos paraiškos, pristatančios poledinę baidomąją (bumbinamąją) stintų žvejybą, medžiaga (rengėjos: Edita Anglickaitė-Beržinskienė, Kristina Vaičienė).

Vaikystėje susidomėjęs bumbinimu, šio amato Zigfridas Kairys nepamiršo iki šiol. Akimirka – iš „Stintapūkio“ šventės

KURŠIŲ NERIJOS VIETOVARDŽIŲ RUSIFIKACIJA

Remigijus Sereika

Vietovardis, arba toponimas, – tai tikrinis bet kokio geografinio objekto (gamtinio ar žmogaus sukurto) pavadinimas. Pagal apibūdinamą objektą vietovardžiai skirstomi smulkiau: gyvenviečių pavadinimai – oikonimai, vandens telkinių pavadinimai – hidronimai (vandenvardžiai), reljefo formų pavadinimai – oronimai, miškų pavadinimai – dimonimai, miesto objektai (gatvės, aikštės ir t. t.) – urbanonimai, stambūs objektai – makrotoponimai, smulkūs objektai (pievos, miškeliai, balos, šaltiniai ir t. t.) – mikrotoponimai... Pagal vietovardžius galima atsekti vietos istorinę raidą, buvusią etninę sudėtį, geografinę padėtį. Pats seniausias yra vandenvardžių sluoksnis, pvz., juose išliko nemaža jau išnykusių baltų tautų – kuršių ir prūsų – ženklų.

Absoliuti dauguma Kuršių nerijos senųjų vietovardžių yra baltiškos kilmės, tą teigti leidžia pirmieji vietovardžių paminėjimai rašytiniuose dokumentuose. Kitas svarbus vietovardžių pažinimo šaltinis – senieji žemėlapiai.

Dauguma vokiškos kilmės nerijos vietovardžių yra gana vėlyvi, atsiradę, kai tarp gyventojų ėmė dominuoti šios tautybės žmonės. Žinoma, yra išimčių, dabartinė Smiltynė kaip *Sandberg* (t. y. Smėlio kalnas) ir *Schwartenorta* (Juodkrantė) paminėtos jau 1429 m. Vokiečių ordino dokumentuose. Ordinas XIII a. užkariautose baltų žemėse vietovardžius dažniausiai perimdavo iš vietinių gyventojų. Ir Prūsijos kunigaikštystės, karalystės laikais senieji vietovardžiai išliko, kiek keitėsi jų užrašymas rašytiniuose šaltiniuose ar žemėlapiuose, adaptuojant senąsias vietovardžių formas prie vokiečiams įprastesnės tarties. Kasparo Henenbergerio (*Caspar Hennenberger*) 1595 m. Prūsijos žemėlapyje (*Prussia accurate descripta*) iš 11 Kuršių nerijoje įrašytų vietovardžių keturi jau ne baltiški: *Schwartzortz*, *Neusstat*, *Kaallandt*, *Falckenheid*.

Pietinėje nerijos dalyje daugiau vokiškos kilmės vietovardžių žemėlapiuose matome jau XVIII a. Ypač daug vokiškų mikrotoponimų (smulkesnių objektų vardų) sukurta XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje, nerijos gyvenvietėms tampant kurortinėmis vietovėmis. Kraštovaizdžio architektai miško parkuose kopoms, dauboms, takams ir keliams, apžvalgos aikštelėms ir kitiems objektams kūrė naujus vardus. Taip Juodkrantėje, Nidoje, Preiloje, Rasytėje atsirado dešimtys naujų vietovardžių, gaila, dažnai pakeičiant baltiškuosius vardus, nors senieji gyventojai kuršininkai turėjo savus pavadinimus. Romantizmo įkvėptų projektuotojų dėka vokiški naujadarai pateko į žemėlapius ir kelionių vadovus, išstumdami dalį senųjų vietovardžių. Keletas naujų vietovardžių atsirado kopas pavadinus žymių žmonių vardais: Hageno kopa Smiltynėje – Liudviko Hageno (*Ludwig Hagen*) vardu, Efos aukštuma Pilkupoje – Vilhelmo Franco Efos (*Wilhelm Franz Epha*), Miulerio aukštuma Rasytėje – Liudviko Vilhelmo Miulerio (*Ludvig Wilhelm Müller*) vardais, kopa Antano Smetonos vardu Juodkrantėje.

Vietovardžių kaitai didelę įtaką padarė politinis ir ideologinis kontekstas. Jau XIX a. viduryje lingvistai rašė, kad panašių vietovardžių paplitimas leidžia nustatyti buvusių

kalbų paplitimo arealus. Karaliaučiaus universiteto profesorius Adalbertas Beczenbergeris (*Adalbert Bezzenberger*) 1882 m. publikavo lingvistiniais tyrimais paremtą darbą apie lietuvių ir prūsų genčių ribą Rytų Prūsijoje. Panašūs tyrimai kėlė vokietinimo politikos šalininkų nepasitenkinimą, vietovardžiai nuo 1928 m. imti germanizuoti. Pradžioje dar buvo klausiama vietinių nuomonės, vėliau vietovardžiai buvo keičiami pagal Rytų Prūsijos provincijos oberprezidento ir nacių partijos gauleiterio Eriko Kocho (*Erich Koch*) įsaku įsteigtos Vietovardžių keitimo komisijos nurodymus. Nacionalsocialistai per 1 600 vietovardžių 1933–1938 m. pakeitė vokiškais toponimais. Bet Kuršių nerijoje, kaip ir visoje Barštyno apskrityje (*Landkreis Bartenstein*), kuriai tuo metu pietinė nerijos dalis priklausė, vietovardžių pokyčių neįvyko.

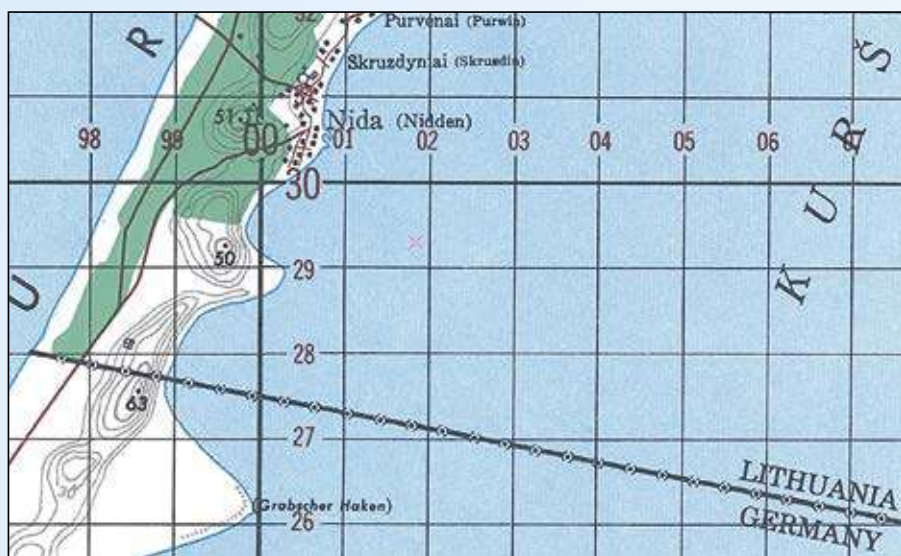
Nepraėjus nė dešimtmečiui, istorija pasikartojo: po Antrojo pasaulinio karo SSRS atitekusiai Rytprūsių dalis vėl išgyveno dramatiškus pokyčius. 1946 m. liepą Karaliaučius buvo pavadintas Kaliningradu (*Калининград*), vos per metus ir visos kitos gyvenvietės gavo naujus pavadinimus. Profesorius Povilas Pakarklis, pokariu organizavęs lituanistinės medžiagos gelbėjimą Rytprūsioose, siūlė rekonstruoti iki 1938 m. buvusių baltiškos kilmės vietovardžius, tačiau sovietinė valdžia pasirinko drastišką kelią. Buvo parinkti pavadinimai, neturėję jokių sąsajų su šiuo kraštu. Taip naujiesiems gyventojams norėta įtvirtinti mitą, esą rusai turi istorines teises į šį kraštą, kad tai – „*iskonno ruskije zemli*“ («*исконно русские земли*»). Tam buvo pasitelkta net archeologija: tuometinio Leningrado archeologė Frida Gurevič (*Фрида Гуревич*), pokariu kasinėjusi Karaliaučiaus krašto archeologinius paminklus, savo tyrimų išvadose darė politizuotas ir neobjektyvias išvadas. Tyrinėjimo medžiagoje F. Gurevič sugebėjo „atrasti“ grynai slavišką keramiką, tuo lyg patvirtindama rusų pretenzijas į šią žemę. Šie teiginiai seniai paneigti.

Pakeitus vietovardžius kilo chaosas, norint susigaudyti, dažnai reikėjo pateikti abu pavadinimus: naująjį ir senąjį. Visišką sovietų kartografo sumaištį atspindi 1946 m. M 1:500 000 žemėlapis. Klaipėdos pavadinimas jau lietuviškas (užrašyta kirilica – *Клайпеда*), Kuršių nerijos, Kuršių marių, Juodkrantės – vokiški. Karaliaučius jau vadinamas Kaliningradu (*Калининград*), tuo tarpu kiti šios srities gyvenamųjų vietovių pavadinimai dar vokiški.

Kaip čia nesižavėsi nuosekliu JAV kartografo (ir politikų) požiūriu: pvz., Antrojo pasaulinio karo meto (1944 m.) amerikiečių topografiniame žemėlapyje likusios ir valstybinės sienos, ir Lietuva yra Lithuania, o Nida – Nida, tiesa, skliausteliuose įrašant ir adaptuotą vokišką gyvenvietės pavadinimą *Nidden*.

Sovietinio 1946 m. M 1:500 000 žemėlapis fragmentas

JAV 1944 m. išleisto M 1:1 000 000 topografinio žemėlapių fragmentas

Pietinėje Kuršių nerijos dalyje, administruojamoje Rusijos Federacijos, taip pat beveik visi baltiški ir vokiški vietovardžiai buvo pakeisti. Gyvenviečių pavadinimai nuo 1946 m. tokie: Pilkupa (Pilkopa) – Morskajė (Морское), Rasytė – Rybačis (Рыбачий), Šarkuva – Lesnojus (Лесной). Dabar jau išnykęs Naujųjų Kuncų kaimelis prie Rasytės buvo pervadintas į Krasnoporečję (Краснопоречье). Didžioji dalis kitų toponimų pakeisti taip pat nieko bendra su senaisiais neturinčiais, pvz., ragų pavadinimai: Grobšto – Vostočnyj (Восточный, t. y. Rytinis), Kaspalėjos – Kriuk (Крюк, t. y. Kablys), Skilvytės – Urez (Урез); kopų pavadinimai: Kaspalėjos – Syučaja (Сыпучая, t. y. Birioji), Skilvytės – Beregovaja (Береговая, t. y. Kranto), Senkaimio – Lysaja (Лысая, t. y. Plikoji), Priedės – Vyška (Вышка, t. y. Viršūnė), Raistakalniai – gora Krutaja (гора Крутая, t. y. Statusis kalnas), Kreivakalnis – gora Matrosova (гора Матросова, t. y. Matrosovo kalnas); Brokisto įlanka – zaliv Tioplyj (залив Теплый, t. y. Šiltoji įlanka).

Kita dalis vietovardžių tiesiog išversti į rusų kalbą, tiesa, ne visada vykusiai, pvz., kopų pavadinimai: Raudonmiškio kopa – gora Krasnaja (гора Красная), Juodkalnis – gora Čiornaja (гора Чёрная), Baltakalniai – gora Belaja (гора Белая); ragai: Žuvėdrų – Ptičij (Птичий), Varnabūdės – Voronja buda (Воронья буда); įlankos: Kaspalėjos – Kaspalga (Каспальга), Senkaimio – Staroselskaja (Старосельская), Juodkalnio – Čiornogorskaja (Черногорская), Kuncų – Kuncenskaja (Кунценская).

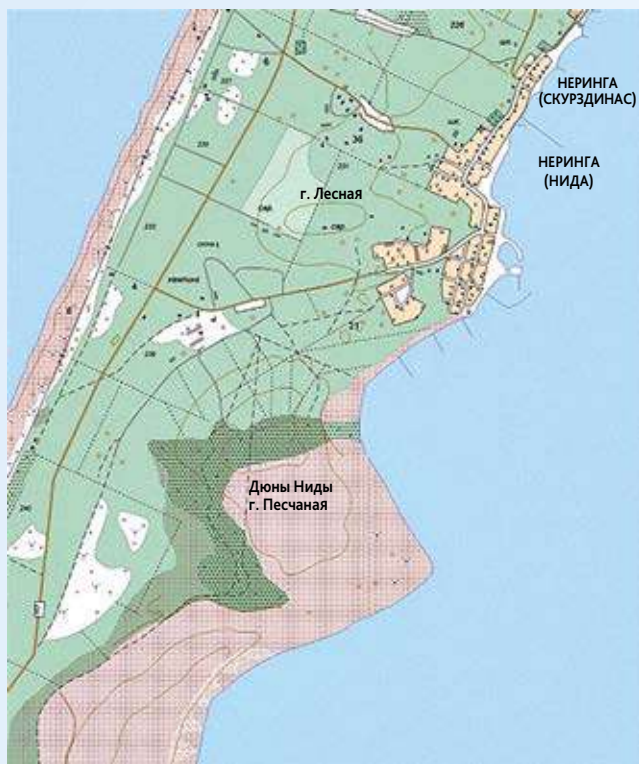
Kaip vietovardžiai Kuršių nerijoje buvo pakeisti 1946 m., suprasime patyrinėję dviejų žemėlapių fragmentus, vaizduojančius Nidos apylinkes.

Pirmasis fragmentas – iš SSRS Raudonosios armijos generalinio štabo 1940 m. M 1:50 000 žemėlapių. Šis slaptas žemėlapis sudarytas panaudojus Vokietijos 1910–1912 m. ir 1923 m. M 1:25 000 topografinius žemėlapius ir kitus šaltinius. Sovietai intensyviai ruošėsi karui su Vokietija, žvalgyba rinko duomenis, kariniai kartografs braižė, o armija turėjo paruoštus tikslus prieš teritorijos žemėlapius.

Sovietų Sąjungos karinių žemėlapių fragmentai: pirmasis – 1940-ųjų, antrasis – 1946-ųjų metų

Antrasis fragmentas – iš slapto SSRS ginkluotųjų pajėgų generalinio štabo M 1:25 000 žemėlapiu, sudaryto 1946 m. (išleisto 1948 m.). Šis žemėlapis sudarytas panaudojus jau minėto 1940 m. karinio žemėlapiu duomenis. Vietovėje situacija koreguota 1946 m. rugsėjo pirmomis dienomis. Tą atliko vyr. leitenantas Ivanovas (Иванов). Žemėlapiu braižė 2-os kategorijos braižytoja-kartografe Marinina (Маринина). Jų vardai žemėlapyje nenurodyti. Šiame žemėlapyje jau nubraižyta siena tarp Lietuvos TSR ir Kaliningrado srities, kiek pakoreguotas kelių tinklas, Nidos gelbėjimo stoties vietoje pažymėti griuvėsiai. Du baltiški vietovardžiai žemėlapyje pakeisti rusiškais: Urbo kalnas pavadintas *гора Лесная* (Miško kalnas), Parnidžio kopa – *гора Песчаная* (Smėlėtasis kalnas). Labai keista, bet kopų prižiūrėtojo sodyba užrašyta vokiškai (tik kirilica).

Nidos apylinkės rusų 2001 m.
topografiniame žemėlapyje

Toliau Lietuvos pusėje šis rusifikacijos „eksperimentas“ nevyko, vietovardžiai liko lietuviški. Tik šie du oronimai (*гора Лесная* ir *гора Песчаная*) ir vėlesniuose 1958–1984 m. sovietiniuose kariniuose, topografiniuose žemėlapiuose atkakliai rašyti rusiškai. Kodėl tik šie du vietovardžiai lietuviškojoje nerijos dalyje pakeisti rusiškai? Nes tiek aprėpė pirmasis Lietuvos teritoriją jau vaizduojantis M 1:25 000 žemėlapių lapas (N–34–30–Б–6). Tiesa, dar vienas vietovardis tuo metu pakeistas Juodkrantėje. Garnių kalnas vokiškuose žemėlapiuose buvo rašomas *Reiher-Berg*. Matyt, šio kalno vokiškas pavadinimas per daug priminė žodį „reichas“ (vok. *Reich* – imperija, valstybė), tad ir lietuviškas pavadinimas netiko, žemėlapyje įrašytas naujadaras – *гора Жуведру* (Žuvėdrų kalnas).

Įdomu tai, kad ir dabartiniuose rusiškuose žemėlapiuose Nidoje teberašoma: *гора Лесная*, *гора Песчаная*, tuo įsitikinsite pažiūrėję 2001 m. rusiško topografinio žemėlapių fragmentą.

Vietovardžių rusifikavimas lietuviškojoje Kuršių nerijos dalyje vyko ne tik pasitelkiant kartografiją.

Pokariu čia šeimininkavo kariškiai, Baltijos jūros pakrantę saugojo Smiltynės, Juodkrantės, Nidos pasienio užkardos. Civilių patekimas į neriją buvo labai ribojamas, čia galiojo specialusis pasienio režimas. Didelę dalį naujųjų gyventojų sudarė rusakalbiai, o ir kitiems naujakuriams šis kraštas, tradicijos, vietovardžiai buvo svetimi. Nidos gyvenvietės taryba 1948 m. birželio 28 d. posėdyje priėmė nutarimą pakeisti gatvių pavadinimus.

Žinoma, jie pakeisti rusiškais, „komunizmo statytojams“ artimesniais: ул. Советская (Tarybų g.), ул. Братская (Brolių g.), ул. Рыбатская (Žvejų g.), ул. Приморская (Pamario g.), ул. Ф. Дзержинского (F. Dzeržinskio g.), ул. М. Мельникайте (M. Melnikaitės g.). Tuo taryba neapsiribojo – nutarė pakeisti net Nidos vardą į Советский (Tarybinis). Lai-
mei, ši iniciatyva palaikymo aukštesnėse instancijose nesulaukė.

Vietovardžiai – svarbus kultūros, kalbos, istorijos paveldo elementas, atskleidžiantis ne tik senųjų krašto gyventojų būtį. Mikrotoponimai bus ir mūsų laikotarpio liudininkai: štai neseniai kopa Preiloje imta vadinti Menininkų vardu. Senieji nerijos gyventojai, palikę mums vietovardžius, seniai guli smėlio kalneliuose, jų vaikai ir vaikaičiai išblaškyti po visą pasaulį, tad rūpestis saugoti šį palikimą tenka mums. Naivu dabar tikėtis, kad senieji vietovardžiai būtų grąžinti pietinėje nerijos dalyje. Rusijoje vėl stengiamasi preparuoti istorinę atmintį, persekiojamos visuomeninės švietėjiškos organizacijos («Мемориал» ir kt.). Buvusi Rytprūsių sostinė tebevadinama stalininio žudiko, pasirašiusio mirties nuosprendį tūkstančiams lenkų karo belaisvių, Kalinino vardu. Ir kiti srities miestai tebeturi daug ką pasakančius pavadinimus: Gvardeiskas (Гвардейск, t. y. Gvardiečių miestas), Krasnoznamenskas (Краснознаменск, Raudonosios vėliavos miestas), Pionerskas (Пионерск, Pionierių miestas), Znamenskas (Знаменск, Vėliavos miestas)...

O pas mus? Nyksta vietovardžiai ir Lietuvoje... šimtais, išmirštant vienkiemių ir mažų kaimelių gyventojams... Dingsta ne tik šių gyvenamųjų vietovių pavadinimai, su gyventojais išnyksta ir jų žinoti mikrotoponimai... Bet ne viskas taip blogai. Senieji Kuršių nerijos, Karaliaučiaus krašto vietovardžiai įamžinami gatvių pavadinimuose, kuriamos įvairios kraštotyrinės ir kartografinės duomenų bazės, vyksta viešinimas ir leidyba... 2019-ieji net buvo paskelbti Vietovardžių metais. Simboliška, kad tais metais teko spaudai rengti Kuršių nerijos nacionalinio parko „Vadovą po Kuršių neriją“. Šio leidinio žemėlapiuose ir tekstuose stengiausi pasidalinti visa man žinoma informacija ir apie senuosius nerijos vietovardžius.

Nidos vasaros estradoje – kurortinio sezono atidarymui skirta šventė.
Dainuoja jungtinis nidiškių ir juodkrantiškių moksleivių choras.
Diriguoja Regina Kondraškina (dabar – Songailienė). 1981 m.

NERINGOS MENO MOKYKLAI – 50

PENKIŲ DEŠIMTMEČIŲ PATIRTYS

Gintarė Dikšienė

Mažutėje meno mokyklos palėpėje įsikūrusiame kabinete kartais pasijaučiu atitrūkusi nuo mokyklos gyvenimo, tačiau po pietų prasidėjus pamokoms, ji sudrebina visas muzikos instrumentų orkestras. Po mano kojomis subarška skrabalai, prisiminimais nukeldami į vaikystę kaime, o šalia jų suskamba jau ne pirmos jaunystės pianinas, grąžindamas į paauglystės metų muzikos pamokas, besistengiant išgirsti tinkamą natą. Vos už sienos pasigirsta nedrąsus vokalas, jam antrina pasitikintis ir aiškią tonaciją diktuojantis mokytojos balsas... Šį minčių koncertą netikėtai pertraukia per gatvę šokio žingsneliu atsukbantys vaikai: po pamokų gimnazijoje, įnirtingai kovodami su noru nuklęsti į visai netoli esančią kepyklėlę, jie suvirsta į meno mokyklą jau vėluodami.

Nejučia galvoje pradeda suktis pokalbių su mokytojais nuotrupos: jų prisiminimai apie įvairiausių darbo mokykloje laikotarpius, įdomius ir juokingus nutikimus, įveiktus sunkumus, nuovargį, bet daugiausia – apie tyrą džiaugsmą, įkvėpimą ir pakilumo jausmą. Man, meno mokykloje dirbančiai tik trejetą metų, kiekvieno mokytojo patirtis ir išmintingos įžvalgos pasirodė labai brangios – vertos užrašyti ir išsaugoti!.. Supratau ir kitą dalyką, kodėl taip sunku praeiti pro meno mokyklą nestabtelėjus ir neatsigrėžus, – jos pastato sienose šios patirčių „natos“ skamba!

Aušrelė Augaitienė: „Muzikos mokykla kaip švyturys“

Muzikos mokykloje pradėjau dirbti viena iš pirmųjų, 1972-aisiais. Pamenu, Nida man buvo neįprasta vieta ir atvykus čia iš pradžių tepasirodė mažas besikuriantis miestelis. Kita vertus, žmonės buvo šilti ir įdomūs.

1971-aisiais pirmojo direktoriaus Alberto Martinkaus įsteigta Nidos vaikų muzikos mokykla tuometinei bendruomenei buvo kaip švyturys. Nors iki 1976-ųjų dar dirbome Nidos vidurinės mokyklos patalpose, tačiau ir mes, ir bendruomenė jautė, kad mūsų tikslai ir ugdymo vertybės yra kitokios nei bendrojo lavinimo mokyklos.

Miesto bendruomenė džiaugėsi nauja muzikos mokykla, vaikai noriai mokėsi, grojo papildomai ir ruošėsi namuose. Norintiesiems lankyti muzikos mokyklą buvo vienintelė sąlyga – patiems iš kažkur gauti arba savo lėšomis įsigyti pasirinktą muzikos instrumentą, todėl tėvai daug prisidėdavo prie savo vaikų ugdymo. Tikriausiai tai ir lėmė labai gerus daugelio mokinių pasiekimus.

Man pradėjus dirbti mokykloje, tebuvo keletas disciplinų: vyko akordeono specialybės pamokos (dėstė direktorius Albertas Martinkus ir su manimi kartu atvažiavęs akordeono mokytojas Bronislovas Dovainis), veikė fortepijono specialybė (dėstė aš ir Angelė Švedienė) bei muzikos teorijos arba solfedžio programa (iš pradžių dėstė A. Švedienė, vėliau – Regina Pupkutė, ištekėjusi už Kondraškino).

Darbo krūvis anuomet buvo be galo didelis. Tik pradėjus dirbti, turėjau apie 30 pamokų, o mano kolegė A. Švedienė – net 45!

Smagiausia prisiminti ne tik mokymą, bet ir draugystę su kolegomis: visada sutardavome ir rasdavome bendrą kalbą. Tada kartu su Regina gyvenome bendrabutyje, buvusiame anapus dabartinio Sveikatos centro. Mano mokytojavimo laikotarpiu keitėsi direktoriai ir miesto valdžia, tačiau apie visus galiu pasakyti tik gerus ir šiltus žodžius: svarbiausias dėmesys buvo kreipiamas į žmogų, o tik paskui – į ugdymo programas. Mokytojus gerbė ir palaikė. Nepaisant labai aukštų reikalavimų, fortepijono specialybė buvo viena iš populiariausių.

Didžiuojusi savo mokinėmis, susiejusiomis savo gyvenimą su muzika, – tai Gaiva Bandzinaitė, Dangira Žvirblienė, Aušra Vaitkutė, Asta Zubrickaitė. Visada tikėjau jų gabumais ir skatindavau nepasiduoti, grojant perteikti gražiausias ne tik muzikos, bet ir savo asmenybės „natas“. Ir jeigu baigusios meno mokyklą jos vis dar norėjo groti, vadinas, kažką dariau tinkamai.

Pirmiesiems mokslo metams pasibaigus. Tarp vaikų – pirmieji pedagogai (iš kairės): Albertas Martinkus (mokyklos direktorius), Angelė Švedienė, Jonas Lendraitis. 1972 m. pavasaris

Mokytojų kolektyvas (iš kairės): Aušrelė Augaitienė, Reda Normantienė, Benediktas Stirbys (mokyklos direktorius), Regina Kondraškina, Vitalija Grimailienė (sekretorė), Irena Kisarauskienė, Antanas Kniukšta, Bronius Dovainis. 1981 m.

Gerokai vėliau, atsiradus išplėstiniam ugdymui, daugelis mano mokinių, tuo pasinaudoję, tęsė mokymąsi. Tai priimdavau kaip didžiausią komplimentą ir dar didesnę impulsą stengtis – dėl jų!

Reda Normantienė: „Dirbau dėl vaikų – ne dėl programų“

Buvo šalta ir snieguota 1978-ųjų žiema. Išlipusi iš autobuso ir pagauta vėjo šuoro, įkričiau tiesiai į pusnį. Dar ir dabar pamenu Nidos švyturio skleidžiamą garsą, lyg ūkimą, toje žemiškoje, natiurmortiškoje ramybės erdvėje. Man Neringa visada siejasi su tuo pirminiu išgirstu švyturio garsu.

Nostalgiškai prisimenu ir patį pirmą įėjimą į Juodkrantės senosios mokyklos pastatą, kai mane pasitiko šutintų bulvių kvapas ir šilti ten dirbusiųjų apkabinimai. Pasijutau kaip grįžusi namo arba nukeliavusi į mielą kaimo trobelę. Nuo to laiko Neringa man siejasi ir su kvapais: rudenį – grybų, žiemą – stintų. Ir viską persmelkiančiu jūros ir pušų aromatu, dvelkiančiu ramybe.

Kalbant apie to meto muzikinį ugdymą, žinoma, kad reikalavimai buvo griežti, atitinkantys sovietinius muzikos mokyklų standartus, tačiau aš visada dirbau dėl vaikų, o ne dėl

programų. Prisipažinsiu, man patiko nepaklusti sistemai, ir visada žvelgdavau į mokinius kaip į asmenybes. Buvo įdomu, ką vaikas mąsto, kaip jis jaučia muziką ar kūrinį ir kaip tai sugeba per save išreikšti.

Atmintyje įstrigo prisiminimas, kaip po mokytojavimo savaitės keliaudavau pėsčiomis iš Juodkrantės į Klaipėdą ir pakelėje rinkdama obuolius juos pasigardžiuodama valgydavau. Gal pasirodys juokinga, tačiau pačioje mokytojavimo pradžioje teko gyventi ir 1-ojo, ir 2-ojo Nidos vandentiekio patalpose, kino teatro ir kultūros centro „Agila“ kambarėlyje su minimaliais patogumais. Pagaliau 1982 m. man pavyko gauti vieno kambario butuką su bendra virtuve, kurį jau galėjau vadinti savo namais. Kai pagalvoju apie tuos metus, tenka pripažinti, kad nebuvo lengva, tačiau tai buvo pats nuostabiausias laikas mano gyvenime! Žydinti, nenuspėjama jaunystė su nuotykiiais ir muzika!

Irena Kisarauskienė: „Kryptys keičiasi, bet esmė turi likti“

Nidos vaikų muzikos mokykloje pradėjau dirbti 1973-aisiais, jau turėdama ketverių metų patirties „kraitę“, nors čia viskas atrodė kiek kitaip nei žemyne. Mano specializacija – liaudies instrumentai – Neringoje buvo absoliuti naujiena ir intriga! Visas kultūrinis gyvenimas sukosi entuziastų dėka: jau veikė kino teatras su kultūros namais, biblioteka, vaikų darželis, mokykla. Miestelis turėjo net dūdų orkestrą, vadovaujamą Alberto Martiniaus, – jis ir tapo 1971 m. jo paties iniciatyva įkurtos vaikų muzikos mokyklos direktoriumi.

1988-ųjų Rugsėjo 1-osios šventė. Mokytojai iš kairės: Bronislovas Dovainis, Aušrelė Augaitienė, Regina Kondraškina, Dalia Stančiukienė, Reda Normantienė, Gražina Gruodienė, Irena Kisarauskienė, Benediktas Stirbys (direktorius)

Liaudies instrumentų orkestras. Vadovė Irena Kisarauskienė – pirmoji iš kairės tarp kanklininkių

Istoriškai susiklosčiusios aplinkybės nulėmė, kad Kuršių nerijoje vyravo mišri etninė gyventojų sudėtis. Miestelis gyveno tuo metu populiariu, visiems tinkančiu lengvosios estrados ritmu. Taigi mokyklos misija buvo aiški, padiktuota laikmečio: užėmus tuščią kultūrinę nišą, įtvirtinti lietuviškas kultūros šaknis.

Kalbant apie mokinius, – jų niekada netrūko. Kadangi tuo laikotarpiu vaikų ugdymas muzikos, meno mokyklose nebuvo atskirtas nuo pagrindinio ugdymo, mokymo programos gaudavome jau parengtas Švietimo ministerijos. Vėliau, prasidėjus švietimo reformoms, muzikos mokyklos buvo atskirtos nuo pagrindinio ugdymo ir tapo neformaliojo ugdymo įstaigomis. Nuo to momento ugdymo programas kūrėme patys. Atsirado daugiau laisvės metodiniams ieškojimams, bandymams ir improvizacijai. Trūko vadovėlių, metodinės literatūros, anksčiau siūlytas repertuaras nebetenkino, tad teko pačiai aranžuoti naujus kūrinius, o naktimis perrašinėti natas mokiniams. Nesvarbu, kokios būdavo programos, viskas priklausydavo nuo mokytojo ir jo gebėjimo panaudoti kūrybiškumą vaiko naudai.

Dainų ir šokių ansamblis

Kai atvykau į Nidą, panašiu laikotarpiu Lietuvoje kilo liaudies instrumentų ansamblių ir orkestrų kūrimosi sambrūzdis – atgijo tautinis menas! Sektinu pavyzdžiu visiems tapo reprezentacinis dainų ir šokių ansamblis „Lietuva“. Pagalvojau, kad ir čia, Neringoje, galėtų atsirasti tokio pobūdžio kolektyvas. Palaiminus šią idėją tuometiniam mokyklos direktoriui Benediktui Stirbiui, pradėjau rikiuoti darbus.

Orkestras – sudėtingas darinys, neįsivaizduojamas be birbynių klasės. Ją, vadovaujamą Gedimino Vaidilos, pavyko atidaryti 1980 metais. Galiausiai dar po metų –1981-aisiais –

liaudies dainų ir šokių ansamblio idėja buvo įgyvendinta! Orkestro vadove tapau aš, choro – Regina Kondraškina, šokių – Dalia Skvereckaitė, pradžioje dirbusi kultūros namuose. Orkestrinis muzikavimas prasidėjo nuo kanklių ansamblio, vėliau prisijungė birbynės, kiti instrumentai.

Stiprėjo ir mokytojų kolektyvas. 1984-aisiais atvyko jauna kanklininkė mokytoja Gražina Stončiūtė-Gruodienė, sėkmingai dirbusi su orkestru ir solistais.

<...> Anuomet mokyti ateidavo vyresni – 11–12 metų – vaikai, juos ugdyti buvo kur kas lengviau nei mažamečiams. Prie šio svarbaus aspekto pridurčiau ir kitą: orkestre grodavome ir mes, mokytojai, partijas vaikams adaptuodavome pagal jų galimybes.

Dainų ir šokių ansamblis koncertuodavo įvairiuose Neringos miesto renginiuose, koncertuose, festivaliuose Latvijoje, Maskvoje, dalyvaudavo respublikinėse Dainų šventėse Vilniuje ir kt.

<...> Kanklių klasės veikla buvo ir aktyvi, ir produktyvi. Be muzikavimo ansambliuose, kanklininkės laikė garbe pasiruošti ir dalyvauti prestižiniame respublikiniame Jono Švedo konkurse. Šio konkurso laureatų vardus pelnė: Vaida ir Laima Gustainytės, Dovilė Vaidilaitė, du kartus – Gabrielė Ašmontaitė.

Pridursiu dar vieną labai svarbų dalyką – be talentingojo, kantraus ir pasišventusio koncertmeisterio Aido Macevičiaus atlikėjai nebūtų pasiekę tokių muzikinės karjeros aukštumų.

Baigusios meno mokyklą, ištvermingiausios kanklininkės muzikos studijas tęsė ir savo kelio ieškojo Klaipėdos Stasio Šimkaus konservatorijoje – tai Agilė Augaitytė, Kamilė Žemaitytė, Aurelija Purauskaitė, Aistė Bakaitytė, Gabrielė Ašmontaitė.

Su visais mokiniais kūriau ryšį ir tradicijas. Pamenu, kiekvienų naujųjų mokslo metų pradžioje rengiau vaikų be galo lauktas pirmaklasių krikštynas. Nepamiršamos akimirkos iš kasmetinės mokyklos baigimo šventės. Mažoje bendruomenėje tradicijos būtinos – jos kuria pamatinius tarpusavio ryšius.

Orkestro birbinių kvintetas (iš kairės): Bronius Dovainis, Audrius Kisarauskas, Giedrius Dovainis, Saulius Gustainis, Gediminas Vaidila

Laisvė kurti!

Koks buvo mano išbandytas ir pasiteisinęs darbo metodas? Naudojant instrumentą ir pasitelkus vaizduotę, leisti vaikui išreikšti save. Lavinti jo vaizduotę ir tuo motyvuoti mokytis. Kai vaikams suteikdavau laisvės, prasidėdavo tikroji kūryba! Taip susikaupė visas pluoštas mokinių kūrybos bandymų. Iš tokių gimė įsimintinas tuo metu dešimtmetės Angelinos Ivanovos šešių miniatiūrų ciklas kanklėms ir balsui „Mano diena“. Muzika ir žodžiai – autorės, o leidinuką apipavidalino Angelinos sesė Dovilė Kievaitė, mūsų mokyklos Dailės skyriaus auklėtinė.

Siekdama šį procesą labiau įprasminti, į baigiamųjų egzaminų programą įrašiau kūrybinio darbo užduotį: iš pateiktų liaudies dainų pluošto išsirinkti labiausiai patinkančią, ją aranžuoti, pritaikyti antrą balsą, užrašyti ir atlikti tradicinėmis kanklėmis.

Kūrybinio bendradarbiavimo ir kūrybiškumo skatinimo pavyzdžiu tapo Neringos moksleivių kūrybos almanachas „Skambančios kopos“, išleistas bendradarbiaujant Nidos vidurinei ir Neringos meno mokykloms. Šiame leidinyje buvo ir mano mokinių (Žydrūnės Chlebačiūtės, Vitos Kleinauskaitės, Dovilės Vaidilaitės, Vikintės Žarnauskaitės) pirmieji kūrybiniai bandymai. Tai buvo visiškai naujas reiškinys, atskleidęs mokinių kūrybiškumą ir dalinimosi savo kūryba prasme.

Dalia Stančiukienė: „Tikėjau – sugebėsiu prisitaikyti“

Pasirinkimą dirbti Nidoje lėmė likimas: mano vyras gavo paskyrimą į Nidą, todėl reikėjo priimti svarbų sprendimą: likti vienai Mažeikiuose ar kraustyti kartu su mylimu žmogumi... Buvo labai gaila palikti savo darbą Mažeikiuose – milžinišką chorą ir širdžiai artimą kolektyvą.

Atvykusi į Nidą, jaučiau didelį kontrastą: muzikos mokykloje vaikų buvo gerokai mažiau nei buvusiam mieste. Dirbti su gausiu choru ar su keliais vaikais – tai yra nepalyginama! Buvo nemažas iššūkis, bet prisitaikiau, o galiausiai – įpratau ir sugebėjau atrasti savo darbo metodų. Galbūt atrodys juokinga, bet išgyventi tą sunkų pereinamąjį laikotarpį dėl veiklos stygiaus padėjo šachmatai. Pamenu, kiekvieną laisvą akimirką su vyru žaisdavome šachmatais – tai tapo mūsų pagrindiniu hobiu. Iki šiol šis užsiėmimas padeda nustumti šalin nereikalingas mintis.

Neringoje man norėjosi daugiau veiklos. Kažkokios aiškos vizijos nebuvo – viskas vyko tarsi savaime. Tapo aišku – norint pritraukti daugiau vaikų, reikia daugiau įvairovės ir pasirinkimų. Kai pradėjau vadovauti 1990-aisiais, Nidoje jau veikė Choreografijos skyrius, tačiau atsirado poreikis tokį skyrių įsteigti ir Juodkrantėje. Man dirbant atsirado ir Dailės, ir Teatro skyriai. Pati subūriau chorą „Spaliukai“ (1985 m.), dalyvavome Dainų šventėje kartu su mokytoja Rita Rušinskiene ir jos mokiniais iš Juodkrantės. Važiudavome ir į kitas mokyklas dainuoti, stengėmės visur dalyvauti.

Atitolusi nuo darbo mokykloje ir vadovės pareigų, šiandien į viską galiu pažvelgti tarsi iš šalies. Savo vadovavimo principus grindžiau tarpusavio supratimu, susikalbėjimu ir pagarba. Be to, atvirumu ir nuoširdumu. Per devyniolika vadovavimo metų nepamenu, kad

būtų reikėję imtis drastiškų priemonių, – kolektyvas buvo labai disciplinuotas, visi – savo srities profesionalai, nereikėjo nė vieno kontroliuoti.

Norint sėkmingai vadovauti mokyklai, būtini geri santykiai ir su ugdytinių tėvais. Kai gyveni ir dirbi mažoje bendruomenėje, pažįsti kiekvieną. Viskas yra matoma ir pastebima!

<...> Ką palikau po savęs? – neretai pagalvoju ir atsakau: tvirtą mokyklos materialinę bazę. Buvo įsigyta naujų muzikos instrumentų, teatro rekvizito, naujų kostiumų šokėjams ir vaidintojams (kiekvienam spektakliui ir pasirodymui – vis kitų), dailės priemonių ir reikmenų, kitko. Esu įsitikinusi – mokyklai labai svarbu ne tik kokybiškas ugdymas, bet ir įvaizdis – sugebėjimas savo veiklas patraukliai pristatyti bendruomenei.

Prisimenu ir kitą dažnai girdimą klausimą: ko reikia gerai mokyklai? Atrodo, kai dirbi joje, viską darai jos labui, apie tai nesusimąstai. Stengiesi – na, o ar pavyko, ar ne, pamatai tik šiek tiek vėliau. Jeigu viskas priklausytų tik nuo vadovo, galima būtų sukurti sėkmės strategijas, bet darbas mokykloje susideda iš visos bendruomenės pastangų ir bendrų tikslų, siekiamybių, galiausiai – rezultatų. Sėkmė – tai gebėjimas dirbti visiems kartu kaip komandai.

<...> Neringos meno mokykloje vadove buvau beveik 20 metų – per šį laiką buvo nemažai įsimintinų akimirkų. Iš pat pradžių nenorėjau važiuoti į Nidą, o išvykstant iš jos buvo skaudu palikti tai, ką pati susikūriau, – visų pirma moterų chorą „Smiltatė“! Iškiliausios ir įsimintiniausios akimirkos būtent ir susijusios su šiuo choru.

2000 m. rugsėjis. Bendra mokytojų nuotrauka. Pirmoje eilėje iš kairės: Reda Normantienė, Rita Rušinskienė, Dalia Stančiukienė (mokyklos direktorė), Dangira Žvirblienė, Janina Staleriūnienė. Antroje eilėje: Virginija Mamontovienė, Aušrelė Augaitienė, Rasa Norvilienė, Irena Kisarauskienė, Trečioje eilėje: Rimantas Kisarauskas, Aida Gečaitė, Aidas Macevičius

ĮDOMIOJI FAKTOLOGIJA

Prie Neringos meno mokyklos – meno mūzos,
sukurtos dailės mokytojo Alberto Danilevičiaus

Pastato istorija

- 1909–1945 m. Vila „Charlotte“, priklausiusi Annai Sakuth ir Johannui Jaudzimiui.
- 1945–1961 m. Pasitraukus seniesiems Kuršių nerijos gyventojams, pastato paskirtis lieka neaiški.
- 1961–1976 m. Įsikuria Neringos miesto vykdomasis komitetas, veikia paštas, taupomoji kasa.
- 1976–1994 m. Nidos vaikų muzikos mokykla.
- 1994 m. Pastatas įtraukiamas į Lietuvos kultūros vertybių registrą kaip valstybės saugomas kultūros paveldo objektas.
- 1995 m. Atsiradus papildomų skyrių (Choreografijos, Dailės, Teatro), įstaigos pavadinimas pakeistas į Neringos meno mokykla.

Mokyklos vadovai

1971–1974 m.	Albertas Martinkus
1974–1975 m.	Bronislovas Dovainis
1975–1983 m.	Antanas Kniukšta
1983–1990 m.	Benediktas Stirbys
1990–2009 m.	Dalia Stančiukienė
2009–2010 m.	Ramūnas Kaubrys
2011 m. – iki dabar	Rasa Norvilienė

Kas, kada įkurta

1971 m.	Akordeono ir fortepijono specialybė
1973 m.	Kanklių specialybė
1980 m.	Birbynės klasė
1981–1982 m.	Suburtas liaudies dainų ir šokių ansamblis
1984 m.	Choreografijos skyrius
1994 m.	Dailės skyrius
1995 m.	Teatrinio meno skyrius
2010 m.	Ankstyvojo meninio ugdymo skyrius (tėvų iniciatyva)
2010 m.	Muzikos mėgėjų programa gitaros specialybei
2010 m.	Išplėstinė meninio ugdymo programa
2011 m.	Dainavimo disciplina
2014 m.	Suaugusiųjų skyrius (neringiškių bendruomenės iniciatyva)

Mokyklos pedagogai

Albertas Martinkus, Angelė Švedienė, Jonas Lendraitis, Aušrelė Augaitienė, Bronislovas Dovainis, Gražina Gruodienė, Reda Normantienė, Rita Rušinskienė, Dangira Žvirblienė, Loreta Ramelienė, Marija Kalvelytė, Audronė Buržinskienė, Vytautas Valys, Rimantas Kisarauskas, Vytautas Zelenis, Irena Kisarauskienė, Roberta Balsienė, Ieva Pumputytė, Gediminas Vaidila, Laurynas Vainutis, Regina Kondraškina, Dalia Skvereckaitė, Janina Staleriūnienė, Aira Vaidilienė, Audronė Zulumskytė, Rasa Norvilienė, Danguolė Dapšytė, Jurgita Survilienė, Kamilė Butkienė, Rasa Želnytė-Šembergė, Rimantas Didžpetris, Aida Gečaitė, Marius Valančius, Toma Šlimaitė-Bubelienė, Rasa Hage, Albertas Danilevičius, Monika Urbonavičienė, Indrė Dikavičiūtė, Virginija Mamontovienė, Živilė Subačiūtė, Audronė Buržinskienė, Rita Rušinskienė, Vaidotas Rukas, Edvinas Pranaitis, Mantas Nazarovas, Ernesta Stankutė, Norbertas Airošius.

22-uuju numeriu pažymėta vila *Helene* Smiltynėje buvo pastatyta 1905 m. ir turėjo ne vieną žymų savininką. Kai ji priklausė Mėmelio leidėjui ir spaustuvininkui K. W. Siebertui, čia buvo rengiami didieji laikraščio *Memeler Dampfboot* darbuotojų pokyliai

PAVELDAS

KAI NAMAS TAMPA ISTORIJS MOKYTOJU

Snieguolė Kerpienė

Esu klaipėdietė, o pastaruosius šešiolika metų gyvenu Kuršių nerijoje, vienoje iš Smiltynės vilų, kuri buvo pastatyta 1905-aisiais ir, bėgant metams, man tapo istorijos mokytoja. Laikas nepajėgė sunaikinti šio medinio pastato su ištaigingu erkeriu antrame aukšte ir šoną juosiančia veranda, nors per 45 sovietų valdymo metus tokia grėsmė buvo reali.

Sovietmečio daugiabutis

Gimiau ir augau sovietiniais laikais, kai apie Mažosios Lietuvos praeitį niekas nekalbėjo. Tik iš nuogirdų ir savo močiutės pasakojimų žinojau, kad čia kažkada yra buvęs vokiečių kraštas. Nuo Rietavo kilusi močiutė su savo mama persikėlė gyventi į šilutės apylinkes ir jaunystėje tarnavo vokiečių šeimoje, o vėliau vis sakydavo man: „Oi, kokia tvarka pas juos buvo, kaip gražiai jie mokėjo gyventi!.., bet, prasidėjus karui, bėgo nuo rusų ir paliko savo gimtuosius namus likimo valiai.“ Tuomet aplinkiniai gyventojai ėmė kraustyti į ištuštėjusias sodybas, o pirmųjų gyvenimo istorija pamažu išbluko iš atminties.

Sovietinė sistema vokiečius laikė priešais, todėl jų palikimas, nusavintas po karo, buvo nevertinamas ir netausojamas. Prabangios vilos Smiltynėje, kaip ir Kurhauzas šalia senosios perkėlos, anuomet buvo tapę daugiabučiais, prigrūstais lietuvių šeimų ir rusakalbių gyventojų, pokariu užplūdusių ištuštėjusių miestų (istorikai teigia, kad, sovietams užėmus Klaipėdą 1945 m. sausio 28 d., čia tebuvo likę vos 30 senųjų klaipėdiečių).

Kai mes įsigijome prieškario vilą, marių pakrantėje sutikau garbaus amžiaus moterį, atvykusią aplankyti savo jaunystės vietų. Ji pasakojo, kaip susispaudę jie čia gyveno ir kaip niekas nesidžiaugė kurortine Smiltynės aplinka – gyvenimas pusiasalyje buvo panašesnis į tremtį: nei parduotuvės, nei patogaus susisiektis su Klaipėda. Visi vaikai turėjo tilpti vienintelėje mokyklos klasėje – nuo pirmoko iki trečiojo (dabar tai šašlykinė „Nerija“).

Kiek vėliau valdžia žmones iškeldino į butus mieste, kuriais jie labai džiaugėsi, o mūsų vilą, pažymėtą 22-uoju numeriu, perleido „Žalgirio“ sporto komitetui. Smiltyniškis Vidmantas gerai prisimena tuos laikus – jis čia buvo apgyvendintas kartu su kitais sportininkais buriuotojais ir treneriais, be jų, vasaromis name atostogaudavo ir įtakingi Maskvos valdininkai. Tvarkyti aplinkos, o tuo labiau restauruoti vilos niekas nesiėmė – valdiškas turtas tikrojo šeimininko neturėjo ilgai.

Lietuvai atgavus Nepriklausomybę ir prasidėjus privatizacijai, 1998 m. vilą aukciono būdu įsigijo šeima iš Vilniaus, bet ilgai čia neužsibuvo ir 2005-aisiais šį nekilnojamąjį turtą su erdviu 24 arų sklypu pardavė mums.

Gyventi Smiltynėje buvo mūsų svajonė – visada žavėjomės marių pakrante ir praplaukiančiais laivais, lydimais kirų, miško takais, vedančiais prie jūros, ir lengvai keltu pasiekiamą Klaipėdą. Bet pats namas mums neatrodė vertybė. Pirmąsyk atvėrusi jo duris ir įžengusi vidun, užuodžiau pelėsių tvaiką, mediniai rėmai vos belaikė plonyčius suaižėjusius stiklo langus, verandos stogas, atrodė, tuoj tuoj įgrius, o namo erdvė buvo padalinta į nedide-

lius pereinamus kambarėlius, atskirtus daug syk tapetuotomis pertvaromis. Apgailėtinas vaizdas visai nepriminė ištaigingos vilos ir neįkvėpė kurti senovę dvelkiančio namo vizijos.

Draugai tuomet patarinėjo: griaukit šalin tą puveną, kokia prasmė remontuoti, – pasistatysite šiuolaikišką ir patogų namą, o ir kainuos gerokai pigiau nei šį lopyti.

Bet mes žinojome – nugriauti neleis Kultūros vertybių apsaugos departamentas (KVAD), nes vila – saugomas kultūros paveldo objektas, todėl nusiteikėme ją „reanimuoti“ – įpūsti naujos gyvybės. Tik procesas gerokai užtruko – norėdami gauti leidimą restauracijos darbams, pirmiausia turėjome savo lėšomis atlikti architektūrinius ir istorinius tyrimus, reikalingus tam, kad valdininkai turėtų pagrindą išduoti projektavimo sąlygas. Kreipėmės į architektus ir istorikus. Po truputį ir patys užsidegėme smalsumu kuo daugiau sužinoti apie įsigyto namo praeitį.

Pirmasis savininkas

Tyrime, kurį atliko Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus istorikė Zita Genienė, radome pirmojo savininko, įsigijusio sklypą Smiltynėje 1905 m. ir pasistačiusio čia vieną gražiausių to meto vilų, pavardę – Wilhelmas Walteris Anckeris. Jis priklausė žymiai Klaipėdos ir Rusnės medienos pirklių Anckerių šeimai, kurios šaknys siekė Norvegiją, o jo senelis iš motinos pusės buvęs pats Ernstas Wilhelmas Beerbohmas (1786–1865) – Muižės dvaro prie Rusnės savininkas ir įžymusis Kuršių marių vyriausiasis žvejybos inspektorius (*Oberfischmeister*), nusprendęs ženklinti visus žvejų laivus ir privertęs stiebų viršūnėse

Šiandieninė vilos vaizdas vis labiau primena prieškarinį. Ramūno Guigos nuotrauka

iškabinti nustatytų spalvų atpažinimo ženklus – vėtrunges, tapusias didžiausia pamario krašto etnografinę ypatybę.

Vedina smalsumo, pati nuvykau į Rusnę, aplankiau čia veikiančią muziejų – Kazimiero Banio etnografinę sodybą. Nemažai sužinojau apie Wilhelmo Anckerio brolių – Ernstą Anckerį, rusniškių labai gerbiamą, daug prisidėjusį prie Rusnės apsauginių pylimų statybos, besirūpinusį vargingai gyvenančiais žmonėmis, manoma, čia ir palaidotą. Šalia bažnyčios radau antkapio plokštę, kurioje iškalta: Ernst Ancker 29.7.1848 – 31.10.1935. Bet jų šeimos medinio namo su dvylika langų į Atmatą, stovėjusio Šyškrantėje ties Rusne, statyto senelio Johanno Friedricho Anckerio (1792–1858), jau nebelikę. Žinomas tik faktas, spaudoje pavišintas dr. Rasos Banytės-Rowell, kad nidiškis pirklys Froesė jį įsigijo jau nugriautą ir, nuplukdęs medieną į Nidą, ten ketino pasistatyti du vasarnamius, tačiau pasistatė tik vieną – šiandien žinomą vilą „Miško namas“ Pamario gatvėje.

Kodėl W. Anckeris taip greitai, vos po penkerių metų – 1910 m., pardavė Smiltynės vilą, dabar jau nebesužinosime. Naujaisiais šeiminkais tuomet tapo Siebertų šeima – Wilhelmas Hermannas Willy Siebertas (1868–1925) su žmona Helene, kurios vardu pradėta vadinti ir pati vila. Vėliau vilą paveldėjo jų duktė Charlotte Sophie Gusovius (buvusi Siebert) kartu su vyru Hansu Gusovius.

Sugrįžę laiškai

Siebertų šeimos istorija susidomėjau radusi laišką, kurio ištrauka 2019 m. spalio 19 d. buvo atspausdinta laikraštyje „Vakarų ekspresas“ ir kuris mane itin sujaudino. Čia pat publikuota sena vilos nuotrauka bylojo apie tai, kad šis laiškas buvo parašytas ir išsiųstas iš namų, kuriuose dabar gyvenu aš. Įsiklausiau į jo eilutes ir visa širdimi suvokiau, kokią tragediją anuomet teko išgyventi šiai šeimai.

„Meine Liebe (vok. mano meile), <...> darže užderėjo geras derlius, viską, ką galėjau, užkonservavau ir nunešiau į rūsį. Kai grįšime, turėsime ką valgyti.“

1944-ųjų rugpjūčio 21 d., kai laiškas buvo parašytas, jie dar tikėjo, kad grįš! Net neabejojo!

Deja, praėjo vos keli mėnesiai, ir rusų armija užėmė Klaipėdą, o į kitą marių krantą jau kėlėsi alkani rusų kareiviai. Jie brovėsi į namus, kuriuose buvo paliktos tvarkingai paklotos lovos, vaikų žaislai, o rūsyje – išrikiuoti stiklainiai su rudens daržo gėrybėmis.

Karina Gogolka (g. 1942 m.), 2019-aisiais atvykusi iš Vokietijos aplankyti savo gimtųjų namų, Klaipėdai padovanojo net 130 laiškų! Duodama interviu laikraščio „Vakarų ekspresas“ žurnalistams, ji sakė, kad jos motina Charlotte Sophie Gusovius (buvusi Siebert) su abiem mažamečiais vaikais – Karina ir broliu, prasidėjus karui, pasitraukė į Vokietiją, o tėvelis, Hansas Gusovius, liko Mėmelyje. Jis tęsė tarnybą (buvo vandens policininkas), prižiūrėjo šeimos namus Smiltynėje ir kasdien rašė laiškus savo žmonai.

Dabar šis vertingas palikimas – gyvoji istorija – saugomas levos Simonaitytės viešosios bibliotekos archyvuose. Nekantriai laikiu, kada laiškai bus išversti į lietuvių kalbą ir atvers mums daugiau nežinomų garsios šeimos gyvenimo puslapių.

Karina Gogolka šiuo metu gyvena Vokietijoje, o Klaipėdoje lankėsi jau keletą kartų: 2014-aisiais kartu su vyru čia atšventė auksines vestuves, o 2019-aisiais, kaip Siebertų palikuonė, buvo pakviesta atidengti atminimo lentos, skirtos laikraščio „Memeler Dampfboot“

Laikraščio *Memeler Dampfboot* 75-erių metų jubiliejaus šventė Smiltynės vilos *Helene* kieme 1924 m. liepos 3 d. Bendradarbių ir šeimos rate – centre šalia panelės Helenos Schwarz (ilga balta suknele) dešinėje stovi laikraščio leidėjas F. W. Siebertas. Jo mama *Helene Siebert*, vilos *Helene* šeimininkė, vadinta laikraščio angelu sargu, sėdi prie stalo arčiau namo, antroji iš dešinės

170-ies metų sukakčiai pažymėti (lenta pritvirtinta prie Manto gatvės namo Nr. 1, kur ilgą laiką veikė jos seneliui priklausiusi spaustuė).

Siebertų šeima – Mažosios Lietuvos spaudos magnatais vadinamos giminės atstovai, beveik šimtmetį leidę „*Memeler Dampfboot*“ laikraštį Mėmelyje.

Kol kas žinoma tik vienintelė išlikusi nuotrauka, vaizdžiai liudijanti anų laikų šeimos gyvenimą Smiltynės vieloje. Tai 1924 m. liepos 3 d. daryta nespalsvota fotografija, kurią pavyko rasti istorikei Zitai Genienei. Joje įamžinta laikraščio „*Memeler Dampfboot*“ 75-erių metų jubiliejaus šventė: Smiltynės vilos kieme matyti susirinkęs didelis būrys dailiais juodais kostiumais ir puikiomis suknelėmis pasipuošusių svečių, terasoje boluoja stalai, nukloti vaišėmis.

Po Karinos senelio Wilhelmo Hermanno Willy Siebert mirties 1925 m. spaustuvei ir „*Memeler Dampfboot*“ leidybai vadovavo našlė *Helene Siebert*, bet netrukus, 1928 m., akcijų paketą perleido sūnui Friedrichui Wilhelmui Siebertui (1899–1983) (kuris po karo laikraštį pradėjo leisti Vokietijoje, Oldenburge), o pati mėgavosi ramiu gyvenimu Smiltynėje iki pat rudens šalų ir savo dienų pabaigos.

Po jos mirties vilą paveldėjo dukra Charlotte Sophie Gusovius (buvusi Siebert) ir jos vyras Hansas Gusovius. Čia jie susilaukė vaikų, tėvelis Hansas kieme buvo surentęs žaidimų namelį. Ir, rodėsi, toks laimingas jų gyvenimas tęsis dar daugelį metų... Jei ne visą pasaulį sudrebinęs Antrasis pasaulinis karas.

Puošnios gegnės išlikusios iki šiol,
kaip ir langų dekoras

Puošnūs mansardos erkeris

**Autentiški masyvūs sukti laiptai
mena pirmtakų žingsnius**

**Kurdama interjerą S. Kerpienė stengėsi
nenutolti nuo senosios vilos dvasios**

Antrojo aukšto langai žvelgia tiesiai į marias. Ramūno Guigos nuotraukos

Restauracijos iššūkiai

Įsigiję šią vilą, mes ilgai ieškojome atsakymų, kaip teisingai renovuoti seną medinį fachverkinės-karkasinės konstrukcijos pastatą su išlikusiomis autentiškais dekoru detalėmis – dailiais drožiniais puoštomis sijomis bei gegnėmis, raštuotais langinių apvadais ir suktais medžio masyvo laiptais viduje. Žavėjomės ir veranda su dvylika langų, ir pastogėje išsikišusiu erkeriu, žvelgiančiu tiesiai į marias, deja, daugelis medinių dalių buvo sutrūnijusios. Apgailėtinais atrodė ir sukrypęs raudonų keraminių plytų pamatas, sunkiai belaikęs šimtametį namą.

Gavę visus reikiamus leidimus ir remdamiesi architektės Vigilijos Paulionienės projekciniais pasiūlymais, atlikome daug darbų: sustiprinome pamatus, keisdami išdūlėjusias raudonas plytas autentiškais vokiškais (jas mums pavyko įsigyti iš žmonių, nugriovusių seną pastatą Šilutės rajone), įstatėme naujus medinius langus su senoviškais kabliukais, pakeitėme lauko ir vidaus duris, nuardėme ir restauruoti perdavėme fasado apdailos lentas.

Nors namo plano autentiškų brėžinių nėra išlikusių, bet iš istorijos žinome čia gyvenus aristokratijos atstovus, mūsų supratimu, turėjusius turėti erdvią svetainę, galėjusius priimti daug svečių. Todėl ardėme pirmojo aukšto mažųjų kambarėlių pertvaras, formuodami svetainės erdvę su židiniu. Įrengėme ir grindinį šildymą, kad į akis nekristų šiuolaikiniai radiatoriai.

Antrojo aukšto – mansardos – plano keisti neprireikė, čia įkurdinome miegamąjį, vaikų ir vonios kambarius, o kai pavyks sutvarkyti įspūdingąjį erkerį, čia atsiras biblioteka.

Tik tapusi Smiltynės vilos savininke, klaipėdietė S. Kerpienė pradėjo aistringai domėtis vietos istorija

Kiemo takeliams šeimininkai įsigijo naudotų vokiškų plytų ir priderino jas prie išlikusių plytinių namo pamatų

Gyvenimas viloje „Helene“ mums siuntė daug išbandymų – per 2009-ųjų ekonominę krizę bankrutavus mūsų verslams, vos netekome šių namų. Šiandien senojoje viloje likusi gyventi viena, dėl žinių ir lėšų stygiaus vis dar negaliu pabaigti restauracijos darbų.

Vilties suteikė pažintis su „Fixus mobilis“ – profesionalų architektų ir meistrų komanda. Šiuos specialistus sutikau praėjusią vasarą Neringoje – jie kvietė istorinių namų savininkus į seminarus ir dirbtuves, kur dalijosi žiniomis ir patarimais, kaip prižiūrėti ir restauruoti paveldinius objektus. Gavau išties daug naudingos informacijos ir, svarbiausia, – įkvėpimo tęsti tai, kas pradėta.

Kitą pavasarį svajoju iš esmės pagražinti senąjį namą – jau pagamintos ir sandėlyje džiovinamos naujos išorės apdailos lentos. Jos atkartos tą patį išorinių sienų raštą – bus prikaltos vertikalios ir horizontalios, atskiriant vieną dalį nuo kitos subtiliais ištisiniais profiliariais. Kartu su „Fixus mobilis“ tikiuosi rasti ir finansavimo galimybių bei sprendimų erkerio ir verandos restauracijos darbams.

Dar svajoju, kad mūsų Smiltynė atgytų ir žmonės čia rastų ne tik smėlio paplūdimius, Jūrų muziejų-delfinariumą, bet ir promenadas su atkurtomis medinėmis pavėsinėmis, atvertas Kurhauzo, anuomet rengusio koncertus, duris ir pajūryje atstatytas maudymosi būdeles, turėjusias išskirtinius pavadinimus: „Žuvėdros klyksmo vila“, „Nervų ramybės namai“, „Mano gultas“, apie kurias sužinojau iš Jovitos Saulėnienės ir Rasos Tarik knygos „Nugrimzdusi Klaipėda“.

Labai norėčiau, kad klaipėdiečiai ir miesto svečiai atrastų Smiltynę kaip nepaprastos vertės vasarvietę ir didžiutęsi ja, o besidomintiesiems šio krašto istorija planuoju atverti ir savo vilos duris.

FOTOGRAFIJA

Vaclovas Straukas. Iš ciklo *Kopos*, 1975

VACLOVAS STRAUKAS: „NORĖJAU PASIEKTI SAULĘ“

Danguolė Ruškienė

Maždaug prieš pusę amžiaus lietuvių fotomenininkai, siekdami parodyti pajūrio krašto išskirtinumą, atrado Neringos kopas, šiandien jau atskiru žanru įėjusias į Lietuvos fotografijos istoriją. Tais laikais, kai vienintelė pageidautina tema šalies fotografijoje buvo socialistinis realizmas, Neringos kopos kūrybingiems žmonėms atrodė kaip atgaiva. Naujų temų ir išraiškos formų alkis vieną po kito į smėlynus atvedė ryškiausius meninės fotografijos kūrėjus. Tuo metu tai buvo vienintelis būdas legaliai maištauti prieš įsigalėjusias normas. Unikalus kraštovaizdis, neaprėpiamos kaip ir pačios kopos galimybės, balansavimas ant legalumo ir nelegalumo ribos maitino fotomenininkų vaizduotę naujais, nepažintais potyriais. Smėlio materija, formuojanti unikalius ir kaskart vis kitokius darinius, siūlė menininkams skirtingus sprendimus, suteikė galimybę eksperimentuoti ir atrasti naujas raiškos formas. Kurį laiką tokiose fotografijose dominavusi dokumentinė raiška pamažu laisvėjo ir užleido pozicijas estetinėms kategorijoms. Informacijos kiekis kadre tapo ne toks aktualus. Savita kopų temos interpretacija, gamtovaizdį išplėšianti iš peizažo žanro rėmų, išlaisvinanti ne tik temą, bet ir autoriaus fantaziją, suformavo netradicinės kopų fotografijos serijas, kiekvienu atveju turinčias ryškų autorinį atspaudą.

Neringos kopos charakteriu puikiai tiko ir romantiškai V. Strauko pasaulėjautai. Jis nebuvo tarp pirmųjų, apsilankiusių kopose, kurį laiką tik stebėjo kolegų darbus ir brandino savo idėjas. Vis dėlto ilgai netrukus kopos tapo pagrindine jo fotografijos tema didžiuliam ciklui ir nuolatinio traukos tašku jo kūrybinėse klajonėse. V. Straukas į fotografijos lauką atėjo gana vėlai, jau būdamas beveik penkiasdešimties. Jis visą gyvenimą buvo lyrikas, ir sukaupia patirtis, dvasinės vertybės, jautrumas aplinkai, visoms gamtos ir žmogaus sukurtooms grožio apraiškoms, visa tai, kas buvo ilgai stebėta ir kaupta, staiga pradėjo skleisti fotografijos lakštuose. Tapęs fotografu, atrodo, gerai žinojo, ko nori iš kūrybos, dirbo kryptingai ir produktyviai.

Pirmosios V. Strauko kopos – abstrakčios, be ryškios faktūros, gilios ir sunkios tarsi kalnų viršūnės. Tačiau šiek tiek vėliau pradėti plėtoti sprendimai, sudarantys ciklo „Kopos“ (1975) pagrindą, yra gerokai tradiciškesni. Šiuose darbuose autorius išsaugojo beveik visus struktūrinius peizažo elementus. Akivaizdu, kad čia jam vienodai svarbi saulė, kamuoliniai debesys ir birus sniegas, minkštu apklotu pridengęs aštrias smėlio kalvų viršūnes. Šviesa šiuose autoriaus darbuose – ne priemonė formai išgryninti ar materijai mistifikuoti, ji sklinda iš už kadro ribų, kuria ypatingą atmosferą, net ir šaltą žiemos dieną kopas paversdama jaukiu kampeliu. Paskiros smėlio kalvos su plačiakampio objektyvo pagalba sujungiamos į visumą, baigtinį reginį, stebinantį savo unikaliomis formomis ir harmonija. V. Straukas, net ir fotografuodamas kopas, liko ištikimas reportažiniam metodui, kuris dominuoja visoje jo fotografinėje kūryboje. Jis neieškojo naujų raiškos priemonių, efektų. Jam kopos – tai dar viena lyrinio veiksmo vieta, kurios paviršiuje saulė piešia grėsmingus

Emilija ir Vaclovas Straukai parodos Klaipėdoje atidarymo metu. 2010 m. Roberto Gabrio nuotrauka

Biografija

Vaclovas Straukas (1923–2017) gimė Požerėje (Šilalės r.). Mokėsi Šilalėje. 1946–1950 m. Vilniaus pedagoginiame institute (dabar – Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija) studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. Baigęs studijas, apie penkiolika metų mokytojavo Žemaitijos mokyklose. Nuo 1952 m. apsigyveno Klaipėdoje ir lietuvių kalbos mokė Klaipėdos vidurinėse mokyklose. Nuo 1969 m. iki 1988 m. dirbo fotografu Klaipėdos buitinio gyventojų aptarnavimo kombinate „Gražina“. 1970 m. buvo paskirtas vadovauti pirmajam Lietuvoje meninės fotografijos salonui, veikusiam Klaipėdoje. 1971 m. įstojo į Lietuvos fotografijos meno draugiją (nuo 1989 m. – Lietuvos fotomenininkų sąjunga). Surengė apie 30 personalinių parodų, dalyvavo daugiau nei 60 bendrų parodų Lietuvoje ir užsienyje. V. Strauko kūryba įvertinta trimis „Grand Prix“, septyniais aukso, šešiais sidabro ir per 80 kitų apdovanojimų. 1976 m. V. Straukas pelnė Tarptautinės meninės fotografijos federacijos (FIAP) fotografo menininko (AFIAP) garbės vardą, 1994 m. jam suteiktas FIAP nusipelnusio fotografo menininko (EFIAP) garbės vardas. Nuo 1993 m. – Lietuvos fotomenininkų sąjungos garbės narys. 1999 m. apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino V laipsnio ordinu. 2007 m. įteikta Lietuvos fotomenininkų sąjungos premija, 2008 m. – LR Vyriausybės kultūros ir meno premija. 2013 m. įteiktas Klaipėdos miesto Garbės piliečio ženklas.

2021 m. V. Straukui paskirta Neringos miesto mero premija. Autorius įvertintas už fotografijų ciklus „Pamario motyvai“ (1972 m.) ir „Kopos“ (1975 m.), kuriuose užfiksuota Neringos gamta bei Pamario žmonių gyvenimas. Apdovanojimas įteiktas jo našlei ir kūrybinio palikimo saugotojai Emilijai Straukienei.

šešėlius, o debesys liudija vaizdo realumą. Tai – nuolat kintantis peizažas. Net ir išlaikydamas tą pačią kadro struktūrą, autorius kaskart sugeba išgauti naują vaizdinį, siūlantį jau kitą įspūdį ir temos interpretavimo galimybes. Tokias priemones fotografas pasitelkia ne novatoriškiems plastiniams sprendimams surasti, o siekdamas išreikšti permainingą gamtos charakterį, atskleisti būdingiausius šio kraštovaizdžio bruožus.

Stebėtina, kad V. Straukas, likdamas tradicinio peizažo fotografijoje šalininku, viename kadre gebėjo sulydyti ne tik jam svarbų lyrizmą, gamtos didybę, bet ir nerimastingas savo nuotaikas, nuostabą ir abejones. Jo kopos išsiskyrė dar ir tuo, kad jis joms suteikė cikliškumo, gamtos gyvybę suvokdamas ir išryškindamas per jų kaitą. Jam visuomet buvo svarbi dramaturgija, kurios statiską raišką jis pasirinko vystyti per skirtingus metų laikus ir besimainantį paros metą. Ir čia ypač svarbus vaidmuo tenka saulei. Ji – kaip šviesos ir gyvybės šaltinis, ne tik dienos, bet ir visa ko pradžia. Saulė – centras, trauka, dažnu atveju aplink save organizuojanti visą vaizdo struktūrą. Net ir tais retais atvejais, kai kadre nestebimas tiesioginis saulės piešinys, išlieka numanoma jos vieta, iš kurios išspinduliuojamas vaizdas – tiek dangaus, tiek ir kopų linijos. Ir tai neatsitiktinai. Pats autorius 2003 metais interviu teigė: „Fotografuodamas gamtos stichijas, turėjau – sakysite, beprotišką? – idėją. Norėjau pasiekti saulę. Mane sukrečia tas saulės tekėjimas. Tas metas, kai kosmosas susilieja su žeme, – kažkoks stebuklas. Kilo vaikiška mintis – nufotografuoti saulę iš kuo arčiau. Niekada nepriėjau taip arti, kaip norėjau. Vis dar svajoju padaryti tokią nuotrauką, kurioje saulė ne tik šviestų, bet ir šildytų“ (R. Bočiulytė. Velnio išradimas, kurį globoja angelai. *Klaipėda*, 2003 m. lapkričio 8 d., p. 4). V. Straukas akimirką stabdydavo tik tam, kad paliudytų jos grožį, atkreiptų dėmesį į momento žavesį ir parodytų tai, pro ką paprastai praslysta praeivio žvilgsnis. Fotomenininkas visais atžvilgiais buvo labai artimas Neringos gamtai – puikiai jautė čionykštės žemės alsavimą, ir šis ryšys padėjo jam sukurti ryškias ir savitas kopų interpretacijas.

Temų V. Straukas niekuomet neieškojo kažkur toli. Visa šio autoriaus fotografinė kūryba daugiau ar mažiau siejosi su kažkuriuo jo gyvenimo etapu. Jau pirmajame fotografijų cikle „Pamario motyvai“ (1972) atsiskleidė jautri jo prigimtis ir lyriška pasaulėjauta, kurią fotografas subrandino dar vaikystėje, gyvendamas ant ežero kranto, nuolatiniam sąlytyje su gamta ir paprastais kaimo žmonėmis. Kurdamas šį ciklą, V. Straukas tarsi pasinaudojo proga permąstyti savo ankstyvasias gyvenimo patirtis ir išlaikė tą pačią atidą ir meilę, kurią subrandino gamtai ir žmogui dar būdamas tėvų namuose. Vos tik apsigyvenęs Klaipėdoje, jis labai įdėmiai tyrinėjo šio krašto gamtovaizdį, gilinosi į vietinių gyvenimą. Atrodo, nuoširdžiai gėrėdamasis viskuo – gana uždara gyvenančiais žvejais, jų vaikais ir senoliais, kiekviena įprasta jiems diena. Ir kartu – pamildamas viską iš karto. Atida gimtajam kraštui ir harmonijos, grožio poreikis taip ir neapleido V. Strauko visą gyvenimą.

Kita vertus, fotografuodamas pamarij, autorius sąmoningai vengia besikeičiančio ir modernėjančio žvejų gyvenimo atspindžių. Jis čia ieško praeities pėdsakų, skuba įamžinti senąjį istorinį žvejų kaimą. Per žmogaus paveikslą, jo darbo scenas, buitines vaizdus, net peizažą V. Strauko fotografijoje itin išryškėja etnografiškumas, priartinantis jo darbus

prie etnografinės fotografijos Lietuvoje tradicijų. Apeidamas nūdienės realijas, fotomenininkas gėrasi gyvenimu, harmoningu žmogaus ir gamtos santykiu. Subtiliai konstruoja skirtingų kartų, archajiško sodiečio ir jo aplinkos struktūras kaip garbingos tautos praeities įrodymą. Tai – ne tik prisiminimus ar nostalgiją žadinantys epizodai, veikiau išeinančio gyvenimo liudijimai. Jau čia atsiranda simboliniai, alegoriniai vaizdai, kurie dar aktyviau plėtojami vėlesniuose V. Strauko fotografijų cikluose.

Ūkanose ar snieguose paskandintas kraštovaizdis kuria būdingą vietovės atmosferą su išnyrančiais laiko ir vietos ženklais – senomis valtimis, džiovinamais tinklais, apledėjusiais vandenų telkiniais. Ir čia tik retoje fotografijoje stebima akistata su saule, kuri vėliau, fotografuojant kopas, tapo vienu pagrindinių V. Strauko peizažų motyvų. Šiame fotografijų cikle ypatingas dėmesys tenka žmogui – neatsiejamam nuo jo aplinkos, išlaikiusiam tiek fizinį, tiek ir dvasinį ryšį su savo kraštu. Jaunystė čia tokia pat nekalta ir kaimiška, permelkta naivaus tikėjimo ir ilgesio kaip ir vaikystė. Šviesiaplaukiai berniukai, dėvintys trumpikes, ir santūriai besišypsančios merginos po kelerių metų apsiliks mokyklinės uniformas ir pratęs fotografinę autoriaus kūrybą jau kitame, „Paskutinio skambučio“, cikle, užimančiame itin svarbią vietą jo kūryboje.

V. Strauko fotografijos – tarsi literatūriniai pasakojimai, kuriuose gyvenimo yra tiek, kiek jo geidžia parodyti pats autorius. Atrodo, kad jis taip ir nepanoro visiškai atitrūkti nuo žodinės kūrybos, tik fotografijoje žodį keičia vaizdas, o kūrybos tema išlieka ta pati – nepaneigiama meilė gyvenimui. Nors, kaip teigė jis pats, daugiausia optimizmo į jo sielą įliejo fotografijų ciklas „Paskutinis skambutis“ (1975–1987), pajūrio tema jam buvo ne mažiau svarbi. Tikėjimas žmogumi ir gyvenimu, neblėstantis optimizmas, meilė savo krašto žmonėms stebimi visoje V. Strauko fotografijoje. Kad ir kokią temą ar sprendimą rinkosi autorius, jo siekis visada išliko tas pats – atskleisti žmogaus grožį, gamtos taurumą, harmoningą, visavertę egzistenciją. Tuo jo fotografija ir išsiskyrė iš kitų autorių darbų. Čekų žurnalo „Fotografie“ vyriausioji redaktorė ir lietuvių fotografų globėja Daniela Mraskova prieš daugelį metų rašė: „V. Strauko darbai švarūs, pilni humanizmo. Tai himnas žmogui ir gimtajai žemei. Galima sakyti, kad V. Strauką lietuvių fotografija surado kaip nacionalinį poetą.“ Jis fotografavo iki septyniasdešimties, tik dvidešimt metų. Bet to pakako, kad taptų Lietuvos fotografijos klasiku, o jo fotografija užimtų svarbią vietą šalies fotografijos istorijoje.

Vaclovas Straukas.
Iš ciklo *Pamario motyvai*, 1972

Vaclovas Straukas.
Iš ciklo *Pamario motyvai*, 1972

Julius Keleras. Nida. 2017 m.

KNYGŲ LENTYNOJE

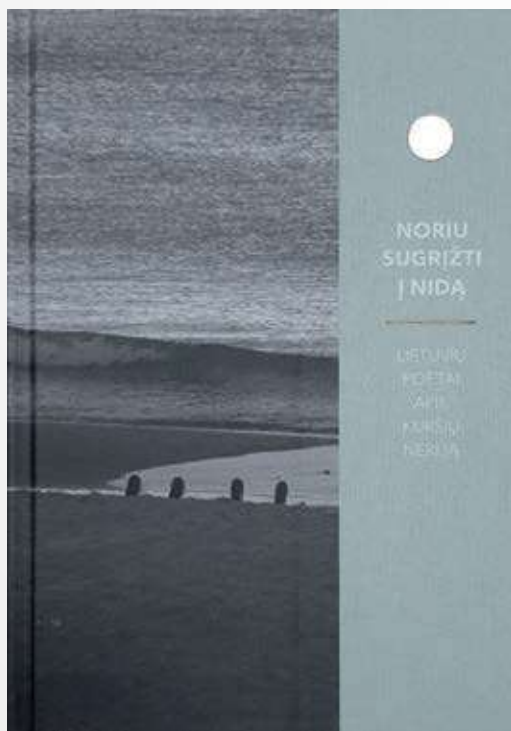
POETINIS GIDAS NORINTIESIEMS SUGRĮŽTI Į NIDĄ

Juliaus Kelero sudaryta ir Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešosios bibliotekos iniciatyva išleista antologija „Noriu sugrįžti į Nidą. Lietuvių poetai apie Kuršių neriją“, Marijaus Šidlausko žodžiais tariant, padarė tai, kas nelabai dažnai nutinka lietuviškos poezijos knygoms, – „prasimušė“ kelią į skaitytojų širdis. Literatūrologo teigimu, norint išleisti antologiją, literatūra turi pasiekti tam tikrą brandą. Taigi šios knygos išleidimas yra ne vien pagarbi duoklė Kuršių nerijai. Dar daugiau – knyga tuoj pat inspiravo kitą sėkmingą projektą – literatūrinį maršrutą po Kuršių neriją, eilėraščius iš knygos skaitant pačiose netikėčiausiose vietose: prie jūros, pamary, vilų kvartale ar net „Raketoje“, plukdančioje keleivius iš Kauno į Nidą.

„Ši antologija pritaikyta kultūringesniame skaitytojui, kuriam rūpi savo krašto istorija, kuris turi sentimentų šiai unikaliai vietai, kartu knyga įdomi ir kitais aspektais. Ji yra gyva ir ta prasme, kad kviečia kiekvieną skaitantįjį papildyti ją savo prisiminimais, mintimis, kokius poetus įtrauktum pats, kokių eilių čia pasigedai. Tokį dialogą jaučiu ir tarp poetų, įtrauktų į antologiją. Atsiranda intertekstualumas, kuris suteikia rinkiniui gyvybės.

Julius Keleras.
Johno Silverio nuotrauka

Labai gražu, kad, skaitant šitą antologiją, eilėraščiai, atsidūrę šalia kitų, sušvinta naujomis spalvomis, sumirguliuoja naujomis asociacijomis. Smagu skaityti mažiau girdėtų, rečiau matomų poetų eiles ir jas atrasti iš naujo. Tikiu, kad skaitytojas, skaitydamas mūsų meistrų eiles, šioje antologijoje pamatys ir kuklesnio talento kūrėjus", – Klaipėdos knygų mugėje mintimis dalijosi M. Šidlauskas.

Apie idėjos priešistorę, eilėraščių rinkimo užkuliusius ir netikėtus atradimus paklausėme ir sudarytojo Juliaus Kelero.

Kaip kilo mintis sudaryti šią antologiją?

Mintis kilo dar gerokai anksčiau, nelaukiant jokių rėmimo programų ir Neringos, kaip kultūros sostinės, metų. Aišku, aš net neplanavau į tai orientuotis. Jau anksčiau buvau sudaręs dvi, mano nuomone, vertingiausių eilėraščių antologijas – vieną, skirtą vyro, kitą – moters temai XX–XXI a. lietuvių poezijoje. Mėgstu antologijas, turiu jų labai daug, ypač užsienio kalbomis (anglų, italų, ispanų, lenkų, rusų), ir prieškarinio Lietuvos. Man tas žanras yra labai artimas, paveikus, atskleidžiantis tautos charakterį, kalbos ir mąstysenos istoriją. Turiu didžiulę poezijos biblioteką, taigi vartydamas knygas – ir prieškarines, ir pokarines, ir jaunų žmonių, kurie išleidę dar tik po keletą jų, – pradėjau rinkti archyvą, kur ši tema natūraliai išsiskleidė, susidėliojo ir pradėjo pildytis. Pradžioje buvo Nida, paskui supratau, kad galima temą praplėsti iki Kuršių nerijos, žodžiu, susiklijavo toks visai nemažas rinkinys.

Kokiais kriterijais vadovavotės, atrinkdamas eilėraščius? Tekstų juk tikriausiai buvo nemažai?

Iš pradžių, pradėjus darbą, tekstų nebuvo tiek daug, kaip dabar gali atrodyti. Raimonda, „Dorės“ redaktorė [Raimonda Ravaitytė-Meyer – E. N.], stebėjosi, kad galima sudaryti tokią knygą. Ji sakė, kad aš nesudarysiu, atsakiau: „Aš jau sudariau“ (*juokiasi*). Tiesiog neatrodė įmanoma rasti tiek tekstų. Ji tikrai stebėjosi. Kita vertus, kai kurie šaltiniai buvo prieinami tik man. O kriterijai labai asmeniški. Kadangi gerai išmanau lietuvių poeziją, tai pirmiausia galiojo meniškumo principas, kitaip tariant, – geras eilėraštis. O paskui tema. Jei šie du dalykai sutapo, vadinas, eilėraštis tinkamas įtraukti į mano katalogą. Ši antologija nebuvo specialiai rengiama kokiai nors programai, mokykloms ar specialiems minėjimams. Tiesiog labai gražiai sutapo, kad Neringa tapo Lietuvos kultūros sostine, ir ši knyga galėjo būti išleista. Kitu atveju abejoju, ar tai būtų buvę įmanoma.

Ar daug laiko pareikalavo eilėraščių atrankos procesas?

Na, sakyčiau, galbūt 3–4 metų, gal ir daugiau. Tokie darbai nevyksta mėnesį ar du... Pirmiausia tuos tekstus reikėjo rasti, tada – surinkti. Kalbu apie patį paprasčiausią darbą, būtent surinkimą kompiuteriu. Tada laukė dėliojimo etapas, vėliau pakvietėme Mariją Šidlauską parašyti Kuršių nerijos poetinės istorijos įvadą ir Aureliją Mykolaitytę tarti pabaigos žodį, kol galiausiai prasidėjo sunkiausias etapas – lėšų paieškos. Na ir, žinoma, leidybos procesas, leidyklos paieškos. Norėjome spaudos kokybės, bet kartu reikėjo atsižvelgti į kainą. Galiausiai radome prieinamą variantą Latvijoje. Čia jau didelį darbą nudir-

Literatūriniai skaitymai iš knygos *Noriu sugrįžti į Nidą* Preilos gelbėjimo stoties kavinėje prie jūros. Aktorė Kristina Švenčionytė, akordeonistas Edmundas Gyls. Raimondos Vyšnios nuotrauka

bo knygos dailininkė Vanda Padimanskaitė, kuri pusę metų kasdien anglų kalba kantriai keisdavosi daugybe laiškų su spaustuve. Itin sudėtingas buvo ne pats knygos maketas, o viršelis, reikėjo daug pastangų, laiko. Jeigu ne Vanda, knyga tikriausiai būtų buvusi visiškai kitokia arba jos išvis nebūtų. Pasakiau sau: „Arba darome aukščiausios poligrafinės ir meninės kokybės knygą, arba išvis nieko nereikia.“

Ar buvo tokių eilėraščių, kurie netilpo į galutinį variantą? Ar daug kartų susidūrėte su abejonėmis dėl teksto dėjimo į knygą?

Na, šiek tiek buvo, bet tikrai ne kažkokių ryškių, dramatiškų. Vis dėlto, kaip sakiau, man svarbiausia buvo meniškumo principas, – ar tai yra aukščiausio lygio poezija, ar nėra. Jeigu ne, – nežaidžiam jokių žaidimų ir niekam nepataikaujam. Atrinkau tokius tekstus, kurie buvo patys įdomiausi, patikrinti laiko, vėliau konsultavausi su Raimonda, su Marijumi Šidlausku. Dar kai kas nukrito, nubyrėjo.

Ar, sudarant antologiją, atsiskleidė netikėtų, jus patį maloniai nustebinusių atradimų?

Iš tiesų atradimai buvo beveik viskas. Pavyzdžiui, Antano A. Jonyno išversta Martyno Liudviko Rėzos poezija buvo labai laukta ir svarbi. Ja ir prasideda antologija, beje, neatsitiktinai – norėjosi pradėti šitais spalvingais, įspūdingais tekstais, kurie nesensta. Iš tokių

labai netikėtų... na, kai kuriuos tekstus labai sunkiai radau, pavyzdžiui, Lenkijoje gyvenančio poeto Leono Švedo. Aurelija Mykolaitytė jį savo monografijoje mini kaip vieną svarbiausių autorių, ypač vieną jo tekstą, tiksliau, būtent šį tekstą – „Emigranto žvejo apmąstymai“. Teko gerokai pavargti Mažvydo bibliotekoje, kol galiausiai jį suradau. Dar vienas netikėtas atradimas buvo keli katalikų aktyvisto kunigo Adomo Jakšto eilėraščiai. Jūsų vietinės poetės Onos Dovidavičiūtės-Pučenos labai žavūs eilėraščiai, juos norėjosi įtraukti. Ir ne tik dėl to, kad vietinė autorė, o dėl pačių tekstų kokybės. Sigito Gedos puikūs tekstai... kitaip tariant, už visus knygoje galiausiai atsidūrusius eilėraščius galėčiau drąsiai galvą guldėti.

Knygoje – daug mirusių autorių, bet daug ir gyvų. Nemažai autorių, kurie yra pamiršti, tarkime, Algimantas Bučys, labiau žinomas kaip literatūros mokslininkas, istorikas, net romanistas, bet abejoju, ar kas nors jį žino kaip poetą. Vienas jo eilėraštis man pasirodė labai gražus ir vertas būti antologijoje. Dar – poetas, išleidęs vieną knygą ir išvis dingęs, – Bruno Sangis. Keistas atvejis. O jo eilėraštis „Parašyk man laišką iš Juodkrantės“ labai gražus, gal net vienas gražiausių visoje knygoje. Labai netipiškas Donaldo Kajoko tekstas, turbūt, nežinodamas autoriaus, nepasakytum, kad rašė Kajokas. Iš jaunesnių autorių, tarkime, Artūro Tereškino, toks sudėtingas, modernistinis tekstas, atrodo, gal kažkam ir nepatiks, bet jis niekam neužkliuvo. O pats tekstas gana aukšto lygio. Galiausiai viskas susidėliojo ganėtinai natūraliai, nes buvo siekta, kad tai būtų ne kažkoks glamūrinis leidinys tekstų prasme, bet ir ne vadovėlinis, o toks visiškai asmeninio požiūrio kūrinys.

Jurgis Kunčinas, kuriam vietos tema buvo ne tik artima, bet ir svarbi, nors daugiau, žinoma, rašė apie Vilnių ir Alytų, bent vieną eilėraštį sudėjo ir apie buvimą pamary – „Spalis Nidoje“. Kodėl Kunčino nėra antologijoje?

Gaila, bet šitą eilėraštį radau jau išėjus knygai. Tiesiog visko tikriausiai ir negali aprėpti. Man labai apmaudu, kad šis tekstas buvo pražiūrėtas. Aš ir savo draugų, bičiulių prašiau ieškoti eilėraščių. Vaida Bareišaitė iš Balio Sruogos muziejaus Kaune, kaip ir Vanda, siūlydavo, ką suradusios, o štai Kunčinas apmaudžiai taip ir liko nuošalėje. Gaila, tikrai gaila, nes Jurgis, kurį gerai pažinojau, man visada pirmiausia buvo poetas, o jo proza atsirado jau vėliau. Kita vertus, knygoje yra, regis, 128 eilėraščiai, tai yra gana daug. O knyga juk ne guminė, ji negali plėstis. Bet Kunčinui, žinoma, vietos būtų atsiradę (*juokiasi*).

Kaip Kuršių nerija veikia jus kaip kuriantį žmogų?

Nidoje man labai gera būti, labai gera skaityti ir rašyti, turėti tam tikrų kūrybinių užduočių. Bet ta aplinka, šitie vandens gaivalai, miškai, smėlis, jūra – visa tai tikrai veikia vaizduotę. Neišvengiamai veikia.

Kalbino Edita Norkevičiūtė

Vaclovas Straukas.
Iš ciklo *Pamario motyvai*, 1972

SPALIS NIDOJE

Jurgis Kunčinas

Viskas kaip gyvenime. Tikrai:
Baltas suolas. Obelys. Fetiaska.
Plačiagerkliai alkani kirai.
Ir banga į glitų molą teška.

Viskas kaip gyvenime. Tiktai
Numargavę po šalnų jurginai.
Jau glaudžiau save užsisagstai
Ir girdi, kaip barsto sėklas kmynai.

Prieplaukoj kažkoks gražus žmogus
Tyliai rūko kvapią cigaretę.
Saulė kaišo spindulius – žvalgus,
Kad ilgam ją įsimint galėtum.

Ir nuo to ryškėja daug spalvų.
Kažkurią jų visamlaik pamils.
Vyrų jau popiet. Jau be galvų.
Viskas kaip gyvenime. Kaip žvilgsny.

Iš: Jurgis Kunčinas. *Malūnų gatvė be malūnų*. Eilėraščių rinktinė.
Sudarė Palmira Mikėnaitė ir Antanas A. Jonynas.
Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2017, p. 80.

SIEKIS – „PRISIJAUKINTI“ NIDOS DAILININKŲ KOLONIJOS ISTORIJĄ

Dr. Lina Motuzienė atsako į Raimondos Ravaitytės-Meyer klausimus

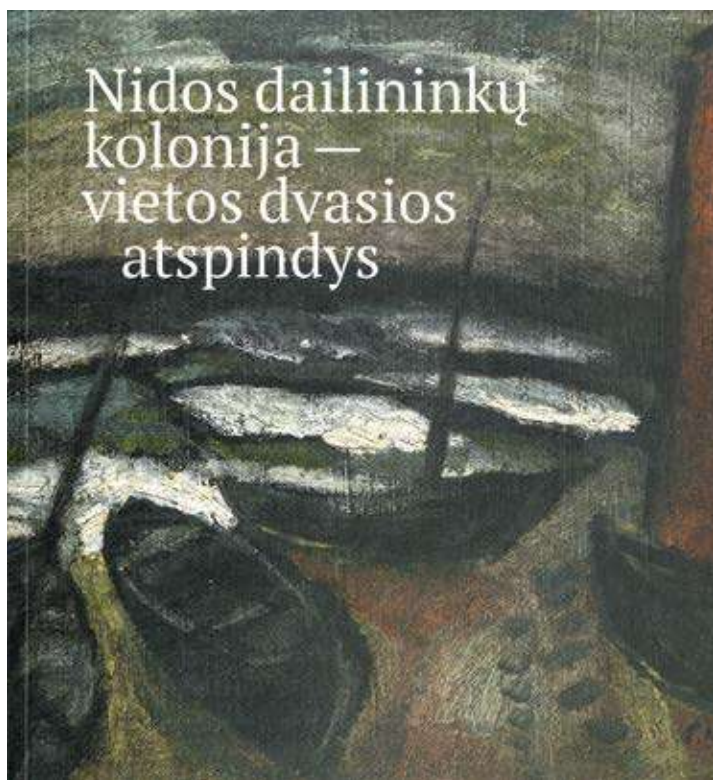
2021 m. Neringos muziejai išleido knygą „Nidos dailininkų kolonija – vietos dvasios atspindys“, kurios sudarytoja – minėtos įstaigos direktorė, humanitarinių mokslų daktarė Lina Motuzienė. Su ja kalbamės ne tik apie knygą ir Nidą – europinio matmens meno vietą, bet ir apie kultūrinę atmintį, jos veikimo ypatumus visuomenės sąmonėje. Ir apie tai, ką reikėtų daryti, kad Nidos dailininkų kolonijos fenomenas taptų Nidos tapatybės dalimi?

Aivaras Motuzas nuotrauka

Mūsų pokalbį norėčiau pradėti iš praeities perspektyvos – Nidos dailininkų kolonijos atminties sugrąžinimo problematikos. Esate apgynusi disertaciją tema „Tarp istorijos ir politikos: Kaliningrado miesto atminimo kultūros formavimas(is) 1989–2014 metais“. Kokie procesai būtini, kad kultūrinė atmintis būtų gyva? Kaip ji veikia ir veikia minėtos Nidos dailininkų kolonijos atveju?

Viešojoje erdvėje neretai painiojamos sąvokos, apibrėžiančios istorinių įvykių atminties, atminimo reiškinius. Mano apgintos disertacijos tikslas buvo analizuoti atminimo kultūrų raišką, o tai yra labiau susiję su miestų erdvės, laiko, atminties ir tapatybės sąsajomis. *Kultūrinės atminties* apibrėžimas man nėra pakankamai aiškus, tačiau kalbant apie Nidos dailininkų kolonijos atminimą visuomenėje, manyčiau, problema yra kur kas platesnė ir gilesnė. Šiandien turime kalbėti apie Klaipėdos krašto, Kuršių nerijos istorijos pažinimo, suvokimo problemą. Šios problemos kontekste Nidos dailininkų kolonijos istorija yra tik vienas iš fragmentų. Iki šiol vis dar sunkiai priimama, susigyvenama su šio krašto, iš tiesų buvusio protestantišku, istorija, daugiau kaip septynis šimtmečius kitoje valstybėje gyvavusia teritorija. Mes pernelyg ilgai buvome apsiriboję etnine kultūra, kuri mums yra labiau suprantama, artima, jaučiame simpatiją kuršininkų gyvenimo būdai ir etninei tradicijai.

Tokia situacija susiklostė ir dėl istoriografijos politikos. Bet būtina pabrėžti, kad buvusio Rytų Prūsijos regiono tyrimuose labai daug jau yra nuveikę Klaipėdos universiteto mokslininkai. Kuršių nerijos, ypač Juodkrantės, istorijos tyrimuose išskirčiau Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto mokslininkę doc. dr. Nijolę Strakauskaitę, kurios dėka šiandien apie šio krašto istoriją mūsų visų žinių arealas yra gana platus.

Daugelio visuomenės atstovų nenorą kritiškai vertinti istorijos įvykius ir priimti istorijos visumą iliustruoja paminklo Pirmajame pasauliniame kare žuvusiems Nidos dailininkų kolonijos dailininkams Ernstui Bischoffui-Culmui, Hansui Beppo-Borschkei ir poetui Walteriui Heymannui atstatymo / naujo sukūrimo istorija (paminklas Nidoje buvo pastatytas 1925 m., nugriautas 1939 m., idėjos autorius dailininkas Ernstas Molenhaueris), virtusi tikra peripetija svarstymų, dvejonių ir trukdžių. Dar 2017 m. pavasarį Thomo Manno kultūros centro kuratorių susirinkime buvo nutarta, kad Nidos dailininkų kolonijos paminklas turėtų būti atstatytas 2018 m., suprantant tai kaip labai svarbų žingsnį Nidos dailininkų kolonijos sugrąžinimui į Nidos viešąją erdvę, o sykiu – į Lietuvos visuomenės atminimo kultūrą. Kiek man žinoma, paminklo atstatymo klausimą entuziastai svarstė ir anksčiau.

Jūsų sudarytos knygos pavadinime Nidos dailininkų kolonija įvardijama kaip *genius loci* – vietos dvasia. Prašyčiau plačiau apie tai.

Jau senovės romėnai *genius loci* suprato kaip dvasią, saugančią tam tikrą geografinę vietą, tad labai svarbu šiandien čia gyvenantiems pasirinkti akcentus, ką šioje geografinėje vietoje, Kuršių nerijoje, Nidoje, Juodkrantėje ir kitose gyvenvietėse saugoti. Kad galima būtų saugoti, visų pirma reikia pažinti, paprastaiariant, – žinoti istoriją, šiuo atveju – Nidos dailininkų kolonijos istoriją. Iki šiol buvo ne tiek daug galimybių lietuvių kalba apie tai paskaityti. Taigi imantis įgyvendinti idėją – parengti knygą apie Nidos dailininkų koloniją – ir buvo siekta svarbaus tikslo – padėti geriau pažinti Nidos dailininkų kolonijos istoriją ir jos palikimo reikšmę. Nidos dailininkų kolonijos, kaip svarbaus atminimo kultūros ir sykiu vietos dvasios, akcentams, tuomet vyravusiai atmosferai, dailininkų sambūrio bruožams, asmenybėms ir to laiko dvasiai pažinti knygoje skelbiami įvairiais metais parašyti straipsniai, kurių nemaža dalis buvo publikuota pačių kolonijos gyvenime dalyvavusių asmenų. Taigi šį leidinį galima traktuoti kaip vieną iš bandymų „prisijaukinti“ Nidos dailininkų kolonijos istoriją kaip ryškų atminimo kultūros veiksnį.

Muziejinėje veikloje šiandien *genius loci* terminą vartojame ne tik kalbėdami apie Nidos dailininkų kolonijos atminimą. Šiuo metu Neringos muziejai – įstaiga, kuriai vadovauju, vykdo du tarptautinius projektus: „Immanuelis Kantas ir Thomas Mannas: *genius loci* regiono dvasia“ ir „*Genius loci* dialoge ir judesyje: kuriant erdvę turizmo plėtrai“. Šių tarptautinių projektų veiklose kultūros ir istorijos paveldas išskiriamas kaip pagrindinis vietos socialinės ir ekonominės plėtros išteklis, kuriuo siekiama padidinti tarpvalstybinio kultūros paveldo ir vietos žmogiškųjų išteklių intensyvesnį naudojimą turizmo plėtrai Nidoje, Kaliningrade, Otradnojėje, Veselovkoje ir Kintuose.

Menotyrininkai yra suskaičiavę, kad Nidos dailininkų kolonijoje kūrė apie 300 vien dailininkų, neminint dar ir rašytojų, muzikų, kitų meno sričių atstovų. Kaip iš tokio didelio būrio kūrėjų atrinkote tuos, kurie knygoje reprezentuoja garsųjį menininkų sambūrį? Pasidalinkite knygos sudarymo principais.

Jei turite mintyje knygoje pateiktas iliustracijas, jų parinkimas yra susijęs su įvairiais nusistovėjusiais publikavimo kanonais: autorinėmis teisėmis, paveikslų fotokopijų kokybe ir t. t. Sąmoningai buvo stengtasi parinkti ir fotografijų, kurios reikšmingos ir

XIX a. antrosios pusės – XX a. pradžios Nidos atmosferai pažinti. Papildoma inspiracija, atrenkant dailininkų darbus iliustracijoms, buvo ir Neringos muziejuose pastaraisiais metais sukaupta, nors kol kas ir nedidelė, kolekcija. Mano nuomone, knygoje ją skelbti kaip iliustracijas buvo labai svarbu, pavyzdžiui, knygos viršelį puošia Neringos muziejų nuosavybė – dailininko Ernsto Mollenhauerio 1924 m. tapytas paveikslas „Valtys prie senosios gelbėjimo stoties“, kuris, beje, atskleidžia ne tik sudėtingas Nidos dailininkų kolonijos istorijos peripetijas (daugelis Nidoje tapytų dailininko Mollenhauerio paveikslų dingo karo audrose), bet ir tarpukario Lietuvos visuomenės domėjimąsi Kuršių nerija ir Nidos dailininkų kolonija. Šį paveikslą tarpukariu Nidoje įsigijo inteligentų šeima iš Kauno, o Neringos muziejai su tarpininkų pagalba jį iš paveldėtojų nupirko 2017 metais. Paveikslas iš tiesų labai ryškiai dvelkia Nidos dailininkų kolonijos dvasia, nes yra išlikęs originalus paveikslo rėmas ir dailininko Mollenhauerio autografas.

Kalbant apie tekstus, buvo ieškoma tų vokiečių autorių straipsnių, kurie iki šiol nepublikuoti lietuvių kalba arba publikuoti fragmentiškai. Atrinkdama tekstus, konsultavausi su labiausiai mūsų regione į Nidos dailininkų kolonijos istoriją įsigilinusia menotyrininke Kristina Jokubavičiene, o laimėjus Lietuvos kultūros tarybos paramą, atsirado galimybė nuvykti į Liubėburgą pas vieną žinomiausių ir kompetentingiausių dailininkų kolonijų specialistų, Rytprūsių krašto muziejaus, kuriame sukaupia didžiausia Nidos dailininkų kolonijos menininkų darbų kolekcija, menotyrininką dr. Jorą Barfodą, kuris sutiko specialiai šiai knygai parengti atskirą tekstą. Siekiant nepasiklysti istorijos peripetijose, labai svarbios informacijos suteikė istorikė doc. dr. Nijolė Strakauskaitė.

Vienoje iš knygos dalių pirmą kartą lietuvių skaitytojai gali susipažinti su detaliu Hermano Blodės viešbučio, tapusio menininkų centru, aprašymu. Viena vertus, liūdna, kiek daug po Antrojo pasaulinio karo Nida neteko. Antra vertus, išliko ne tiek jau mažai Nidos dailininkų kolonijos apčiuopiamo palikimo, jau nekalbant apie Nidos motyvus, kuriuos tapė dailininkai ir kurie išliko „gyvi“ iki šiol. Kaip šiandien turėtume elgtis su šiuo paveldu, kad į Nidą atvykę svečiai pajustų – esu istorinės Nidos dailininkų kolonijos rojuje!

Šiuolaikinėje Europos atminimo kultūros praktikoje yra buvusių dailininkų kolonijų, kaip aktualių atminimo vietų, gerų funkcionavimo pavyzdžių. Galima paminėti tokias šalis kaip Vokietija (Ahrenshopas, Vorpšvėdė, Kronbergas, Detlingenas ir kt.), Prancūzija (Barbizonas, Cernay-la-Ville, Champion ir kt.), Nyderlandai (Edam-Volendamas, Larenas ir kt.), Lenkija (Šreiberhau, lenk. Szklarska Poręba, Kazimierz Dolny), Vengrija (Sentendrė, Solnokas ir kt.), kur sėkmingai veikia institucijos, reprezentuojančios istorinę dailininkų kolonijų palikimą.

Akivaizdu, reikalingi skirtingų lygmenų sprendimai, kalbant apie Nidos dailininkų kolonijos paveldo išsaugojimą, tačiau galime pasidžiaugti ir jau nuveiktais darbais. Tiek Thomo Manno kultūros centras, tiek Neringos muziejai, prieš tai Rašytojo Thomo Manno memorialinis muziejus (ilgametė šio muziejaus direktorė Vitalija Jonušienė) nuolat kaip svarbų savo veiklos barą traktavo Nidos dailininkų kolonijos istorijos aspektų išryškinimą, rengė parodas, leidinius, vykdė projektinę veiklą. Nidos dailininkų kolonijos atmintį gaivina iki šiol kartu su partneriais – Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus

Prano Domšaičio galerija, Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija, VšĮ „Nidden“ ir VšĮ Thomo Manno kultūros centru – vykdomas projektas „Nuostabiosios žemės beiėškant. Nuo Nidos dailininkų kolonijos iki Prano Domšaičio“.

Svarbiausia Nidos dailininkų kolonijos lokacija – Hermanno Blodės viešbutis – yra prarastas negrįžtamai, jei kalbėtume apie dailininkų koloniją kaip apie buvusią dailininkų rezidenciją. Visgi yra teorinė galimybė, kad šalia viešbučio buvusi vila „Helene“ (šiandien – „Nendré“), Blodės šeimos namas, dar galėtų įgyti Nidos dailininkų kolonijos memorialinės vietos statusą. Verta prisiminti, kad apie *genius loci* kaip dvasią, saugančią geografinę vietą, šiandien galime kalbėti turėdami omenyje tik šį namą. Tačiau visa tai gali virsti realybe tik išsprendus daugybę juridinių, finansinių ir kitų problemų. Kaip sunkiai skinasi kelią atminimo kultūroje legendinė Nidos dailininkų kolonija, rodo du pavyzdžiai. Po 1990 metų buvusio Blodės viešbučio pastato originaliai išlikusios dalies keliuose mažuose kambarėliuose beveik tris dešimtmečius veikė Hermanno Blodės muziejus, įsteigtas šviesaus atminimo Hermanno Blodės anūkės Majos Mollenhauer iniciatyva. Tame mažame muziejuje buvusios asmenybių, gyvenusių Hermano Blodės ir vienaip arba kitaip susijusių su Nidos dailininkų kolonija, nuotraukos atsidūrė Neringos muziejų fonduose. Joms eksponuoti mes neturime vietos.

Kitas pavyzdys – jau minėto paminklo Nidos dailininkų kolonijos menininkams atminti atkūrimo klausimas. Ilgai trukusios diskusijos, ar atkurti buvusį paminklą, kurioje vietoje jį pastatyti, ar sukurti naują paminklą, trunka jau daugiau kaip penkmetį. Ir tai taip pat liudija probleminius atminimo kultūros aspektus. Tiesa, galime sakyti, kad matyti šviesa tunelio gale. Tikimės, kad 2022 m. pagaliau pavyks įgyvendinti naują memorialinio akcento sprendimą – pastatyti suolelius menininkams atminti netoli buvusios senojo paminklo vietos, o tai reiškia – netoli buvusios Nidos dailininkų kolonijos rezidencijos vietos.

Kuo tikrai galime pasidžiaugti – per paskutinius kelerius metus Neringos muziejų fondai pasipildė ne tik paveikslais, bet ir kitomis reikšmingomis relikvijomis, susijusiomis su Nidos dailininkų kolonija, pavyzdžiui, sidabriniai Blodės viešbučio indai su įrašu „Hermann Blode“, alsuojantys buvusios Nidos dailininkų kolonijos dvasia. Su šiais eksponatais muziejų lankytojai artimiausiu laiku turės galimybę susipažinti šiuo metu kuriamoje naujoje Kuršių nerijos istorijos muziejaus ekspozicijoje visiškai šalia buvusios Nidos dailininkų kolonijos buveinės (Pamario g. 53, Neringa). Tai liudija, kad dailininkų kolonijos *genius loci* grįžta į Nidą ir tokiais pavidalais.

Simboliška, kad paskutinis Neringos – Lietuvos kultūros sostinės 2021 renginys buvo EuroArt konferencija, įvykusi Thomo Manno memorialiniame muziejuje Nidoje. Kokią žinią visuomenei pasiuntė šis renginys?

Thomo Manno kultūros centras nuo 2005 m. priklauso dailininkų istorinių kolonijų tinklui, tarptautinei organizacijai EuroArt, kuri vykdo ypatingą misiją: puoselėja kultūros, meno ir dailininkų kolonijų kultūrinį paveldą, siekia perteikti visa tai šiandienos europiečiui. Kitas svarbus šio tinklo uždavinys: remti šiuolaikinius menininkus, dabar gyvenančius ir dirbančius istorinėse dailininkų kolonijose, tam, kad pasaulinės reikšmės vietos dabar ir vėliau išliktų gyvais ir kūrybiškais traukos centrais. 2022 m. rudenį Tho-

mo Manno kultūros centro, Neringos muziejų ir Neringos savivaldybės laukia nemažas iššūkis. Šios organizacijos inicijavo *EuroArt* narių susitikimą Nidoje, į jį planuoja atvykti 50–60 dalyvių iš visos Europos.

2021 m. gruodžio 3 d. Rašytojo Thomo Manno memorialiniame muziejuje vykusios *EuroArt* konferencijos metu turėjome progą dar kartą prisiminti, kad, anot menotyrininko dr. Jörno Barfodo, „...Lietuva vienintelė iš Baltijos šalių yra tarp 13 Europos valstybių, turinčių menininkų kolonijas ir jas puoselėjančių per įvairių rūšių kultūrinę veiklą“. Tai patvirtino ir *EuroArt* organizacijos vadovas Pierre Bedouille: „*EuroArt* tinklas yra skirtas visos Europos menininkų kolonijų dinamikai skatinti. XIX a. ir XX a. pradžioje menininkų kolonijos vaidino svarbų vaidmenį atnaujinant Europos ir tarptautinį meną, nes jos buvo meninių judėjimų pradininkės ir pionierės. Menininkai, rezidavę kolonijose, labai dažnai į namus parsiveždavo naujų idėjų, dar nesvajotų galimybių ir ten skleisdavo naujas temas.“ Šio pranešimo autorius konferencijoje paliudijo, jog dailininkų kolonijos šiandien mums įtikinamai primena neabejotinas Europos vertybes: žmogaus teisių, saviraiškos laisvės, demokratijos puoselėjimo svarbą ir tarpkultūrinio dialogo reikšmę.

Konferencijos pabaigoje pranešėjai ir dalyviai iškėlė idėją parengti rezoliuciją dėl Nidos dailininkų kolonijos išsaugojimo ateities kartoms, siekiant rūpintis pripažintu Europos kultūros paveldu. Tai yra šiandieninės Neringos bendruomenės pareiga.

Dėkoju už pokalbį neabejodama, kad jūsų sudaryta knyga atliks, kaip jūs rašote įžangoje, svarbią edukacinę misiją – padės pažinti Nidos dailininkų koloniją ir jos palikimo reikšmę.

KURŠIŲ NERIJOS ISTORIJA – KOMIKSUOSE

Nerijados kūrybinė grupė: (iš kairės) tekstų ir turinio autorė Valerija Kiguolienė, projekto vadovė dr. Indrė Žigeu, projekto dailininkė Ula Šimulynaitė

Atsivertus BĮ Neringos muziejai tinklalapį, akylesnė akis užklius už negirdėto žodžio – Nerijada, o jį pažymėję, perskaitysime: „Sveiki atvykę į Nerijadą!“ ir rasime kvietimą kartu su briedžiu Nerijonu keliauti interaktyviame Kuršių nerijos žemėlapyje, sklaidydami septynis komiksus, užsukdami į žaidimų kambarį, o paskui dalyvaudami savanoriškame žinių patikrinimo teste. Visa tai, sumanytojų įsitikinimu, padės atrasti Kuršių neriją naujai!

Apie Nerijadą kalbamės su Neringos muziejų direktoriaus pavaduotoja, sumanymo autore dr. Indrė Žigeu

Sveikintina jūsų iniciatyva komiksais pasakoti Kuršių nerijos istoriją virtualioje erdvėje. Kas paskatino kurti būtent komiksą? Kokia yra šio sumanymo priešistorė?

Komiksų žanras Lietuvoje šiuo metu išgyvena pakilimą, visgi komiksų kultūra mūsų šalyje dar nėra sulaukusi tokio populiarumo, kaip kad JAV ar Vakarų Europoje, kur kūrėsi šio literatūrinio žanro pagrindai. Kita vertus, komiksai Lietuvoje nėra tik pastarojo dešimtmečio literatūrinė aktualija. Savo pačios prisiminimuose fiksuojau, kad jau mano karta „maudėsi“ šio žanro istorijose. Kas iš mūsų nežino „Paršiuko Čiuco“, „Pykštuko ir Miciaus“ ir visų ančiuko Donaldo, peliuko Mikio ir kitų istorijų? Man, kaip 10-ojo dešimtmečio vaikui,

užaugusiam su Volto Disnėjaus istorijomis, šis žanras iki šiol kvepia Amerika ir kramtomąja guma, kurios pakuotėse ieškodavome nuotykių su spalvingais paveikslėliais ir trumpučiais įrašais, primenančiais komiksų žodžių burbulus. Tačiau komiksai anaip tol neturėtų būti siejami tik su vaikų literatūra. Jeigu pasigilintume į šio žanro istoriją, pamatytume, jog tai pirmiausia – suaugusiųjų pramoga. Galbūt iš nostalgijos, bet greičiau iš smalsumo ir keliamų iššūkių, atsirado noras pristatyti Kuršių nerijos istoriją ir šio krašto kultūrą, kraštui svarbius veikėjus patraukliai, trumpai, aiškiai, kūrybiškai ir spalvingai ne tik vaikams, bet ir suaugusiems. Taip ir gimė inovatyvus, interaktyvus edukacinis, kultūrinis ir meninis projektas „Nerijada: septynios Nidos istorijos“ su superherojumi Nerijonu priešakyje.

Tai jūs esate briedžiuko Nerijono krikštamotė? Kaip jūsų vaizduotėje gimė šis personažas?

Gal nuskambės kiek netikėtai, bet briedis Nerijonas, kaip personažas, mano vaizduotėje gimė per dešimt minučių. Sunkiausia buvo apsispręsti, ar pagrindinis veikėjas turėtų būti žmogus, ar koks nors gyvūnas. Kai tai pagaliau pavyko padaryti, viskas buvo daugmaž aišku. Briedis – Kuršių nerijos įvaizdžio dalis, nėra kito gyvūno nerijoje, galinčio pretenduoti į jo vietą. Šis laukinis gyvūnas ir anksčiau, ir dabar yra mielai vaizduojamas dailininkų ar rašytojų darbuose. Pakalbinus vietinius gyventojus apie briedžius Kuršių nerijoje, regis, kiekvienas turi rinktinių istorijų iš savų patirčių skrynios apie „pasimatymą“ su briedžiais. Kai jau buvo aiškus pagrindinis veikėjas, jam reikėjo ir įsimenamą vardą. Iš pradžių galvojau pavadinti jį visame pasaulyje žinomu Jono vardu. Taip galiausiai žinomiausias nerijos briedis tapo Neri-jonu.

Prisipažinsiu, skaitydama komiksus nuolat šypsojau. Sužavėjo jūsų gebėjimas Kuršių nerijos istoriją perteikti pasitelkus linksmas istorijas. Sakysite, ar esama istorijų, „laužtų iš piršto“? Kaip vyko jų paieška ir atranka?

Prie šio projekto dirbo labai profesionali komanda, kuriai buvo suformuluotas aiškus tikslas – „neprikurti nebūtų dalykų“. Net ir projekto dailininkė Ula Šimulynaitė palyginti mažai turėjo laisvės fantazuoti. Spalvos, simboliai, ženklai, detalės – viskas buvo apgalvota ir išdiskutuota. Didžioji dalis siužetų buvo piešiami remiantis ikonografiniais šaltiniais, fotonuotraukomis, istorinių veikėjų portretais. Tuo pačiu principu buvo kuriami ir dialogai, renkamos tikslios citatos, tikrinami faktai. Be viso projekto koordinavimo, mano pačios užduotis buvo parengti gaires konkrečioms temoms: surinkti archyvinis duomenis, sudėlioti akcentus. Bendradarbiaujant su šio projekto pagrindine teksto ir turinio kūrėja Valerija Kiguoliene tai padaryti nebuvo sunku, nes ji pati labai gerai susipažinusi su šio krašto istorijos ir kultūros

Nerijonas (autorė Ula Šimulynaitė)

Nerijonas
(autorė Ula Šimulynaitė)

specifika, turi gerą rašymo stilių ir pajautimą. Žinoma, buvo sunku neperžengti ribų, tačiau dirbant komandoje su kolege Vitalija Jonušiene ir dr. Lina Motuziene, o ir nuolat galvojant, ką apie vienokį ar kitokį sprendimą pasakyti žinomiausia šio krašto istorikė doc. dr. Nijolė Strakauskaitė, „laužti iš piršto“ būtų buvę mažų mažiausiai neprofesionalu. Žinoma, kai kur reikėjo improvizuoti, bet juk niekas nežino, kaip atrodė profesorius A. Bezzenberge-rio vilos interjeras, ar iš tiesų komiksuose minimi žvejai buvo geriausi draugai? Galbūt ir akmens amžiaus gyvenvietės vaizdavimo sprendimai nebuvo labai tikslūs, naujausi archeologiniai tyrimai turi ir kitokių koncepcinių vingrybių. Bet jeigu reikėtų laikyti valstybinį Kuršių nerijos istorijos ir kultūros egzaminą, paskaičius komiksus ir pabandžius žaisti abu virtualius žaidimus, net neabejoju, jog visi gautų labai gerą įvertinimą.

Man pasirodė, kad prieškarinė istorija atspindėta patraukliau nei vėlesnė. Paskutiniame – Nepriklausomybės laikų – pasakojime neišvengta deklaratyvumo, briedžiukas Nerijonas čia nebepatenka į komiškas situacijas... Ar tai reikštų, kad pritrūkote tikrų „naujojo laiko“ istorijų?

Ir taip, ir ne. Nemanau, kad išsikovėpėme, tiesiog kalbėti apie šiuos laikus istoriškai labai sudėtinga. Sovietmečio ar tuo labiau nepriklausomybės temos yra dar labai gyvos, net ir žmonės, kuriuos sutinka Nerijonas, šiose istorijose yra mūsų amžininkai ar net kolegos. Kita vertus, norėjosi parodyti ir paties briedžio brandą, jis gi, išgyvendamas kiekvieną istoriją, tobulėja, tampa rimtesnis. Pabendraavęs su tiek garbingų asmenybių, daug ką išmokęs ir supratęs, nebėra toks naivus, priima svarbius, brandžius asmeninius sprendimus. Kad ir kaip būtų, ir šiose istorijose nestinga visam pasakojimui būdingų komiškų detalių, nors sutinku, jog jų yra kiek mažiau.

Pirmoji naivuolio briedžiuko idėja buvo įkurti Nidoje pramogų centrą. Vėliau, sužinojęs istorinę, kultūrinę Kuršių nerijos vertę, jis ne tik atsisako savo idėjos, bet ir tampa vietos gidu... Ar šis pabaigos moralas slepia tam tikrą jūsų susirūpinimą dėl vertybių išlikimo?

Nerijados idėja nekilo iš susirūpinimo dėl tam tikrų vertybių išlikimo ar neišlikimo. Gal nuskambės kiek idealistiškai, bet vertybės yra amžinas žmonijos raidos „kuras“. Visi vadovaujamės vienokiomis ar kitokiomis vertybėmis, tačiau tai, kas svarbu vienam, nebūtinai turi būti svarbu ir kitam, ir tai yra normalu. Mums, kaip BĮ Neringos muziejai, atsakingai už Kuršių nerijos paveldo išsaugojimą, per siurrealistinio briedžio Nerijono istoriją buvo svarbu akcentuoti istorinės atminties svarbą ir jos tęstinumą, žmogiškumo sampratą, kultūrinio krašto vaizdžio ypatybes, paveldo apsaugos klausimą, pagarbaus elgesio su krašto istorija bet kuriuo tos istorijos etapu išlaikymą. Kaip šių vertybių atstovai, stengiamės, kad kuo daugiau žmonių suprastų ar pajautų, kuo, be ausrinių kopų, nuostabaus grožio paplūdimio, šis kraštas dar yra žavus. Net neabejoju, jog Kuršių nerijos tolesnė sėkmė priklauso nuo to, kiek į kurią pramogų infrastruktūrą įtrauksime minėtas vertybes. Nemanau, kad briedis Nerijonas atsisakys savo verslo idėjų, padirbęs gidu galbūt sugrįš prie prigimtinių norų ir intencijų, tačiau jau ne toks paviršutiniškas ir naivus, o kūrybiškai brandus, su kitu požiūriu ir kita atsakomybe. Savo asmeninių interesų suderinimas su visuomeniniais interesais yra labai sveikintinas dalykas. Būtų puiku, kad taip vyktų ir realiame gyvenime.

Viename komiksų sužinome ir apie ketinimą išleisti knygą „Nerijada: 7 Nidos istorijos“. Papasakokite, kokių dar turite sumanymų.

Taip, šiuo metu iš tiesų Neringos muziejų komanda intensyviai rengiasi leisti Nerijados knygą, kurios poreikį supratome iš nepaprastai vertingų pokalbių su ištikimiausiais Nerijados istorijų skaitytojais. Smagu žinoti, jog knygos formatas XXI a. vis dar labiau pageidautinas nei interaktyvūs produktai, kad ir kokie inovatyvūs ir prieinami jie būtų. Galiu tik išduoti, kad tai nebus paprastas leidinys, jis bus toks pat patrauklus kaip ir interaktyvioji Nerijados versija. Nerijono pasaulis yra labai turtingas, o veikla – turininga. Kiek teko girdėti, šiuo metu jis ir vėl keliauja laiku nepaprastais Kuršių nerijos keliais. Kas žino, kur jo istorijos nuves... Man ir pačiai bus labai įdomu pamatyti, kaip toli briedis Nerijonas nukeliaus ir kiek naujų širdžių užkariaus.

Kalbino Raimonda Ravaitytė-Meyer

JUODKRANTĖ – NEBE NIDOS ŠEŠĖLYJE

Prof. dr. Ruth Leiserowitz

Nijolė Strakauskaitė. *Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m.* Liudviko Rėzos kultūros centras, 2018.

Nijolė Strakauskaitė. *Ostseebad Schwarzort / Juodkrantė. Entstehung – Blütezeit – Katastrophe: das „Goldene Zeitalter“ von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis 1945.* Druck Druka, 2019.

Naujausia Mažosios Lietuvos ir Kuršių nerijos istorikės Nijolės Strakauskaitės knyga – tai gili gimtinės analizė. Iš autorės pateiktos bibliografijos matyti, kad ši tema jai rūpi jau ilgokai. 2001 m. pasirodė monografija „Kuršių nerija – Europos pašto kelias“, ir tas kelias jau vedė per Juodkrantę. 2010 m. išėjusioje knygoje „Kultūros kraštovaizdis prie Kuršių marių“ irgi buvo kalbama apie gimtąsias vietas. Pagrindinė trečiosios monografijos tema tapo Baltijos jūros kurortas.

Surinkti tiek faktų apie gimtąją vietą, kad susidarytų knyga, paprastai nebūna sunku. O štai tolygiai išskleisti spektrą, pasakojimais, iliustracijomis ir nuotraukomis aprėpiantį ištisus du šimtmečius, jau gero kai sudėtingiau. Universalią kultūros istoriją, parašytą remiantis gausia medžiaga, vadiname brandžiu rezultatu. Šiuo darbu N. Strakauskaitei pavyko jį pasiekti!

Iš esmės svarbiausias dalykas jau pasakytas, ir nebereikėtų jokių tęsinių ar tolesnių aptarimų. Bet juk toks trumpas įvertinimas nepatenkins įdomybių ieškančio skaitytojo, tad pateiksiu dar kelis argumentus, kad šie kaip scenos prožektoriai išryškintų kai kuriuos čia giriamos knygos aspektus.

Pirmajame skyriuje rašoma apie garlaivių ir laivybos atsiradimą Kuršių mariose, o būtent laivyba, kaip kompetentingai dėsto autorė, buvo esminis dalykas, atrandant šį žvejų kaimą. Užuoat leidusis į šnekas apie transporto raidą XIX a. viduryje, norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad man marios ir Kuršių nerija yra viena erdvė, kurioje šie komponentai itin papildo vienas kitą. Pastaraisiais dešimtmečiais kartais primirštama, kad visa jungiantis elementas nerijoje pirmiausia yra vanduo, marios: tai jos praėjusiais šimtmečiais teikė ne tik visiems gyventojams vienodai naudingą pragyvenimo šaltinį, bet ir buvo svarbiausias saitas tarp nerijos ir sausumos. Tuos įvairialypius ryšius – per marias – anksčiau labai gerai suprato

vienas kitą vienaip ar kitaip papildančių kraštovaizdžių gyventojai. Kaip tik tai ir parodo autorė – ne vien pirmajame skyriuje, bet ir toliau, kad ir pasakodama apie surinkimininkų kėlimąsi į kitą marių pusę, kur jie, išlipę iš garlaivių, kaip piligrimai traukdavo į levos kalną.

Viena iš išskirtinių N. Strakauskaitės aprašytų figūrų – verslininkas iš Tilžės Eduardas Stellmacheris (1827–1883), 1865 m. įsigijęs senąją kaimo smuklę ir pavertęs ją viešbutiu „Kurischer Hof“, visiškai pritaikytu poilsiautojų reikmėms. E. Stellmacherio veikla nesibaigė ties „Kuršių kiemo“ tvora, juk jis rūpinosi visais kurorto reikalais iki pat 1881 m., kai to ėmėsi ką tik įsteigtas kurorto komitetas. Lig tol E. Stellmacheris sugebėjo sukurti tikrai neblogo lygio paslaugas poilsiautojams ir suformuoti nuolatinių svečių ratą, kuris paskui prisidėjo prie kurorto plėtros. N. Strakauskaitė, viena vertus, supažindina skaitytojus su šiuo veikėju, kita vertus, įamžina jo nuopelnus. Autorės dėka knygoje pažinome vizionierių, sugebėjusį įgyvendinti ir realizuoti tai, ką sukūrė vaizduotėje. Šia prasme monografija „Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m.“ gerokai peržengia kultūros istorijos ribas, nes autorė labai subtiliai skatina susimąstyti ir apie savąsias vizijas.

Būtų galima pabrėžti kur kas daugiau aspektų, bet pabaigoje apsiribosiu tik vienu. Knyga padeda iš esmės pažinti XIX a. gyvenimą prie Kuršių marių, kai šio jau tikrai tolimo šimtmečio istorija visuotiniu supratimu vis dar yra didelė balta dėmė. Protingai parinktos tikrai derančios citatos iš ano meto laikraščių ir kelionių aprašymų, kurias N. Strakauskaitė tinkamai įterpia į pasakojimą, padeda vėl atrasti įvairius naratyvus.

Taigi, autorė vaizduoja metamorfozę – kaip Juodkrantė iš žvejų kaimelio pavirto moderniu ir garsiu kurortu. Šis pasakojimas pateikiamas plačiame procesų, vykusių prie pietrytinio Baltijos kranto antrojoje XIX a. pusėje ir laikotarpiu iki Pirmojo pasaulinio karo, kontekste. Tad autorė iš lokalsios perspektyvos aprašo rekreacinio turizmo suklestėjimo laikotarpį.

Be abejonės, svarbūs ir audringojo XX amžiaus įvykiai. N. Strakauskaitė pasakoja tik apie laiką iki 1945-ųjų. Čia irgi gausu vertingų aspektų, bet skaitytojai apsidžiaugs, patys juos atrasdami.

Jau yra ir lietuviškas, ir vokiškas šios knygos leidimai. Kadangi Kuršių nerija, pradedant pokariu, taigi – daugiau kaip septyniasdešimt metų, Vokietijoje buvo pavirtusi „nostalgijos vieta“, minėtos šalies skaitytojai tiesiog gaudyte gauda visą literatūrą, pasakojančią apie šį žemės lopinėlį ar atskiras jo dalis. Šaltojo karo metai, kai buvęs Rytprūsių regionas buvo nepasiekiamas, susikurtą mitą tik stiprino, o per pastaruosius trisdešimt metų jis dar labiau įsitvirtino, nepaisant to, kad atsirado ir tebėra galimybė keliauti ir pažinti šias vietas. Ta prasme aptariama monografija patenkina vokiečių skaitytojų poreikį. Be to, šis darbas reikšmingai koreguoja vokiškos „nostalgijos“ akcentus Kuršių nerijos geografijoje. Lig šiol dėmesys labiausiai buvo fokusuotas į Nidą, o autorė argumentuotai pabrėžia, kad XIX amžiuje ir ties šimtmečių sandūra lyderiavo ne Nida, o Juodkrantė. Autorės surinkta išsami medžiaga ištraukė Juodkrantę iš Nidos šešėlio, kuriuo viską aplinkui buvo užklojęs vyraujantis mitas. Šia prasme N. Strakauskaitės monografija leidžia plačiau suvokti turizmo raidą Kuršių nerijoje, kas, be abejonės, tikrai įdomu vokiečių publikai, tačiau lygiai taip pat patrauklu ir lietuvių skaitytojams. Taigi, ir ši autorės knyga nusipelno visokeriopų rekomendacijų.

Vertė Kristina Sprindžiūnaitė

NAUJOS KNYGOS

Nidos dailininkų kolonija – vietos dvasios atspindys / sudarytoja Lina Motuzienė. Neringos muziejai ir Thomo Manno kultūros centras, 2021. Spausdino „Petro ofsetas“, apipavidalino dailininkas Jokūbas Jacovskis (plačiau – p. 94).

Jūros skonis: žūklė Lietuvos priekrantėje 1900–1944 m.: amžininkų ir tyrėjų tekstų antologija / sudarytojas Dainius Elertas. Klaipėda: Lietuvos jūrų muziejus, 2021.

„Pasakojimai apie XIX–XX a. pirmosios pusės žvejų kasdienybę ir pačius jų pateikėjus šiandien įdomūs kaip tiesioginis buitį atspindintis šaltinis“, – sako D. Elertas. Pradėjęs gilintis į šią temą, istorikas greitai įsitikino, kad tarpukario Lietuvos pajūrio kasdienybės tyrimai negausūs, o Palangos ir Klaipėdos kraštų pajūrio žvejų gyvenimo specifika plačiau neatskleista. Todėl pabandė surinkti išblaškytų tekstų nuotrupas, kurios knygoje sugulė atskiromis temomis: likimai, charakteriai, aplinka, visuomenė, laivyba, žvejyba, žuvies realizacija, kiti užsiėmimai, nelaimės, kulinarija, genealogija, statistika, terminija.

Noriu sugrįžti į Nidą: lietuvių poetai apie Kuršių neriją / sudarytojas Julius Keleras. Dizainerė Vanda Padimanskaitė. Neringa: Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešoji biblioteka, 2021. Spausdino „Jelgavas Tipografija“.

Pirmoji vien tik Kuršių nerijos temai skirta poezijos antologija, pristatanti šešiasdešimt vieną autorių (plačiau – p. 88).

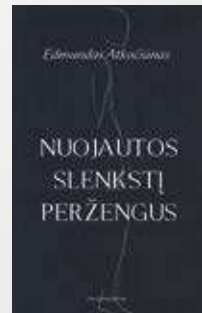

Daiva Molytė-Lukauskienė. Kaligrafijos eskizai: eilėraščiai. Vilnius: „Homo liber“, 2021.

Poetės ir dailininkės Daivos Molytės-Lukauskienės naujos poezijos knygos „Kaligrafijos eskizai“, iliustruotos pačios autorės, poetinis pasaulis glaudžiai siejasi su išskirtine pajūrio aura, nepakartojamu peizažu, Klaipėdos krašto ir Neringos gyventojais. Ne vienerius metus rašytų eilėraščių tekstas inspiruoja vaizdinius. Vyksta savotiškas vidinis monologas, iš tekstinio lygmens peraugantis į vizualinį dialogą, žodžio ir vaizdo sintezę, kai tekstas, idėja, mintis pinasi su vizualiai reiškiamą forma. Tai penktoji autorės poezijos knyga.

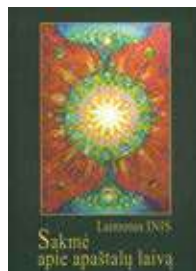
Edmundas Atkočiūnas. Nuojautos slenkstį peržengus (poezijos rinktinė). Vilnius: „Homo liber“, 2021.

Su Neringos kraštu glaudžiai susijusio autoriaus ketvirtoji lyrikos knyga. Poezijoje ryškiai atsispindi sudėtingo likimo ženklų pažymėtas gyvenimo kelias. Dvejonės dėl priimtų lemtingų sprendimų ir nusiramimo ieškojimas gamtoje, Baltijos pajūryje, šalia artimos sielos, eilėms suteikia filosofinio gilumo ir poetinio polėkio.

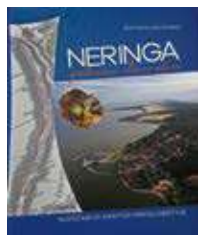
Laimonas Inis. Sakmė apie apaštalių laivą: romanas. Kaunas: „Naujasis lankas“, 2021.

Knygoje aprašoma viena diena Hermano Blodės viešbutyje Nidoje – realaus ir mistinio gyvenimo bei kūrybos paradoksai, dievoieška, kuršiškų likimai ir kita. Autorius gilina į subtiliausius jausmus, meilės ir mirties filosofinę sampratą, nevengia mitologinių motyvų ir alegorijų. Atskleista Nidos apželdintojų Kuwertų dinastijos genealogija.

Laima Vincė. Karantino dienoraštis: keturiasdešimt dienų izoliacijoje 2020 m. kovo 19 d. – balandžio 27 d. Vilnius: „Dominicus Lituanus“, 2021.

Trečios kartos Amerikos lietuvė Laima Vincė pirmosios pandemijos bangos metu rašė dienoraštį. Simbolines 40 dienų buvo užsidariusi Juodkrantėje, Kuršių nerijoje. Rašė sau, savo draugams, studentams, kolegoms, nepažįstamiesiems. Keturiasdešimt dienų dalijosi savo jausmais, prisiminimais, mintimis. Laima – profesionalė, ne tik rašanti, bet ir dėstanti kūrybinio rašymo meną įvairiuose pasaulio kraštuose. Sukaupusi daug labai įvairios profesinės ir gyvenimiškos patirties, per save labai intymiai perleidžia karantino laiką. Jos kalbėjimas – savotiškas, tarsi atskiras dialektas, atspindintis jos kilmę, augimą ir brendimą ne Lietuvoje.

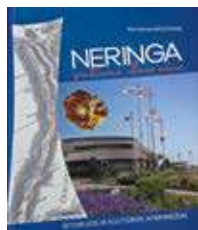

Neringa – gintarinė Dievo ašara / sudarytojas Stanislovas Balčiūnas. Vilnius: Petro ofsetas, 2021. [Dvi dalys].

D. 1, Nuostabios gamtos prieglobstyje. – 2021 (Vilnius: Petro ofsetas).

D. 2, Istorijos ir kultūros atspindžiai. – 2021 (Vilnius: Petro ofsetas).

Dvejose albumo pobūdžio – su 600 istorinių, dokumentinių ir meninių nuotraukų – knygos dalyse (370 psl. ir 380 psl.) – žymių Lietuvos mokslininkų ir žurnalistų publikacijos patraukliai pasakoja apie Neringos gamtos, istorijos, kultūros vertybes ir jų paslaptis, meno pulsą, gyvenvietes, kvepiančias žuvis, kurorto malonumus, unikalius vėtrungių ženklus, skanėstus iš ungurių, žiobrių ar senovėje gaudytų varnų ir gintarą, gabentą Egipto faraonams. Knyga – tarsi raktas į Kuršių nerijos pažinimo pasaulį.

Bernadeta Šakytė-Viskantienė ...Bet vis dėlto mes rasdavome laiko pažaisti. Mano vaikystės istorijos iš Ketūnų. 1960–1975. Klaipėda: „Druka“, 2021.

Nidiškės B. Viskantienės atsiminimai apie jos vaikystės ir mokyklos metus, prabėgusius Žemaitijoje, Ketūnų kaime, jos šeimos istorija, papasakota draugui iš Vokietijos Wolfgangui Mainuschui, užrašiusiam šiuos atsiminimus vokiškai ir sumaniusiam juos išversti į lietuvių kalbą bei išleisti atskira knyga.

Parengė Dalia Greičiūtė

NERINGA – KULTŪROS SALA

Spektaklis *LAIKAS NĒ(e)RIMUI*. Šokėjas Niels Claes.
Kristijono Lučinsko nuotrauka

LAURYNOS BENDŽIŪNAITĖS SVAJONĖ – IŠSIPILDĖ!

Raimonda Ravaitytė-Meyer

Alinantis vasaros karštis, Neringos gimnazijos sporto salė, transformuota į muzikinę erdvę, pilna vietinių gyventojų ir kviestinių svečių. Ir vienintelį kartą joje nuskambėjusi Georgo Friedricho Hendelio opera „Acis ir Galatėja“ dar ir šiandien atrodo kaip pati netikėčiausia Neringos – Lietuvos kultūros sostinės 2021 programos provokacija. Ne dėl operos žanro, o dėl vietos, kurioje ji buvo atlikta. Tą vienintelį kartą – liepos 9-ąją – Nida buvo tapusi (be jokios abejonės) ne tik Lietuvos, bet ir Europos muzikos scena, kurioje skambėjo aukščiausius muzikos standartus atitinkanti ir mūsų šalyje vis dar retai atliekama baroko opera! Beje, operą įrašė ir LRT, ji buvo transliuota per nacionalinį radiją.

„Mes padarėme neįmanoma! Įvyko tikras stebuklas“, – po premjeros kalbėjo Nidoje gimusi operos solistė Lauryna Bendžiūnaitė, kurios vizijose ir gimė šis ambicingas sumanymas. „Opera Nidoje?! TAIP!“ – dar prieš metus garsiai ir tvirtai pareiškė Lauryna, kai buvo paprašyta tapti Neringos – Lietuvos kultūros sostinės ambasadore: „Operos scenoje esu ilgiau nei 20 metų ir nuo pat karjeros pradžios iš geriausių dirigentų girdėjau tą patį: Nidoje pastatyti operą yra neįmanoma! Jie neturi salės!“ Tačiau šis daug kartų girdėtas „neįmanoma“ tik kurstė tvirto charakterio menininkės ambicijas: „O jei be salės?!“

Trevoras Pinnockas, pasaulyje garsus klavesinininkas ir dirigentas, išgirdęs šią savo mokinės (dabar jau kolegės, šeimos draugės) idėją, vėliau, po spektaklio, pasakė: „Jei Lauryna Bendžiūnaitė jūsų kažko prašo, jai atsakyti tiesiog neįmanoma! Žaviuosi Lauryna ir kaip asmenybe, ir kaip dainininke. Iš jos eina ypatinga energija ir jėga! Su ja dirbdamas privalai būti lygiavertis partneris. Pasakęs „taip“ operos idėjai, žinojau, kad procesas iš manęs pareikalaus didelių pastangų – viso manęs! Taip aš dirbu – visiškai atsiduodamas muzikai, nieko negalėdamas daryti puse kojos. Bet lygiai tokia pati yra ir Lauryna!.. Žinojau, kaip jai svarbu buvo net ne Lietuvai, o išskirtinai savo gimtajai Nidai padovanoti tai, ką ji turi, – savo talentą ir savo meną. Esu privilegijuotas galėjęs būti šio ypatingo projekto dalimi.“

Barokinės muzikos pionieriumi ir legenda pasaulyje laikomas britas T. Pinnockas kartu su L. Bendžiūnaite baigiamajam „N-žemės“ festivalio renginiui parinko baroko operą – G. F. Hendelio „Acis ir Galatėja“ – neįmanomos meilės istoriją tarp nimfos, pusiau dieviškos būtybės, ir paprasto piemens. „Tik keturi atlikėjai, nedidelis choras, galimybė įtraukti maestro T. Pinnocką – geriau ir nesugalvos!“ – apie sumanymą kalbėjo L. Bendžiūnaitė. Dirigentas T. Pinnockas pasirinko originalią kūrinio orkestruotę, opera skambėjo taip, kaip ją buvo sukūręs pats kompozitorius. Prie Klaipėdos kamerinio orkestro (meno vadovas Mindaugas Bačkus), choro „Jauna muzika“ (meno vadovas Vaclovas Augustinas) prisijungė senoviniai barokiniai instrumentai groję atlikėjai, buvo atvežtas klavesinas, prie kurio matėme vienu metu skambinusį ir orkestrui bei chorui dirigavusį T. Pinnocką. Dievaitės – jūros nimfos Galatėjos vaidmens ėmėsi sopranas L. Bendžiūnaitė, savo partneriais scenoje pakvietusi pasaulines įžymybes – Benjaminą Hulettą (Acis) ir tenorą Anthony Gregory (Damonas). Polifemo partiją atliko bosas Tadas Girininkas.

Lauryna Bendžiūnaitė su muzikos pasaulio legenda – Trevoru Pinnocku – Nidoje.
2021. Agnės Bukartaitės nuotrauka

Nelengvos užduoties – sporto salėje sukurti atmosferą, kurioje galėtų skambėti barokinė opera, ėmėsi britai – pastatymo koncepcijos autorius Fredericas Wake'as Walkeris ir režisierius Peteris Cantas.

„Per daug žmonių norėjo, kad tai įvyktų!“ – džiaugsmingai po premjeros pasakė Ana Ablamova, operos prodiuserė, prisiėmusi visus organizacinius rūpesčius. – Kiekvienas prisidėjo, kuo galėjo. Žymūs užsienio atlikėjai dainavo ir muzikavo gaudami labai kuklius honorarus. Žinoma, ir pandemija mums padėjo – visi nebuvo labai užsiėmę.“ Ji taip pat džiaugėsi, kad akustinėmis sienelėmis pavyko nuslopinti sporto salės aidą ir pasiekti neprikaištingą akustiką.

„Pradžioje mane gąsdino faktas, kad opera bus atliekama sporto salėje. Šiek tiek ironiška, kad Neringa, kaip Lietuvos kultūros sostinė, išgalėjo pasiūlyti tik tokią salę, – kalbėjo tarp žiūrovų buvęs žymusis lietuvių tenoras Edgaras Montvydas. – Tai, ką išgirdau, mane labai nudžiugino. Žinoma, barokinė muzika Lietuvoje neturi senų atlikimo tradicijų, todėl buvau maloniai nustebintas labai kokybiško ir autentiško muzikos atlikimo. Džiugu, kad iš užsienio atvažiavę barokinės muzikos atlikimo žinovai pateikė mums tokį gurmanišką malonumą. Muzikine prasme tai buvo absoliuti aukštuma! Pagalvojau, kad šis kūrinys (tokios atlikimo kokybės) galėtų puikiausiai nuskambėti kad ir garsiojoje Baroko muzikos

savaitėje Londone. Jau nekalbant apie Pažaislio muzikos festivalį, kuriam šiuo metu vadovauju. Labai norėčiau visus atlikėjus į jį pakviesti.“

„Man buvo didžiulis malonumas klausytis operos iš šalies, nebūnant dirigentu, – įspūdziais dalijosi Vaclovas Augustinas ir patvirtino žinomą tiesą: – gražūs dalykai lengvai nepasidaro! Tik gaila, kad tai buvo vienintelis operos atlikimas.“ Jo nuoširdžiu įsitikinimu, tik Laurynos Bendžiūnaitės užsispyrimas, jos asmeninės pastangos lėmė neabejotiną sėkmę. Publika, pašnekovo nuomone, taip pat buvo labai dėmesinga. Ji tapo neatsiejama spektaklio dalimi – buvo taip arti, kad galėjai justi jos kvėpavimą į nugarą (atlikėjams nebuvo lengva), tačiau ryšys užsimezgė iškart. „Kontrastas buvo be galo įdomus: sporto salė, už jos sienų – kurortas, atsipalaidavę poilsiautojai, ir staiga – tiesiog pasaulinis lygis! Taip nuskambėjo „Acis ir Galatėja“.“

Gatvėje pakalbintas klasikinės muzikos žinovas Kristijonas Bartoševičius patikino, kad operos sėkmę, jo nuomone, lėmė sinergija tarp visų dedamųjų – orkestro, choro, dirigento, operos idėjos autoriaus, solistų (ypač aukštos klasės!) ir bendrų vizualinių sprendimų.

Hendelio opera „Acis ir Galatėja“ Nidoje skambėjo anglų kalba. Pakvietusi kolegas užsienio menininkus Lauryna turėjo ir kitą slaptą mintį – norėjo jiems parodyti savo gimtinę, nes buvo įsitikinusi – šis ypatingas kraštas nepaliks nė vieno abejingo. Nida bus – ir ji neapsiriko! – geriausia Lietuvos vizitinė kortelė.

Sporto salė, tapusi operos scena: Galatėja (Lauryna Bendžiūnaitė), Acis (Benjaminas Hulettas), dešinėje – Polifemas (Tadas Girininkas). Groja Klaipėdos kamerinis orkestras. Domo Rimeikos nuotrauka

Sopranas Lauryna Bendžiūnaitė – jūrų nimfa Galatėja. Domo Rimeikos nuotrauka

„Maksimalizmas menininkui būtinas! – kalbėdama apie savo charakterio spalvas pasakė Lauryna. – Man regis, visada tokia buvau. Dėl to nėra lengviau gyventi. Norisi arba daryti iki galo, arba nedaryti nieko. Nes kitaip – gėda...“ Pasak menininkės, gyvenime ji įžvelgianti tam tikrus dėsningumus: kai tu visą save kažkam atiduodi, tai būtinai anksčiau ar vėliau sulauksi grąžos.

„Norėčiau pastatyti daugiau tiltų, siejančių mane su gimtine. Man labai svarbios mano šaknys Neringos žemėje“, – patikino Lauryna Bendžiūnaitė, su šeima gyvenanti Vokietijoje, Štutgardo mieste. Ketverius metus ji dirbo Štutgardo operoje, o vėliau tapo laisva menininke. Šiuo metu ji daug laiko praleidžia kelyje – iš vienos pasaulio scenos į kitą, jos koncertinę karjerą planuoja viena Švedijos ir dvi Vokietijos agentūros.

Sulaukusi 40-ies ir būdama žmona bei dviejų vaikų – Konstantino ir Sofijos – mama, Lauryna Bendžiūnaitė sako jau sulaukusi ir gyvenimiškos, ir profesinės brandos.

„Esu laiminga – radau savo kelią! Bet jis nesibaigia – tai yra nuolatinis vystymasis ir nuolatinė kaita... Eiti į sceną – didžiulė atsakomybė! Išėjini – ir esi visiškai pažeidžiamas – su visomis savo nuodėmėmis ir džiaugsmiais. Jei dar nepavyko su savimi susipažinti veidrodyje, tai scena negailėstingai apnuogins viską, atskleisdama, kas esi iš tikrųjų.“

Sugrįžusi į savo laukinės vaikystės Nidą, paženklintą begaliniu laisvės ir erdvės pojūčiu, Lauryna Bendžiūnaitė norėjo savo žemei, kaip ir savo mamai, atiduoti skolą – ir jai tai pavyko!

APIE NERINGĄ IR GARSĄ ...ir šiek tiek kitokias taisykles – pagal Andrių Mamontovą

Raimonda Ravaitytė-Meyer

„Kuršių nerijoje visada turi galvoti apie aplinką: kiek tu ją, žmogau, suterši įvairiausiais būdais, – sako dainininkas, muzikantas ir kompozitorius Andrius Mamontovas. Kartu su menininke Jolita Vaitkute Nidos miške sukūręs audiovizualinę instaliaciją „Anglies miškas“, o Tylos slėnyje surengęs autorinį koncertą su bevielėmis ausinėmis, jis pasiuntė svarbią žinią: esame atsakingi už savo elgesį! Ir ši atsakomybė neturėtų būti tik skambi deklaracija: „Kuršių nerija yra toji vieta, kurią privalome išsaugoti visais būdais. Reikia labai atidžiai žiūrėti, ką įsileidžiame ir ką tai mums atneš – kokią pridėtinę vertę sukurs?! O toji vertė dažniausiai nėra materialinė.“

Pagarba – tylai

Į Tylos slėnį A. Mamontovas įžengė su aiškia nuostata: šioje ypatingoje, trapioje erdvėje negalima palikti jokių garsinių „šiukšlių“, kad nebūtų sutrikdyta miško garsinė ekosistema. „Garsas trukdo ne tik žmonėms, jis trukdo ir gyvūnams, paukščiams, – teigė A. Mamontovas. – Jau pats pavadinimas sako: Tylos slėnyje privalo būti tylą! <...> Mes grojome ten, kur groti negalima! – ir tik dėl to, kad radome sprendimą, kaip tai padaryti, kad nesutrikdytume tylos!“ (Muzika skambėjo tik klausytojo ausinėse, o gyvai dainavo vienintelis Mamontovas.) Pasak kūrėjo, Tylos slėnis nėra toji vieta, kur galėtų vykti nuolatiniai koncertai ar festivaliai, – tai turėtų būti tik vienetiniai, išskirtiniai atvejai. Į gamtos šventovę turi teisę įeiti tik tie, kurie įvykdo tam tikras sąlygas!

Minėtame koncerte Andrius Mamontovas dainavo ne tik daugeliui mintinai žinomas dainas, bet ir grojo kartu su Eimantu Belicku (klavišiniai, smuikas) savo kūrybos instrumentinę elektroninę muziką, kurioje skambėjo autentiški Kuršių nerijoje užrašyti garsai. Pasak muzikanto, garsus Neringoje jis užrašinėja jau seniai – pradėjo gal prieš 15 metų, dar su juostiniu magnetofonu vaikščiodamas po mišką. „Turiu sukaupęs ištisą garsų kolekciją iš Kuršių nerijos miško (pavyzdžiui, medžio traškesio, šlamėjimo), taip pat smėlio, jūros, marių... – šiais garsais manipuluodamas, galiu sukurti muzikinį audinį.“ Kuršių nerijoje, anot pašnekovo, didžiuliu privalumu laikytina tylą, nedrumsčiama miesto gaudesio – žmogaus sukurto triukšmo, ateinančio su įvairiomis technologijomis.

„Kaip dailininkas mato spalvų paletę, lygiai taip aš girdžiu garsų „paletę“. Aš toks pat dailininkas – tik „pašau“ garsais“, – nusišypso A. Mamontovas ir paprašytas nutapo savąjį Kuršių nerijos garsų „paveikslą“: – tobulai nerijos erdvei, jo įsitikinimu, labiausiai tiktų ambientinė muzika, kitaip vadinama aplinkos, atmosferos, meditacinė. „Šios krypties muzika galėtų būti vyraujanti visos Kuršių nerijos garso kultūros dalis: atvykus čia tavo viskas nuteiktų raminančiai! Neringa galėtų tapti Lietuvos ramybės oaze – išsivadavimo nuo streso, bėgimo, įvairių dirgiklių vieta.“

„O ką atsakytumėte tiems, kurie tvirtina: jaunimui reikia trankios muzikos, šėlsmo?“ – paklausiu.

Neringos – kultūros sostinės programai A. Mamontovas kartu su J. Vaitkute buvo sugalvojęs keturias instaliacijas, iš kurių įgyvendino vieną – audiovizualinę – *Anglies miškas*, pušyne, netoli Tylos slėnio, stovinčią iki šiol. Ji traukia praeivius sustoti, o sustojus – susimąstyti. Iš apdeginto medžio sumontuotas didžiulis plokščias apskritimas, tarsi amžinybės ratas – buvo, yra, bus... – J. Vaitkutės sumanyta instaliacija stebima iš vieno taško. A. Mamontovo garsas primena degančio miško spragsėjimą (vinilinės plokštelės chaotiškas traškesys, pereinantis į harmoningą tvarką). Šiurpu? – ir taip, ir ne... Šiame amžinybės cikle – tamsos ir šviesos kovoje – visada įsižiebia viltis. Gabrieliaus Jauniškio nuotrauka

„Neabejoju, kad jaunimui taip pat patiktų ir rami muzika – šiandieninį jauną žmogų nebūtinai tenkina standartinis pasiūlos paketas. Viskas priklauso nuo pateikimo, – samprotauja muzikantas. – Tranki elektroninė muzika yra miestų muzika, ji puikiai skamba ten, kur ir turi skambėti, – nieko prieš ją neturiu, man ji patinka, bet čia, Kuršių nerijoje, ji yra svetimkūnis.“

„Nesu kažkoks didelis džiazas mėgėjas, bet, pamenu, Niujorke, užėjęs į kavinę, išgirdau džiazą ir iš karto supratau: čia, šioje vietoje, skamba tai, kas šioje aplinkoje labiausiai tinka.

Lygiai taip, kaip technomuzika, gimusi Detroite, labai organiškai skamba Berlyne ir kituose industriniuose didmiesčiuose, atspindėdama tų miestų gyvenimo ritmą, pramoninį garsą, miestiečių gyvenimo būdą."

A. Mamontovo nuomone, Neringa yra toji vieta, kur galima būtų skatinti netradicinius sprendimus. Kad čia atvykęs pakliūtum į kitokį pasaulį, veikiantį pagal šiek tiek kitokias taisykles, – tas tik pabrėžtų Kuršių nerijos unikalumą! Ir šiandien, kūrėjo požiūriu, didžioji dalis žmonių vertina Kuršių nerijos išskirtinumą, todėl mielai susimoka ir už keltą, ir už jvažiavimą, suprasdami tų apribojimų būtinybę.

„Todėl sakau: turi išlikti keltas, jungiantis krantus. Jokio tilto ir jokio tunelio! Antraip iškart būtų sugriauta atmosfera, pažeista pusiausvyra – Neringą užplūstų dar daugiau žmonių ir dar daugiau automobilių. Jau ir šiandien per piką Nidoje – beprotybė! Vasarą neįmanoma rasti vietos parkavimui, miesto valdžiai – tai didelis, kol kas sunkiai išsprendžiamas uždavinys."

Kernagis – kaip namuose

Baigiamajame Neringos – kultūros sostinės koncerte, dedikuotame Vytautui Kernagiui, A. Mamontovas atliko vienintelę, jam artimiausią maestro dainą „Išeinu“, dainuotą ir grotą daugelį kartų dar paauglystėje... Ir nors Nida nėra tiesiogiai susijusi su Kernagiu (muzikos klubą „Anapilis“ jis buvo įkūręs Palangoje), pasak kūrėjo, dabar jis sėdi prie marių tik dėl to, kad filme „Mažoji išpažintis“ ištare vienintelę frazę – ir toji frazė „Benai, plaukiam į Nidą!“ nebuvo jo sugalvota – tai scenaristo parašyti žodžiai! „Tai išties unikalų! Neįtikėtina! Viena ištarta frazė, ir tu tampi vos ne Nidos vietiniu! <...> Pats Kernagis specialiai nekūrė jokio mito – tai padarė sumanusis Arūnas Valinskas, „ištraukęs“ iš filmo, ko gero, geriausią reklaminę frazę, kviečiančią aplankyti Nidą." Dabar tai nebeatsiejama nei nuo Kernagio, nei nuo Nidos.

Kai A. Mamontovas išgirsta pamaryje prie skulptūros Kernagio atliekamų dainų įrašą, ir vėl kelia tuos pačius klausimus, ar tikrai to reikia, ar dainos skamba „savo“ vietoje? O jei jos neskambėtų, o Benas ten sau ramiai sėdėtų, ar nebūtų lygiai taip pat gerai? „Kernagis yra vilnietis. Tikroji vieta, kur jis su draugais vaikščiojo ir kūrė savo dainas, – tai Gedimino prospektas, Kernagio kartos vadintas Brodvėjumi, su aliuzija į Niujorką... Netoli Lukiškių aikštės yra Kernagiui atminti suoliukas, jo gitara."

Kažkada tas pats Valinskas Mamontovo paprašė sukurti dainą Neringai ir dalyvauti jo festivalyje „Benai, plaukiam į Nidą".

„Asmeniškai niekada nebuvau Valinsko festivalio gerbėju. Mano manymu, tokio žanro festivalis Nidoje – netinkamas. Nieko neturiu prieš atlikėjus ar organizatorius, tačiau panašūs festivaliai turėtų vykti kažkur kitur, tik ne Neringoje", – įsitikinęs pašnekovas. Tačiau, pasak jo, visada galima įžiūrėti ir teigiamą kažkokio įvykio pusę – apie Nidą buvo sukurta daug dainų, dainuojamų iki šiol.

Specialiai Neringai parašęs „Nidos dainą", pats Mamontovas festivalyje nedalyvavo, nes buvo išvykęs, o jo daina tapo neabejotinai hitu: „Nes čia švyturys už nugaros, / Nes čia dešinėj ir kairėj vanduo. / Jei leisi akis vėjui paliesti, / Tavo širdis nebebus akmuo."

Paklaustas, ar vaikstant vienuose po Neringos erdves mintyse negimsta nauja daina, A. Mamontovas atsako: „Priešingai. Kartais būna toks jausmas – jau viską parašiau! Galiu ir neberašyti. Bet tada norisi groti instrumentinę muziką!"

Atostogos Pervalkoje.
Andrius su broliu Justu
(kairėje). 1976 m.

Svajonė – darbo vieta

Jei tik pavyksta, A. Mamontovas, būdamas Neringoje, stengiasi pabėgti nuo visų pažįstamų veidų – tam idealiausiai jam tinka Pervalka ir laikas, kai ji būna visiškai ištuštėjusi (vadinamasis ne sezono metas). „Priklausau atsiskyrėlio tipui. Man patinka vaikščioti vienam: einu sau per mišką, ir viskas – tik man! Galiu mėgautis, niekieno netrukdomas. Kaimelio tolumoje sušmėžuoja keletas praeivių – ir niekas nesudrumsčia tylos! Nuostabu!“

„Dabar suprantu, kodėl mano tėvui Pervalkoje taip patikdavo ir kodėl jis čia mane mažą atsiveždavo, – tai pasakęs, A. Mamontovas parodo į Pervalkos uostelį prie šiandieninio Karaliaus Mindaugo profesinio rengimo centro. – Mes turėjome valtį ir štai pro šiuos vartelius išplaukdavome link švyturio.“

Ir nors į Neringą A. Mamontovas važiuoja daugybę metų, jis vis dar suranda takelių ir vietų, kuriose nebūta. „Kuršių nerijoje miškas – idealus, beveik visas pasodintas žmogaus rankomis, to paties žmogaus nuolatos ir prižiūrėtas. Būtent jo, žmogaus, pastangomis Kuršių nerija yra tokia, kokia yra! Turinti grynumo jausmą... Gal kad ji – tarp dviejų didžiulių vandenų, gal čia oras kitaip juda – jis čia visada grynas!“ Įkvėptas to jausmo, savo ir bendraminčių sukurtą programą Neringai – Lietuvos kultūros sostinei A. Mamontovas taip ir pavadino – „Grynumas“. Muzikantas sakė turįs dar ir kitų kūrybinių sumanymų, susietų su Neringa, kuriuos norėtų įgyvendinti.

„Labai norėčiau, kad būtų galimybė atvažiuoti į Neringą dirbti, – svajojo atlikėjas. – Atsivežčiau savo įrangą ir galėčiau čia daryti įrašus. Išėičiau į lauką, „prisirinkčiau“ garsų ir su jais kurčiau.“ Keletą kartų Mamontovui pavyko įsiprašyti į Nidos meno koloniją, jo supratimu, – visiškai unikalią vietą, sukurtą ramiai susikaupti, atsijungti nuo išorinio pasaulio ir dirbti: „Pavydu, kad dailininkai turi tokius kūrybos namus, o muzikantai – ne.“

ŠOKIO ARCHEOLOGĖ AGNIJA ŠEIKO

Choreografę Agniją Šeiką kalbina rašytoja Sondra Simana

Interviu klausimai ir atsakymai įpinti į spektaklio „LAIKAS NĖ(e)RIMUI“ scenarijų
Spektaklis buvo sukurtas „Neringai – Lietuvos kultūros sostinei 2021“

Spektaklio kūrybinė komanda

Režisierė, choreografė: Agnija Šeiko
Tekstų autorė: Sondra Simana
Garso režisierius: Kristijonas Lučinskas
Kostiumų dailininkė: Sandra Straukaitė
Scenografė: Sigita Šimkūnaitė
Muzikos bendraautoriai: Benas Šarka, Kristijonas Lučinskas, Donatas Bielkauskas, Vladimiras Konstantinovas, Karina Novikova, Larion Dyakov
Atlikėjai: Šeiko šokio teatras, „Taško“ teatras, folkloro ansamblis „Giedružė“, tautinių šokių kolektyvas „Kalnapušė“, Benas Šarka
Balsų aktoriai: Agnija Šeiko, Mikas Urbonas, Edvardas Brazys, Darius Meškauskas, Karina Novikova
Inžinieriai: Marius Lukošius, Aurelijus Davidavičius
Produkcijos komanda: Goda Giedraitytė, Greta Seiliūtė, Austėja Laurinavičiūtė, Edita Aliochno

Veikėjai (balsai): Kopa, Besiblaškanti siela, Salažmogis, Žemynžmogis, Gegutė, vaikai.

I dalis

Kur mes?

BESIBLAŠKANTI SIELA (egzistenciškai): Kaip žinoti, kur mes esame? Ar jūsų kompasai atpažįsta šią vietą? Ką jie rodo? O ar jūs turite tokius prietaisus, kurie rodytų mūsų koordinatas, mūsų brydes praeity ir mūsų būsimas trajektorijas? Prašau nesupykti už mano tiesius klausimus, nes aš vis dar tikiu, kad tiesa išlaisvina. Tikiu, kad atrasiu savo namus po tiek metų blaškymosi ir ilgesio.

KOPA (koketiška, plepi): Miela, nors jau seniai turėtum nebebūti vadinama miela, taigi, akcentuoju, vis dar miela Besiblaškanti siela, aš, kaip šiuolaikinė keliaujanti smėlio kopa, neblogai naudojuosi kompasu, pažįstu šiaurę ir pietus, rytus ir vakarus, jūrą atskiriu nuo marių, briedžių kanopų pėdas nuo šernų knyslių pėdsakų, kormoranus nuo pilkųjų garnių, pajūrinę zundą nuo tyrulinės erikos, usūrinį šunį nuo barsuko, šermuonėlį nuo žebenškšties, kiškį nuo lapės, bebrą nuo ūdros, ondatrą nuo...

Choreografė Agnija Šeiko. Dmitrijaus Matvejevo nuotrauka

BESIBLAŠKANTI SIELA (nutraukia Kopa): Ooooo, tu nuostabi, bet sakyk pagaliau, kur mes? Aš tiek metų blaškausi, nerandu ramybės, tiek laiko atitrūkęs nuo savų, pasimetęs... mes buvome labai pavargę, bet jie nesustojo, ėjo tolyn, arčiau namų, arčiau mylimųjų odos ir jų krūtinėmis banguojančio švelnumo... o aš prisnūdau, atsirėmęs į pušies kamieną. Kai atsibudau, žygio draugų nebebuvo. Nuo tada ir blaškausi, ieškodamas savų, kelio, o gal kitaip jau nebemoku... Čia dažniausiai tvyro tirštas ir lipnus rūkas. Neperregimas tarsi rytojus. Sakyk, keliaujanti Kopa, kur mes?

KOPA: Rūkas išsisklaidys, tada ir pamatysi mane visu gražumu, luktelk akimirką. Pasirodysiu, kaip mane sutvėrė vėjas, smėlis ir vanduo.

Pasigirsta gegutės kukavimas, tarsi ji skaičiuotų byrančias akimirkas, garso intensyvumas auga. Kukavimas pereina į keliaujančio karavano ritmą

Sondra Simana: Agnija, sakyk, kur mes? Ar tau suvokiamas, atpažįstamas šis pasaulis, esantis aplink tave, tavo teatrą, aplink Lietuvą, aplink Žemę, jei mąstytume žvaigždžių masteliais?

Agnija Šeiko: Manau, kad sukuriu Savo pasaulį, šiek tiek pabėgdama nuo realybės. Visada norėjau sukurti kažką labai išskirtinio, tarsi jau gyvenčiau išskirtinėje vietoje. Tačiau priimti realybę yra labai sudėtinga – ir gyventi joje. Todėl yra kūryba, tarsi gyvenimas kitoje būsenoje, ten, kur keliauja Kopa mūsų spektaklyje, kažkur tarp esaties ir nebūties.

Visas teatras – tarsi kitas pasaulis. Daug žmonių, net ir atvažiuojantys dirbti su mumis, visada pastebi, kad mūsų teatre kitas pasaulis, tarsi ne niūri Lietuva ir tuščia Klaipėda. O šiandieninis pasaulis apskritai patiria transformaciją, nors tai tapo labai madingu žodžiu, bet iš esmės persidėlioja tiek vertybės, tiek santykiai, tiek nusistovėjusios tvarkos. Labai aiškiai tai visi jaučiam, ir iš to jausmo kyla ir panika, ir laukimas, ir baimė, ir nežinojimas. Todėl kuriu pasaulį savyje. Gal tikriausiai būtų pasakyti – jį įsileidžiu. Nes įsitraukti į susiskaldžiusį, paniekos pilną pasaulį man, kaip herojiškai asmenybei, labai paprasta. Ir tada nepastebiu, kaip prarandu save. Kita vertus, man patinka nežinojimas, todėl klausimas, kur mes, turi daug žavesio, nes kvepia nuotykiu. Jei tik sugebėtume lengviau pažvelgti į šį klausimą, be pompastiško dramatizmo, kuriuo persisunkęs visas aplinkinis pasaulis...

II dalis

Įsizėminimas

SALAŽMOGIS (paprastai ir jaukiai): Vanduo yra jūra, jos gelmėse nardančios žuvys, liulantys bangų masyvai ir sidabriniam rūke ūkiantys laivai, jūreivių atlapotos krūtinės ir švyturio šviesoje blyksinčios undinių uodegos.

Vanduo yra marios, kuriose ištirpęs Nemunas ir jo miestai, pakrančių įvairiabalsiai šūkčiojimai, irklų mūša ir nendrių burbuolių švelnus pūkas, suneštas iš ramių užutėkių.

Tarp dviejų vandenų – jūros ir marių – yra smėlis: paplūdimys, apsauginis kopagūbris, toliau palvė ir kupstynė, veik 80 kilometrų besitęsiantis Didysis kopagūbris, Pilkosios kopos, Keliaujančios kopos.

Tarp dviejų vandenų yra bešaknė sausasmėlio žemė. Ji bet kada gali pakilti ir išeiti į kitą vietą. Jos nieks nesulaikys. Ir tu, kuris moki statyti išradingas smėlio gaudykles. Ir tu jos nesulaikysi, jei ji nenorės pasilikti.

Tarp dviejų vandenų yra ji – Kuršių nerija – bešaknė sausasmėlio žemė.

BESIBLAŠKANTI SIELA: Virstu smėliu, kvėpuoju smėliu, valgau smėlį, sapnuoju smėlį, bučiuoju smėlį, spjaudau smėlį, pasiilgstu smėlio, slepiuosi smėlyje, bėgu per smėlį, leidžiuosi smėliu, glaudžiuosi prie smėlio, panyru į smėlį, susilieju su smėliu, pasitikiu smėliu.

Garsas: mistinis, paslaptingas, lengvas, besidauginantis į mažus smulkius garsus

S. S.: Kokią spalvą į tavosios žemės sudėtį įterpia Kuršių nerija ir jos kraštovaizdis?

A. Š.: Besspalvystės dykumos spalva. O ji nuostabi. Kontūrų ir rūko pažymėta, ne konkretumo, neapibrėžtumo. Ir mažos detalės, kurios kartais išnyra visomis spalvomis. Bet tarsi norėtusi ištrinti visas kitas spalvas, net žalios nolieka, jau nekalbant apie turistus, slampinėjančius su plastmasinėmis šlepetėmis. Kuršių nerija nepriklauso žmoniems. Aš net kartais jaučiu kažkokį nežmogišką pavidalą ir pačios savęs ten būdama. Todėl kaip paveiksle norisi ištrinti visas žmogiškas figūras.

S. S.: Koks tavo santykis su žeme? Ar galėtum save pavadinti kosmopolite? Ar esi prieraiši prie vietos, kurioje gimei, augai, jauteisi laiminga?

A. Š.: Labai stiprūs abu pradai. Ir jie visą laiką tarpusavyje kovoja, gal dėl to nerandu ramybės, nes jie niekaip nesusitaiko. Su plakatais stovi kaip kokie maršistai, kurio balsas nugalės. Ir turbūt tada būtų gerai išgirsti visiškai tylų savąjį balsą: vieta nėra svarbi, mes visi esame viena. Tačiau džiūstu, kai negaliu išvažiuoti, man tai gyvybiškai būtina. Ir myliu, ir nekenčiu šios vietos. Bet nesu radusi tos savosios vietos žemėje, kuri gal išvis net neegzistuoja. Nesu iki galo čia. Gal čia kaltas tas smėlis, kuris neleidžia išleisti šaknų, o gal smėlinga prigimtis, kuri nešioja iš vienos vietos į kitą. Paradoksas, svetur gyvenau tik dvejus metus, nors iš savo aplinkos žmonių esu tikriausiai labiausiai kosmopolitiška. Norėčiau žinoti atsakymą, kodėl taip atsitiko. Ar bijau kažko. O gal turiu būti daug kur, ir čia tik vieta nusileisti, kad ir kaip tai banaliai skambėtų. Vis ieškau sau patvirtinimų ir pateisinimų, ir randu juos, randu žmones, kurie laiko mane čia, kai jų nebėra, vėl ieškau. Viena vertus, gal esu ten, kur galiu kurti, kur nereikia eikvoti energijos, įrodinėti arba žaisti pažinčių / viešųjų ryšių žaidimų. Kita vertus, labai svarbu būti pasaulyje. Juk šokėjo prigimtis yra nomadiška, kaip tų keliaujančių kopų. Tai paradoksas, aš ir savo esybe, ir profesiskai esu nomadė, bet gyvenu vienoje vietoje. Todėl keliavimas ir buvimas kitur man tarsi oras, būtinybė, tada, gal ir apgaulingai, bet jaučiuosi pasaulio dalimi. Nors iš tiesų tai gal visas pasaulis manyje ir yra.

Šokėjas Petras Lisauskas. Donato Bielkausko nuotrauka

III dalis Sukūrimas

KOPA (*kasdiene intonacija*): Iš pradžių buvau siaurutė, įsivaizduok, toks plonas plonas siūlelis žaizdaskylei susiūti. Tuomet atlėkė Šiaurinis ir Vakarinis, pūtė septynias dienas ir septynias naktis ta pačia kryptimi. Jas atlydėjusios bangos mane mėtė aukštyn žemyn, žibai skriejo iš Perkūno dešinėsios akies ir smigo į besiraitantį manąjį kūną. Ir kai visa ta keistuolių kompanija pavargo ir atsitraukė gilyn į jūrą, mane sugriebė milžinės kieti delnai ir trynė, kol suformavo lenktą, kardo formos liemenį.

SALAŽMOGIS: O kur visa tai įvyko pagal tavo kompasą?

KOPA: Sacharoje, bičiuli, Sacharoje.

SALAŽMOGIS: Bet juk ten nėra tiek vandens, kad tave suneštų.

KOPA: Tai visai kita Sachara. Šiaurės Sachara. Taip mane pavadino Kuršių nerija kelia-vę žmonės. O dabar esu saugoma teritorija, dieną naktį, ištisus metus. Saugiau nebūna.

SALAŽMOGIS: Tai tu kalėjimas?

KOPA (*nusijuokia*): Mane lengva pasiekti laivu ir netgi pripučiamo gumine valtele, kai marios ramios, todėl negalėčiau savęs pavadinti kalėjimu. Geriau vadink mane grakščiu, milžinės delnais išsuktu torsu. Man tai patiks.

SALAŽMOGIS: Liečiu tavo torsą savo šiurkščiais delnais, juose viso pasaulio linijos, keliautojo glamonė. Jauti?

Kaip atsakas pasigirsta GEGUTĖS kukavimas

S. S.: Agnija, sakyk, kokius spektaklius, performansus, įvykius esi sukūrusi Kuršių nerijoje, su kuo bendradarbiavai, kas tau buvo svarbiausia atskiruose projektuose, kas labiausiai telkė tavo dėmesį ir inspiravo ateičiai?

A. Š.: Labai įdomi pati pradžia bendradarbiavimo su Neringa – Seulas, Pietų Korėja. Kartu su „Kalnapuše“ per pasaulinę EXPO parodą pristatėme baltų genčių archeologinį kostiumą. Reikėjo nukeliauti taip toli, kad atrasčiau baltus ir Kuršių nerijos žmones. Tai buvo labai graži jungtis tarp archajiškumo ir šiuolaikinio šokio. Regis, tada visi supratome, kad šokis, kaip labai efemeriškas žanras, dingstantis tik jį atlikus, labai dera prie Kuršių nerijos. Tad kai buvau pakviesta sukurti spektaklį tik Neringai, net nebuvo abejonių, kas tai. Su savo bendražygiais – Sondra Simana, Kristijonu Lučinsku, Sandra Straukaite, Goda Giedraityte ir visa teatro komanda sukūrėme „Užpustytus“ – pasakojimą apie dingusius kaimus. Užpustyti kaimai ir dramatiški žmonių gyvenimai mane tiek baugino ir traukė, kad nustelbė Nidos dailininkų kolonijos turtingą istoriją. Mums pavyko atrasti labai jautrią Neringos istorijos gelmę, šokėjai tai išnyra, tai vėl dingsta, kaip tas kopų smėlis, apsemiantis pėdas ir vėl nubyrantis. Visada buvau labiau miesto žmogus, man patinka didmiesčiai, jų gyvybė, tačiau šiuo spektakliu Neringa mane tarsi prisišaukė, ir čia atradau dalį savęs. Kitas ryškus buvimas šioje žemėje – tai festivalis „N žemė“, kurį iš Roko Zubovo perėmė Mindaugas Bačkus ir pakvietė jį kurti drauge. Tarsi piligriminė kelerių metų kelionė, kurioje ir atradom, ir praradom kažką labai svarbaus. Ten įvyko vienas svarbiausių mano gyvenime susitikimų su Pinos Bausch šokėju, asistentu, choreografu Daphniu Kokkinos'u, su kuriuo kartu sukūrėme dar vieną spektaklį kopoms – „Keliančios kopos“. Jausmas buvo toks mistinis, kad, regis, pati Graikijos mitinė savastis atkeliavo pas mus, į Nidos kopas. Pažintis su stipria asmenybe, kuri labai daug savęs atiduoda kitiems ir kūrybai, teikia suvokimą, kad šią akimirką lietiesi prie kažko amžino. Ir dar vienas susitikimo su amžinybe išgyvenimas įvyko spektaklio „LAIKAS NĖ(e)RIMUI“ metu. Pats išeities momentas kodavo nėrimą į gelmę visomis prasmėmis. Net tiltelis vandenyje atsirado ir šokėjai tarsi levitavo ant vandens. Tavo tekstas, kurį vis skaitau ir negaliu atsidžiaugti, genialus Kristijono ir kolegų garso takelis, daugiasluoksniai Sandros kostiumai, jautri ir atspindinti Kuršių nerijos būseną Sigutės scenografija, šokėjai ir Neringos žmonės, kurie įsitraukė į kūrybinį procesą, įnešdami nuostabią spalvą, – viskas susipynė į vieną būvį ir, kaip mano artimas draugas po spektaklio parašė, – „žinau, ko tu ieškai. Tai tarsi momentas, kai matai save iš dangaus paskutinį kartą“. Gražu juk. Tai ir ieškom susitikimo su savimi čia, braidžiodami po kopas. Jaučiu, kad tampu Neringos dalimi, kol kas ji mane priima. Ir visi Nidos švyturio projektai. Man patinka prikelti tylūs pastatus, o dar Švyturys, kurio vien architektūra ir forma įkvepia. Vasarą skambėjusi Žibuoklės Martinaitytės muzika mūsų bendroje instaliacijoje „Salos“ į Švyturį atnešė ir kopas, ir Lietuvos miškus, ir Niujorką. Tada šioje „saloje“ jaučiuosi pasaulio dalimi.

IV dalis

Kuršių neriją tyrinėję archeologai

Paklodžių ir marškinių labirintas

SALAŽMOGIS: Šiaurės Sachara keliaujantis karavane, judėjime link savojo tikslo – kultūros oazės. Kelionė prasideda. Pirmyn.

BESIBLAŠKANTI SIELA:

Juosvame peleningame smėlyje
Puodų šukės ir kaulų liekanos
Tarp dantų žmonių ir arklių
Gintaro gabalėlių
Tarp sudaužytų akmenų
Peleningame smėlyje
Trys karoliai ir devynių centimetrų
Nebaigtas kirvelis
Angliukai
Granito skeveldros
Sraigių
Miego padėtyje palaidotų žmonių griaučiai
Šalia jų puodas su rumbu
Ir du akmens kirvukai
Titnago nuoskilos
Išbarstytos aplink

ARCHEOLOGĖ DR. RIMUTĖ RIMANTIENĖ (parengta pagal interviu su mokslininke):

Nidoje mūsų ekspedicija kasinėjo penkis sezonus nuo 1974 metų. Atkasėme beveik penkių tūkstančių kvadratinį metrų plotą, pasiekdami čia klestėjusią akmens amžiaus gyvenvietę. Surinkome daugiau kaip 100 000 puodų šukių, kirvelių, medžioklės strėlių antgalių, akmeninių kaplių ir kitokių radinių. Kai mąstau apie tuos daiktus ir prieš keturis tūkstančius metų juos lietusius realius žmones, mane nusmelkia giminiškos artumos idėja. Galiu drąsiai sakyti, kad mano gyvenimo svajonė „rasti Dievą, laivą, briedį ir žmogų“ išsipildė su kaupu.

ŽEMYNŽMOGIS: Lietuvos archeologų motina vadinama Rimutė Rimantienė perkasų labirintuose, leisdamasi gilyn link akmens amžiaus sluoksnių, surinko labai vertingų istorinių žinių apie Kuršių nerijos senųjų gyventojų kasdienę buitį, amatus ir tikėjimą.

KOPA:

Tavo žingsnius
Žeidžia
Tavo žingsnius
Žaidžia
Smėlio laikrodžiai

Byrančios smiltys
Ir gegutė kukuoja
Ant peties
Tavo vardą

ŽEMYNŽMOGIS: Rugpjūčio 9 dieną, sekmadienį, žuvininkystės inspektorius iš Ventės rago Vilhelmas Berbomas, išgirdęs, kad netoli Nidos yra užpustyti pagoniški kapinynai, išsirengė jų aplankyti. Išdžiūvusioje pievoje jis išvydo didelį plotą, nusėtą puodų šukių. Molinės urnos, pagalvojo Berbomas. Pilki pelenai ir anglis, paukščių kaulai, žuvų ašakos ir žvynai, gintaro gabalėliai... Koks milžiniškas senovinis kapinynas, negalėjo atsidžiaugti inspektorius Vilhelmas Berbomas iš Ventės rago.

GEGUTĖ (progiesmiais): Kartą ėjo Dievas pro šalį ir nusišluostė veidą į kieme džiūstančią milžinės Neringos prijuostę. Kieno veidas ant akmeninės prijuostės – ruonio ar žuvies, lig šiol nesutaria archeologai, studentai, muziejininkai, mokytojai, profesoriai ir *Mokslo sriubos* mėgėjai.

ŽEMYNŽMOGIS: Studentas iš Karaliaučiaus Polas Šiferdekeris Kuršių nerijoje užtruko tris savaites su puse. Daugiausia akmeninių kirvukų jis surinko į pietus nuo Grobšto rago.

Muziejininkas Otto Tišleris Kuršių neriją vadino akmens amžiaus tyrinėtojų rojumi.

O mokytojas Emilis Holokas padarė bandomąsias perkasėles ir kruopščiai suregistravo visus savo radinius.

Profesorius Adalbertas Becenbergeris, net 40 vasarų klaidžiojęs po Kuršių neriją, aptiko keletą kapų prie Meškadaubio ir Klampsmėlio.

GEGUTĖ: Vie-ti-niai sako ne Klamp-smėlis, bet Dzim-zaks, Dzim-zaks, Dzim-zaks.

Šokėja Dovilė Binkauskaitė. Kristijono Lučinsko nuotrauka

S. S.: Agnija, kokios istorinės ir šiuolaikinės asmenybės iš Kuršių nerijos tave įkvepia? Plečia tavo kūrybinės sąmonės ribas?

A. Š.: Kartu su tavimi renkant medžiagą spektakliams, sau įsivardijau – šokio archeologija. Ir net naujajame darbe vartoju šį terminą. Tai inspiravo archeologai, kurie atkasa istorijos sluoksnius, ieško net mažiausio įrodymo, daikto, ženklo. Labai gaila, niekada neteko sutikti archeologės Rimutės Rimantienės, tačiau jos frazė, kurią įdėjome ir atidarymo tekste, „rasti Dievą, laivą, briedį ir žmogų“, man tarsi įvardijo tai, ko aš pati ieškau šokyje ir mene. Įkvepia visi žmonės, kurie nuoširdžiai serga už Neringą. Kuriems nesvarbu uždirbti pinigai, pelnai, bet jie suvokia, kokio svarbumo žmogaus veikla arba, greičiau, neveikla yra būtina Neringai ir jos likimui. Semiوسي stiprybės iš užpustytų kaimų gyventojų. Nors Neringos istorija man kalba ne apie žmones. Net visas menas čia egzistuoja tarsi be žmonių. Net ir vokiečių, vėliau lietuvių, dailininkai ar Thomas Mannas – jų tarsi nėra, likę tik jų kūriniai. Nesinori apie juos galvoti kaip apie leidusius „banalias atostogas po saule“, pasak poetės Neringos Abrutytytės. Dar vienas žmogus, žvejys iš spektaklio „Užpustyti“, tas, kuris gaudė į savo glėbį keliautojus ir poilsiautojus, šokančius iš didžiojo laivo į jį kurėną, kai dar nebuvo Nidos prieplaukos. Susikūriau žmogaus-gyvūno įvaizdį, mitinį herojų, graikišką pusdievį, kuris stovi ir gauda pasiekti krantą norinčius žmones. Net visą judesio choreografiją buvau sugalvojusi, remdamasi šiuo mintyse įsikūrusiu antžmogiu.

V dalis

Milžinės Neringos mito improvizacijos

BESIBLAŠKANTI SIELA: Prarijo banginis milžinę Neringą su visomis jos prijuostėmis. Milžinė ir banginio pilve nepasimetė – prijuostes išskalbė, išdžiaustė ir laukia Dievo. Atėjo lauktasis, veidą nusišluostė, o milžinė Neringa iš banginio pilvo iššoko ir į salą sugrįžo, prijuostę ryšėdama, Dievo atvaizdu nešina. Bet tik ji ir žinojo, kieno atvaizdas ant jos prijuostės.

SALAŽMOGIS: Gal ruonio, o gal žuvies, kieno gi daugiau jis gali būti? Spėliojo archeologai ir šiaip žmonės. Tik jau labai gražus tas ruonis buvęs. Nepanašus į kitus ruonius. Nei į žuvis. Gal senovėje visi tokie gražūs gyveno. Panašūs į dievus, ruonius ir žuvis.

GEGUTĖ (*pasakoja dainuodama*): Išsiskalbė milžinė Neringa visas savo prijuostes, su kuriomis kopas pylė, išminkė, išplakė į akmenis, išgręžė ir padžiovė. Ėjo Dievas pro šalį, suplukęs, pailsęs. Stabtelėjo, nusišluostė į vieną prijuostę veidą. Ir nuėjo tolyn. Negi liks šiame laukiniame krašte? Praėjo daugybė metų. Neringos prijuostės suakmenėjo – kurios aukurų dubenimis virto, kurios marių dugne po dumbliu pasislėpė. O prijuostė su Dievo veidu atsirado vieno neturtingo žvejo kieme, vaikai ant to akmens mėgo žaisti, mįsles minti. Žinojo vaikai, kieno veidas akmenyje atsispaudęs. Ir ramu jiems buvo, nes tėvas iš visų audrų sugrįš, žuvies parneš, kai akmuo su Dievo veidu kieme džiūsta.

GEGUTĖ: Dzim-zaks, Dzim-zaks, Dzim-zaks.

Šokėjai Marija Ivaškevičiūtė ir Niels Claes. Kristijono Lučinsko nuotrauka

S. S.: Agnija, sakyk, koks tavo santykis su senaisiais lietuvių, graikų, pasaulio mitais? Ar turi savo mėgstamus naratyvus, kurie tave moko, perspėja, padeda suvokti pasaulio sąrangą? Gal esi savo spektakliuose naudojusi mitus? Jei taip, būtų įdomu išgirsti kokius?

Kaip tau atrodo, koks graikų mitas labiausiai tiktų Kuršių nerijai? Kuris galėtų vykti būtent šioje uždaroje, vandenų apsuptoje juostoje?

A. Š.: Mano studijos KU buvo apipintos tradicijų, gilinimosi į jas, panaudojimo šokyje, tačiau supratau, kad tos tradicijos stilizuotos ir paviršinės, nukreipiančios nuo pačios esmės, nuo pasaulio ir žmogaus sąmonės sąrangos. Tam ir buvo sukurtas šis tautinis menas, kad visi mitai ir ritualai liktų kažkur nuošalyje. Todėl šis konstruktas išgyvena krizę, nes jame nėra vidinės atramos, ašies. Bet ne apie tai. Keista, nes plačiąja prasme grioviau daug mitų, pradedant, kas yra žmogus, ypač, kas yra moteris, kas yra šokis, koks jis turi būti. Tačiau su „šokio archeologijos“ atradimu vis daugiau įsileidžiu į savo pasaulį mitus, taip pat ir lietuvių, nors visiškai skirstyti mitus pagal tautybę yra gal ne visai reikalinga. Visi nešiojame tuos pačius kodus. Dar būdama moksleivė rašiau apie Odisėją, nuolatinės gyvenimo kelionės ir vietos paiešką, savęs priklausymą kažkam. Ši tema visada manyje, nes ta vietos ir priklausymo problema išryškėja kiekvienu gyvenimo laikotarpiu. Labai įdomu, nes šiuo metu dirbame prie naujo spektaklio apie Trojos atradėją, prekybininką, savamokslį archeologą entuziastą, kuris lankėsi Klaipėdoje, Heinrichą Šlymaną. Daugiasluoksniškai veriasi Trojos karas, Trojos arklys, tai mane labai grąžino prie Graikijos mitų, jų pasaulio matymo. Dar vienas mane dominantis mitas, labai aštriai palietęs motinystės suvokimą, – tai

Medėjos tragedija. Savęs ir savęs kaip motinos prieštara. O Neringa pati iš savęs turi labai daug mitinio prado. Neringa ir saulė. Tarsi nežemiškas žmogaus noras pajusti, kas yra už saulės, ji tarsi veda į paralelinę realybę, kurios apčiuopti fizinėmis jauslėmis neįmanoma. Pasąmonėje atrandu mitą apie Ikarą ir jo skrydį į saulę. Tai yra priešingybė materialiam šios vietos suvokimui ir matymui, kuris okupuoja šią salą tarsi Trojos arklys.

VI dalis

Žvejai ir bumbinimas

Gegutės kukavimą papildė ritminis mušimas į lentas – bumbinimas

KOPA:

Žvejai žaidžia ant kranto
Su savo meškerių koteliais
Atremtais į kietus pilvus
Kiti pasidėję meškeres
Ant akmeningo paviršiaus
Spokso į tolimajame krante
Mirksinčias mylimųjų
Akis
Ir gaudo žuvį vakarienės
Stalui

SALAŽMOGIS:

Bet ne žuvis jiems rūpi
Ne atšaka, įstrigianti gerklėj
Tik mylimoji aname krante
Jos baltas kaklas
Vaidenasi virš nejudančios
Meškerės ir plūdės
Jos balsas skimbčioja
Žemu žemu žemu
Nugrimzdusio
Peleko švelnumu undinės
Ir jos akis jiems šviečia iš gelmės

KOPA:

Todėl jie čia
Žvejoja be prasmės
Ir žaidžia meškerių koteliais
Ant pilvų
Tik be žuvies
Tik be žuvies

SALAŽMOGIS (smagus žvejų pasiplepėjimas iš www.zvejotribuna.lt):

– Vakar iki temstant kibo strimelė... žvejojančių buvo gal kokis 10–15 žmonių... kibimas nekoks, pavienės tik... nu keliskart mačiau, kad ir „full house“ ištraukė.

(Pauzė)

– Norėčiau sužinoti, ar strimelėms tinka stintinė sistemėlė, ar reikia kitokios?

– Patarimas būtų vienas, stintines sistemėles palik stintoms, bo brangiai kainuos tau strimelių žvejyba. Begaudydamas strimeles, kliuvinių neišvengsi, rišk paprastus ilgakočius, baltus blizgančius kabliukus ir papuošk keliais spalvotais kembrikais nuo elektros laidų.

(Pauzė)

– Teko prieš didįjį užšalimą ant akmenų užlipt. Tiesa, ledo nebuvo – tik lietus ir šlapdriba. Na pats save durnium vadinau, bet pasiruošęs turėjau batus, kurie net ant gryno ledo neslysta, persiaviau, tai išbuvau pusdienį. Rezultatas apverktinas, plius sužinojau, kad ir pirštinės tokios kaip batai būtų visai nieko, nes net porą žingsnių paeit įmanoma buvo tik keturiom, ką jau kalbėt apie tvirtą atsistojimą užmetimui. Rankas apie savaitę po to gydžiau, nes nuo drėgmės išbrinkus oda raižėsi nuo prisilietimo į akmenis kaip šlapias popierius... Ale vis tiek faina buvo, tiek gulbių dar nebuvo matęs.

S. S.: Ar mėgsti žvejoti? Įdomu, kokios Kuršių nerijos tradicijos, papročiai yra patraukę tavo dėmesį, transformavęsi į menines struktūras tavo vaizduotėje? Jei tokių yra, papasakok išsamiau.

A. Š.: Keista, bet nesu niekada žvejojusi. Gal žvejyba iš mano vaikystės likusi kaip vyrų pasaulio, jų atsiskyrimo, kažkokio paslaptingo ir tolimo pasaulio dalis. O kadangi augau moteriškoje aplinkoje, meškerės nesu rankose laikiusi. Žinoma, tie žmonių-kupstelių

Bumbintojai – *Kalnapušė* ir *Taško* teatras. Mariaus Lukošiaus nuotrauka

atvirukai ant Kuršių marių – savas vaizdas, bet tik iš toli. Bumbinimo garsas ateina iš vaikystės, iš A. Puipos filmo. Kadangi pirmiausia mokiausi choreografijos Šokio katedroje, tai perėjau visus liaudies sceninio šokio ypatumus ir tradicijas. Žvejyba po filmo „Moteris ir keturi jos vyrai“ buvo supoetinta ir kaip vienas iš darbo papročių perkelta į sceną. Ir dabartinių aktualijų fone bumbinimas atsirado tikrai neatsitiktinai. Ne tik kaip kuršiškos „perkusijos“ pradžia, bet kaip svarbi nerijos žmonių tapatybė. Medinių užpustytų namo dalių pernešimas bei namų kūrimas kitoje vietoje įkvėpė ir „Užpustytų“ formatą, čia neįmanoma įsižeminti, visame kame tvyro laikinumo būseną. Ir visiškas atsidavimas gamtai. Taip pat neštuvai smėliui ir mirusiesiems. Šis įvaizdis yra labai svarbus elementas „Užpustytuose“. Prijuostės, neštuvai, dailininkų paveiksluose pagauti žvejų siluetai, tinklai, šviesa – viskas apie laikinumą. Miręs žmogaus kūnas pavirsta smėlio dulkėmis.

VII dalis

Kopos meditacija

Standartinė meditacinė muzika (ironiškas fragmentas)

KOPA (hipnotizuojančiai, lėtai, naiviai): Žieminis stintų užbumbinimas, pavasarinis strimelių išvarymas, vasarvidžio starkių sapnas, rudeninių kuojų prijaukinimas... bumbinimas, varymas, sapnas, jaukas, jaukas... jaukuma... sapnas...

Viršugalviu įkvepiame šviesą, stuburo slanksteliais leidžiamės žemyn ir iškvepiame pėdomis, prisitvirtindami prie pasaulinio paveldo – Kuršių nerijos žemės. Įkvepiame šviesą, įsivaizduodami, kaip prieš mūsų akis plyšta migla ir iškyla balta, saulėje švytinti nuogutėlė kopa (taip taip, tai aš, čia tarp kitko, nekreipkite dėmesio į mano kuklumą, kvėpuokite giliai ir plačiai), įsivaizduodami, kaip šalia manęs nusidriekia melsvai pilkos marios, kurių veidrodinį paviršių kur ne kur sudrumsčia į orą šoktelėjusi ožka – *Pelecus cultratus*. Įkvepiame *Pelecus cultratus* šuolį ir iškvepiame, leisdamiesi į marių dugną, kur neršia sykai – *Coregonus lavaretus lavaretus*, lašišos – *Salmo salar* ir šlakiai – *Salmo trutta trutta*... Įkvepiame šuolį, iškvepiame dugną... ir taip šimtą kartų, ir taip šimtą metų, penkis šimtus ir begalybę, nors iš tiesų juk niekas nežinome, kas ta begalybė ir kiek ilgai ji mus gali išlaikyti savo glėbyje, gaudančius Kuršių marių žuvis... kvėpuokime... kol dar galime gaudyti savo plaučiais, savo tinklais skaniają marių žuvį, kvėpuokime, kvėpuokime, plačiai ir energingai kvėpuokime...

(Teksto pabaigoje yra perteikta dabartinė politinė aktualija, nes valdžia nori uždrausti žvejybą Kuršių mariose. Todėl garsas gali būti įnirtingas, kovingas. Jo stiprumas leis organiškai pereiti į kitą dalį apie vaiko buvimą pavojuje vietoje – prie gelmės.)

Pagalio daužymo į lentą garsas. Jūros ošimas su vėju

S. S.: Pakalbėkme apie įniršį. Kas kelia tavo įniršį Kuršių nerijoje? Ar asmeniškai susiduri su kažkuo, kas tave siutina? Kas, manai, neturėtų egzistuoti šiame nuošaliame nuostabiai atšiaurios gamtos kampelyje?

A. Š.: Praėjusią vasarą besiruošdami Neringos kultūros sostinės atidarymui, sėdėjome ant molo su Kristijonu, tyrinėjome šviesą, šešėlius, kaip sudėlioti lokacijas, kaip vesti žmones. Ir staiga išgirdau tokį gerai pakaušusių Anglijos lietuvaikių dialogą, kaip jie turi pilnas kišenes šlamančių ir kaip jie čia viską gali nupirkti, ir kokie jie šeiminkai. Ir tai atspindi iš esmės ne tik Neringos situaciją, bet visos Lietuvos. Kai mes pradėdame elgtis kaip gamtos savininkai, prasideda bėdos ir nelaimės. Jau net nereikia kalbėti, kokioje situacijoje yra visas pasaulis. Žmonėms nebėra svarbu bendras viešas interesas, susikalbėjimas, viską lemia, ar „aš turėsiu naudos“. Ir čia pabunda mano įniršio žvėris, man labai skauda, kai niokojama Neringa, kaip buvusi unikali erdvė tampa vakarėlių triukšmo vieta, atrodytų, kad niekur kitur nebėra tinkamesnių vietų, kai norima išparduoti ir išnaikinti paveldą. Jaučiuosi taip, kaip su pasibaisėjimu stebėjau gastrolių Kinijoje laikais – kaip jie be gailesčio griaua šventyklas, hutongus ir net nesuvirpėjus akiai stato dangoraižius ir augina miestus. Įniršį kelia beskonybė, toks įsigalėjęs vidutinybių kultas ir skonis. Suprantu, kad turi būti balansas tarp verslo ir bendruomenės, gamtos. Tačiau kai ryto rūke kylant saulei plūduriuoja spalvoti baisūs vandens dviračiai, atrakcionai, triukšmo garsas, šiukšlės, – ar čia yra tokių pramogų vieta? Taip, atrodo tik smulkmenos, tačiau šis besiformuojantis Neringos monstras kelia nerimą. Ir visada siutina žmonių siauras mąstymas, nukreiptas tik į asmeninę gerovę.

VIII dalis

Gelmė ir vaikas

KOPA (šaukia): Vaikas prie gelmės! Prie pat gelmės vaikas! Kur žiūri tėvai! Juk negalima palikti vieno vaiko be priežiūros ir dar taip arti vandens, kur šokinėja *Pelecus cultratus*.

GEGUTĖ: Kadų kadės kadų kadės kadų kadės Juozapui ir jo broliams nutikusi istorija apie vaiką ir gelmę!!!! Kadų kadės...

BESIBLAŠKANTI SIELA: „Keisti buvo tie žodžiai, netvirtai, lyg iš svajingo rikto radęsi. Atrodė, lyg kalbėtojai regisi nederama ar bent didžiai netikėta, kad tokiuose jaunuose metuose galima sėdėti prie kokios nors gelmės; tarytum „vaikas“ ir „gelmė“ niekaip nederėtų prie kits kito. O tai, kas iš tikrųjų tais žodžiais bylojo, ką tie žodžiai stengėsi perteikti, buvo perdėtai globėjybiškas rūpinimasis, kad tikrai Juozapas, kurį tėvas regėjo kur kas mažesnį ir kur kas panašesnį į kūdikį, negu šis iš tiesų buvo, per neatsargumą neįkristų į šulinį.

Berniukas suskato dar labiau šypotis, parodė dar daugiau prorečiui sudygusių dantų ir, užuot atsakęs, tik linktelėjo. Tačiau jo mina tučtuojau pasikeitė, nes antri Jokūbo žodžiai jau buvo griežtesni. Tėvas paliepė:

– Prisidenk nuogystę savo!“ (ištrauka iš Thomo Manno romano „Juozapas ir jo broliai“).

KOPA (dramatiškai, iš šių dienų perspektyvos): Bet juk vaikas prie gelmės! Ir dar nuogas! Sušals į ragą. Negalima palikti vaikų prie gelmės.

BESIBLAŠKANTI SIELA: Nurimk, mieloji Kopa, vaikas sėdi ir žiūri į gelmę. Čia jis saugsnis nei bet kur kitur pasaulyje. Kas gi geriau nei jis gali matyti gelmės dugną tik lengvai

pasviręs virš vandens, toks nerūpestingas ir smagus, kaip ką tik apsiplunksnavęs jūrų ereliukas, drąsiai sklendžiantis virš po juo tyvuliuojančia vandens gelme.

S. S.: Tavo vaikystėje, Agnija, kas buvo ta pavojinga gelmė, į kurią žiūrėjai išplėtusi akis, negalėdama atsiplėšti? Ką kodėl neabejoju, kad tavyje slypi gili, gal net bedugnė, gelmė.

A. Š.: Susikurtas savo pasaulis buvo ta gelmė, arba anapusių nujautimas. Ir kai po spektaklio gavau žinutę, jausmas, kad „žiūriu į save paskutinį kartą iš dangaus“, labai tiksliai atspindėjo visą tą vaikystės būseną ir gelmę. Nuojaautos, žinojimas buvo gąsdinančiai arti visada vaikystėje, padidintas jautrumas ir energija, suburiantis vaikus kurti. Dar jausmas – tokio keisto vienišumo, nors augau labai mylinčioje šeimoje ir turėjau draugų. Bet nuolatinis vidinės vienumos jausmas. Todėl labai daug skaičiau ir tebeskaitau. Ir savo sūnų Jokūbu pavadinau. Ir dar drąsa, kuri veda į vienišumą. Ir greitis, kurį mažinu visomis savo galiomis. Bet ačiū, kad taip gražiai parašei apie mano gilią gelmę. Nes vidinis monologas juk visoks būna, net labai naikinantis.

IX dalis

Martyno Liudviko Rėzos vardo kultūros ir meno premijos laureatų pagerbimas
(iki 2021 m. pavasario buvo įteikta 12 premijų)

GEGUTĖ: Tu negali dėl to, kad negaliu ašen, o ašen negaliu dėl to, kad tuje negali, tuje negali, nes ašen negaliu, o ašen negaliu, nes tuje per toli, per didelis, per daug brangus, aš negaliu, nes tuje negali, o gal gali?

AIDAS ATKARTOJA: gali gali gali gali...

Šokėjai ir žiurovai ant skambančio būgno beria smėlį

Salažmogis tautodailininkas Eduardas Jonušas? – galėjo
Salažmogė istorikė Nijolė Strakauskaitė? – galėjo
Salažmogė muziejininkė Vitalija Teresa Jonušienė? – galėjo
Žemynžmogis filosofas Arvydas Juozaitis? – galėjo
Žemynžmogė filologė Liucija Citavičiūtė? – galėjo
Žemynžmogis skulptorius Arūnas Sakalauskas? – galėjo
Salažmogių ansamblis „Giedružė“? – galėjo
Žemynžmogis dailininkas Romanas Borisovas? – galėjo
Žemynžmogė istorikė Ingė Lukšaitė? – galėjo
Salažmogis skulptorius Albertas Danilevičius? – galėjo
Žemynžmogė istorikė Ruth Leiserowitz? – galėjo
Žemynžmogė archeologė Rimutė Rimantienė? – galėjo
Salažmogis kaimynas?

Juoda katė?
Kaminkrėtys?
Žvejai?
Rytinis svečias apsirūkęs?
Eilėraštis iš užjūry gyvenančios poetės kavinukės?
Žuvėdra ir mėlynas, žaliais krašteliais, vasaros ekspromtas?

– GALĖJO.

Paskutinį žodį „galėjo“ subanguoja daugybė balsų

GEGUTĖ: Tu negali dėl to, kad negaliu ašen, o ašen negaliu dėl to, kad tu nenegali, tu nenegali, nes ašen negaliu, o ašen negaliu, nes tu nenegali per toli, per didelis, per daug brangus, aš negaliu, nes tu nenegali, o gal gali? Neri, išnyri, pasirodai.

S. S.: Apie galėjimą ir galią, Agnija. Ar tu viską gali? Ar tave kartais ištinka bejėgystė? Nepasitikėjimas savo jėgomis? Ką tuomet darai? Ar turėdama galios svertus dažnai jais naudojiesi sąmoningai?

A. Š.: Nežinau, kiek tai apie galią, o kiek apie charakterio savybes, bet man kartais atrodo, kad neįmanomų dalykų nėra. Toks vaikiškas galios įsivaizdavimas. Tačiau iš tiesų – sunkumai įveikiami, todėl kartais gali atrodyti, jog tai galia. O iš esmės – tik didelis tikėjimas ir sunkus darbas, ir kliūtys, kurios tėra tik kliūtys. Iš kitos pusės – bejėgystė, kai susiduriu su žmonių, ir savo taip pat, menkumu. Kai nereikšmingi dalykai, problemos, savaime tampa svarbiausia ašimi. Tada nusvyra rankos. Bejėgystė, kai atitraukia bendraminčiai ir bendražygiai. Suprantu, kad žmonės pavargsta, kad nebemato prasmės, tačiau kai nebegaliu jų įkvėpti... Bet jei iš kitos pusės pagalvoji, argi tai nekalba apie ego ir koks tu geras ar blogas įkvėpėjas? Tiesiog žmonėms reikia leisti gyventi savo gyvenimus ir eiti savo keliu. Bet kai susiduriu su godumu ir puikybe, štai tada tai tikra bejėgystė apima.

Suprantu, kad, būdama hierarchinėje vietoje, galiu naudoti valdžią ir priversti žmones kažką padaryti. Bet visada labai stengiuosi, kad žmogus eitų sąmoningai, ir, kiek įmanoma, abu išlaikytume horizontalų tarpusavio santykį. Svarbiausia – laisva valia būti ir kurti bendroje erdvėje.

S. S.: Esi apdovanota Klaipėdos kultūros magistro žiedu, vyriausybės kultūros ir meno premija už šiuolaikinio šokio plėtrą Vakarų Lietuvoje. Ką tau reiškia asmeniškai premijos? Ar jos padidina tavo galėjimą ir galią?

A. Š.: Premijos ir apdovanojimai yra labai nevienareikšmiškas dalykas. Jei labai rimtai į save nežiūri, tai tada lengva, suprantu, juk visa tai žaidimas, kurį mes patys sugalvojome. Net ir sporte, kur viskas matuojama nušoktais metrais, atbėgtu laiku, nėra viskas taip labai paprasta, egzistuoja dopingai, spaudimas, žmogaus traktavimas kaip pasiekimų įrankio – visa

tamsioji pusė. O kalbėti apie menininkus dar sudėtingiau, kai viskas labai reliatyvu. Kartais gal žmogus, gyvenantis nedideliame mieste, padaro daug didesnius darbus, tik jie nėra matomi. Bet čia galima pasiklysti. Aš dėkinga už dėmesį, dėkinga, kad yra žmonių, su kuriais galiu kurti, yra publika. O apdovanojimai kartais sustiprina buvimą ir veikimą mieste, kuriame labai lengvai viskas gali pasikeisti, ir vertingi dalykai gali staiga tapti nevertingais. Tačiau žiūrėti į viską lengvai, nesureikšminant nei savęs, nei kito. Taip, tai yra išbandymas šlove, vienu iš žmogaus gundymo būdų. Tačiau gerai suvokiu, kad už kiekvieno apdovanojimo yra būrys žmonių, kurie yra tos karūnos dalis. Ir visada yra iš dalies nesmagu, nes dėmesį gauni tu vienas. Ir tada tas išskyrimas nesijaučia iki galo teisingas. Ar tai prideda galios? Nežinau. Man pačiai tai ne. Negi užsidėjus magistro žiedą tampa nemirtinga?

X dalis

Bendruomenės susirinkimas

Krikštai ir ugnies šokis. Finalas

SALAŽMOGIS: Šiaurės Sachara keliaujantis karavane, kviečiu sugrįžti į krantą, kur įtemptas pasaulio būgnas skaičiuoja byrančias akimirkas.

BESIBLAŠKANTI SIELA (pasakoja): Šiaurės Sacharoje, medinio namo jaukioje, neužpustytoje verandoje, sėdėjo ir šnekučiavosi žvejai, dailininkai, rašytojai, muzikantai, aktoriai, fotografai, mokslininkai, gintaro rinkėjai, vaikai, regėtojai, nykštukai, tinklų mezgėjos, feministės, dešinieji, kairieji ir centristai, žalieji, mėlynieji ir pilkieji, orakulai, medūzos, šventieji jogai ir skraidančių sandalų batsiuviai, ir dar...

Performeris Benas Šarka. Mariaus Lukošiaus nuotrauka

KOPA (nebeiškentusi): O galima trumpiau?

BESIBLAŠKANTI SIELA: Galima. Šiaurės Sacharoje, vienoje jaukioje, neužpustytoje verandoje, sėdėjo ir šnekučiosi salažmogiai ir žemynžmogiai, svarstydami, kaip čia giliau panirti į kultūrą, kiek ilgai ten užtektų oro ir noro ir ką būtų galima papasakoti tautai, sugrįžus iš gelmės?

KOPA: Ir ką gi tu matei paniręs? Nekantrauju išgirsti, gal panaudosiu vasaros meditacijų stovykloje. Juk parašiau projektą, gavau finansavimą, norėčiau pasirodyti respektabiliai, taip sakant.

BESIBLAŠKANTI SIELA: Mačiau begalybės karavaną, keliaujantį per Kuršių neriją. Žmonės atrodė kaip smėlio smiltys, prisiglaudusios prie keliaujančios kopos. Mačiau milžinės Neringos išdžiaustytus marškinius ir ant jų atsispaudusį Dievo veidą, dėl kurio kvailai ginčijosi archeologai, kieno jis: žuvies ar ruonio. Mačiau žvejus ir jų meilės nuotykius. Vaikus, žaidžiančius prie gelmės, ir Liudvikėlį, paliekantį gimtuosius Karvaičius. Daugybę mokslininkų, rausiančių smėlį ir renkančių šukes. Mačiau čia gyvenančius ir kuriančius žmones. Jie žvelgė vienas kitam į akis ir sakė: labas rytas, kaimyne, išėjote pasivaikščioti, rūkas, taip, ištis gražus, medžiai kaip katedroje, didingi, geros dienos, kaimyne, gero vakaro, geros nakties, kaimyne, labas rytas, jūs toks malonus... (muzika)

SALAŽMOGIS: Begalybės karavanas keliauja per Kuršių neriją, kurios kraštovaizdis supiltas iš egzistencinio nerimo „kur mes?“, iš archeologinio nerimo gilyn į praeitį, ilgesingo žvilgsnio į tolį ir vaikiškai patiklaus nuogumo, bet svarbiausia – iš čia gyvenančių ir kuriančių salažmonių, kurie žvelgia vienas kitam į akis ir tiki, kad rytoj švies saulė, tinkluose spurdės žuvis, šurmuliuos poilsiautojai, o ant kranto vaikai statys svajonių pilis.

Kviečiu visus karavano dalyvius prieiti prie didžiulio skambančio būgno ir išpilti smėlį iš savo batų, kišenių bei skrybėlių – tegul smiltys šoka, tegul pasaulis šoka, tegul mūsų širdys šoka!

S. S.: Miela Agnija, tegul pasaulis šoka!

Jei gautum pasiūlymą statyti šokio spektaklį kur tik nori, kur atsidurtum ir apie ką svajotum pasakoti savo naujausiame spektaklyje?

A. Š.: Kaip Pina Bausch sakė, šokime, nes kitaip mirsime. Visada spektakliai yra apie mus ir savojo nemirtingumo arba kaip tik mirtingumo paiešką, ar kalbėtume apie atšilimą, ar karinius veiksmus Ukrainoje, ar smurtą Pietų Amerikoje. Visada tik apie tą momentą, kad „žiūriu į save paskutinį kartą iš dangaus“. Esu be galo dėkinga, kad mano profesija leidžia pažinti įvairius žmones ir atsidurti ten, kur niekada nepagalvotum, jog atsidursi. Tai netikėtumas, kuris lydi visą gyvenimą, nustebimas. Tai nelimituosiu, sakydama, kad Niujorkas ar Paryžius, nes gali sukurti kažką neįtikėtino pačioje netikėčiausioje vietoje.

TIKROS ISTORIJS

PRAĖJUSIO ŠIMTMEČIO PRAMOGOS

Svajūnas Kuncaitis

Prisiminus, kad jau prieš keturis ar net penkis dešimtmečius čia, maždaug du tūkstančius gyventojų turėjusioje Neringoje, veikė sporto ir muzikos mokyklos, pramoginių šokių ir folkloro būreliai, kartinų ir aviamodeliuotojų bei fotografijos sekcijos – atkampios provincijos epitetas sukeltų tik atlaidžią šypseną. Nidos ir Juodkrantės mokyklos anuomet jau turėjo sporto sales (Juodkrantė – ir futbolo aikštę), Nidoje veikė erdvūs Kultūros namai bei visus to meto standartus atitikęs daugiau nei 300 vietų kino teatras „Agila“. Netoli dabartinio viešbučio „Nerija“, teniso kortų vietoje, maždaug 1972–1980 metų žiemomis visų entuziastų laukė tikrų tikriausia čiuożykla (joje treniruodavosi ir jaunieji ledo ritulininkai). Nidoje buvo dvi vasaros estrados (Skrudynės g. ir šalia poilsio namų „Jūratė“), Juodkrantėje – viena. Šokiai arba diskotekos buvo rengiamos „Jūratės“ poilsio namų, „Auksinių kopų“ salėse, „Audronašos“ kavinėje, o kiek vėliau – ir Nidos kultūros namuose.

Šokiai ir žaidimai

„Gyvenimas buvo lėtas, o mes greitai...“, – šis posakis tikėtų to meto Neringai, nes norintieji daug kur suspėti tikrai suspėdavo. Į mokyklą, dainavimo, sporto ar šokių būrelius, taip pat ir į popamokines, valdžios nebūtinai palaimintas (bet ir griežtai neuždraustas) pramogas, kurių veiklesnėms esybėms Neringoje niekada nestigo.

Daugelis Neringos senbuvų gerai atsimena tradicines „fiestas“ – visos jos buvo mėgstamos ir sulaukdavo didelio susidomėjimo – ir „Žiemos šventė“ su aibe pramogų, viktorinų bei vaišių, ir Sezono atidarymo iškilmės su iš marių parplaukiančių Neringos ir Naglio teatralizuotomis suiktuvėmis, parodomosiomis jaunųjų buriuotojų varžybomis, spalvingomis gatvių eitynėmis bei koncertais Vasaros estradoje (Skrudynės g.). Prie scenos atviroje erdvėje įrengtų suolelių žiūrovams niekada neužtekdavo, todėl renginių pasiilgę smalsuoliai būdavo aplipę visą priešais estradą esantį kalną. Labai laukiama buvo ir Juodkrantėje vykdavusi Žvejo šventė.

Joninės nidiškai tais laikais švėsdavo vadinamajame „pajūrio stadione“, nedidelėje proskynoje šiauriau centrinio paplūdimio, nes tai buvo bene vienintelė vieta, tinkama masiniams susibūrimams ir milžiniškam laužui užkurti. Vėliau Joninių iškilmės persikėlė į pievą prie kopų.

Netrūko renginių sporto mėgėjams. Vykdavo bėgimo estafetė miesto gatvėmis, taip pat kasmetis bėgimas aplink Nidą. Nepamiršti buvo ir dviračiai. Grupės jaunųjų dviratininkų surengdavo išvykas į už devynių kilometrų esantį Morskajės kaimelį (dažniausiai – apžiūrėti nuo karo likusių įtvirtinimų), rečiau – į Preilą ar Pervalką. Tiesa, žinomas ir atvejis, kai du keturiolikmečiai pramuštgalviai „Ereliukais“ numynė iki pat Smiltynės ir atgal.

Buvo smagu, o ir nieko nekainavo valanda, dvi (ar net daugiau), praleistos populiarioje „Jūratės“ biliardinėje, kurioje, be rusiško biliardo, stovėjo ir stalo teniso stalas. Į ją galėjo užėiti kiekvienas norintis prašalaitis. Azartiškesni vyrukai čia praleisdavo nemažai laisvalaikio valandų, net esant puikiausiam vasaros orui.

Rudenį ir žiemą Nidos gyventojų dėmesio visada sulaukdavo mokyklos sporto salėje vykdanę azartiški miesto krepšinio bei tinklinio turnyrai.

Kad ir kaip buvo mėgstamas futbolas, tikros futbolo aikštės Nida, kitaip nei Juodkrantė, niekada neturėjo. Vietos vaikai šią problemą „išsprendė“ kamuolių spardydami kiemuose ar sporto salėje, na, o rimtesnės futbolo kovos vykdavo (tai tęsėsi apie dešimtmetį) Parnidžio kopos papėdėje, Tylos slėnyje. Futbolo vartus atstodavo iš miesto atsigabenti tinklu aptraukti skalbinių džiovyklų stovai...

Vasaromis didelę jaunimo dalį įtraukdavo buriavimas. Visą sezoną beveik be pertraukų Kuršių mariose vykdavo varžybos (LTSR pirmenybės, jaunių čempionatas, „Žalgirio“, „Vėtrungės“ taurės varžybos) arba treniruočių stovyklos, o šiltajam sezonui pasibaigus vėl populiarios tapdavo ir mažiau reglamentuotos, pačių gyventojų sumanytos pramogos. Rudenį – grybavimas, gintarų ir kitokių gėrybių paieška Baltijos pakrantėje, plekšnių ir uotų medžioklė žeberklais, žiemą – poledinė žūklė, bujeriai, slidinėjimas, rogutės...

Viena iš smagių laisvalaikio formų – ir pasivaikščiojimas pajūriu. Tai nebuvęs vien tuščias maklinėjimas – gyventojai Baltijos pakrantėje ieškodavo gintarų, vėjo atpustytų monetų ar jūros kartkartėmis išmetamų dar naudotinų daiktų. Pasitaikydavo pačių įvairiausių radinių – nuo veikiančių žiebtuvėlių iki džinsų, kažkas buvo radęs pakuotę gero olandiško tabako. Merginų kompanijai yra tekę rasti madingą apynauję basutę, o už poros kilometrų – ir antrą. Pasitaikydavo rasti laiškų buteliuose, kažkada „išsiųstų“ iš Danijos, Suomijos, Švedijos ar Vokietijos...

Nenuobodžiaudavo ir knygos mėgėjai. Netoli vidurinės mokyklos veikė viešoji biblioteka, o Pamario (buvusi Tarybų) gatvėje priešais fontaną – erdvus knygynas ir prie jo prisišliejusi atverstos knygos formos skaitykla. Nors naują knygą įsigyti būdavo sunku, bet uoliausi skaitytojai jį gaudavo. Pvz., Džono Golsvorčio (John Galsworthy) „Forsaitų sagą“ galėjo nusipirkti surinkę tam tikrą kiekį makulatūros. Skaitykloje, be knygų ir periodikos lentynų, stovėjo fortepijonas, kuriuo kūrybinių vakarų metu skambindavo profesionalūs muzikantai, žinomi aktoriai skaitydavo eiles.

Ne tik mokiniai, bet ir miesto bendruomenė laukdavo naujametinių karnavalų Nidos mokykloje, saviveiklininkų (satyros ir humoro grupės („agitbrigados“), pramoginių ir liaudies šokių, estradinių ansamblių) koncertų „Agiloje“.

Įvairių švenčių kalendoriuje didžiųjų švenčių rangą turėjo Kovo 8-oji, Gegužės 1-oji, Gegužės 9-oji, Spalio revoliucijos diena. Ir ne tik todėl, kad šios datos buvo minimos oficialiais renginiais su koncertais po jų, bet ir dėl to, kad tai buvo nedarbo dienos, neretai pasižymėjusios ir linksmybėmis privačioje erdvėje.

Viena iš laukiamiausių, jau neturėjusi oficialumo žymos, bet reikalavusi šio tokio visuomeninio statuso, buvo Naujųjų metų sutiktuvės Nidos restorane. Staliuką, prie kurio susiburdavo nemaža draugija (nebūtinai tai buvo giminaičiai ar draugai, vaišių stalai kartais suburdavo iki tol niekada bendrai nesilinksminusių žmonių kompanijas), reikėdavo rezervuoti iš anksto. Ypač entuziastingai pokyliui ruošdavosi moterys – iš parčios ar kito

Nidos pučiamųjų orkestras.
Vadovas Albertas Martinkus (stovi šonu kairėje). Apie 1970 m.

audinio siūdindavosi puošnias sukneles, rinkdavosi išskirtinius papuošalus, darėsi šukuosenas. Šventinis meniu, gyva muzika, šokiai iki paryčių ir smagūs nutikimai dar ilgai būdavo pokylio dalyvių prisimenami ir aptarinėjami.

Išvykos į gamtą

Pavasariop buvo mėgstama susiruošti į nedideles, kartais ne visai legalias iškylas miškuose (tuo metu Neringoje buvo įrengtos ir kelios oficialios laujavietės-pavėsinės), kiek rečiau – į rimtesnius turistinius žygius su palapinėmis.

Trapi Neringos gamta, žinoma, saugoma jau nuo seno – kūrėti laužų ir savavališkai įrengti stovyklaviečių čia niekada nebuvo leidžiama. Vis dėlto kone kiekvienas neringiškis

panorėjęs lengvai prisimintų bent vieną kitados, prieš kelias dešimtis metų, surengtą išvyką į laukinę gamtą.

Labiausiai atmintyje įstrigusi anų, jau pradingusių, laikų pramoga – turistinis žygis prie vadinamojo Ežerėlio – ją mena ne vienas dabar jau pusamžis nidiškis. Gan ilgas kelias, kokie aštuoni kilometrai, bet... ten neįprasta augmenija, itin marga fauna, aukštos ir stačios kaip siena kopos... Žvejyba, paskui ant laužo virta žuviene, žarijose keptos gardžiai kvepiančios bulvės... O tie naktiniai pasisėdėjimai prie laužo, paslaptingos istorijos, atviravimai, dainos, skambant gitarai!.. Absoliučiai nepakartojami potyriai ir aukso vertės prisiminimai!..

Dažniausia turistinių žygių kryptis buvo už trijų kilometrų nuo Nidos plytintis Grobšto ragas ir dar keliais kilometrais tolėliau (dabar Rusijos Federacijos Kaliningrado sritis) te-liuskavęs jau minėtasis ežerėlis, kiek rečiau – netoli Preilos esantis Rožių krūmas.

Verta prisiminti, kad 8-ajame dešimtmetyje Nidos jaunimas pradėjo statyti slaptus „bunkerius“ visai netoli gyvenvietės. Dažniausiai jų statybos nutrūkdavo slaptavietę aptikus nepageidautiniams pašaliniais, bet pasitaikydavo ir retų išimčių. Bene žinomiausias „pogrindinis štabas“ (trijų patalpų žeminė su langeliais, krosnimi ir baldais!) bemaž trejus metus prastovėjo kalnapušių miškelyje visai netoli Nidos švyturio, kol pagaliau buvo aptiktas girininkų...

Balti žiemos džiaugsmi

Nuosavų automobilių kokiais 1980-aisiais Neringoje būta tik vienas kitas, o tai leido vaikams (ir ne tik) rogutėmis leisti net nuo „pašto kalno“ (Taikos gatvė). Populiariu buvo važinėti ir nuo stačių kalvų giliau miške už gaisrinės, taip pat – žemyn nuo Urbo kalno švyturio taku. Tai buvusi, ko gero, ilgiausia rogučių trasa, leidusi smagiai lėkti gerus du šimtus metrų. Aišku, grįžimas atgal į kalną nebūdavęs toks smagus, kita vertus, jį lydėdavo klegesys, gyvos, nuoširdžios kalbos.

Nepamirštami ir sniego mūšiai sniegingomis žiemomis: Taikos gatvėje daugiabučių kiemuose išdygdavo įmantriausios sniego tvirtovės, o vaikai, pasiskirstę į dvi priešiškas stovyklas, gniūžtėmis pliekdavosi iki gilių sutemų...

Labai populiarius tarp jaunųjų nidiškių buvo ir ledo ritulys, tiesa, „adaptuotas“ vietos sąlygoms. Buvo žaidžiama be pačiūžų, apsaugų ir šalmy, erdvesnėje kiemo aikštelėje ar prie Nidos katilinės buvusių garažų teritorijoje. Žiemą šis užsiėmimas kartais nukonkuravo net krepšinį (jį buvo galima žaisti mokyklos salėje du tris kartus per savaitę).

Jei marių ledas užšaldavo lygiai (taip būdavo anaiptol ne kiekvienais metais), vienas kitas nagingesnis buriotojas pasidirbdindavo bujerį – vėjo roges su nedidele bure. Tokie savadarbiai, iš pažiūros gan primityvūs „agregatai“ po marias laktė kaip vėjas, ne vienam adrenalino mėgėjui sukeldami pavydą.

Žinoma, tomis dienomis (ar savaitėmis), kai gerai kibdavo stintos, ešeriai ir vėgėlės, daug vietinių gyventojų būdavo linke kuriam laikui pamiršti kitas žiemos pramogas. Ne-nuostabu: juk po sėkmingos žūklės dažnas namo grįždavo su pusmaišiu šviežutėlės žuvis!

Baltomis žiemomis į gyvenvietes neretai užklysdavo šernų šeimynėlės. Vaikytis šerniukus po Nidos centrą, ko gero, buvo viena iš egzotiškiausių, bet tais laikais neringiškius ne taip jau labai ir stebinusių „atrakcijų“; juk tais laikais pro namų ar mokyklos langą čia galėdavai pamatyti ir išdidų briedį, ir stirnų šeimynėlę, kiek rečiau – kiškį, lapę ar usūrinį šunį...

MŪSŲ AUTORIAI

MŪSŲ AUTORIAI

Edita Norkevičiūtė – filologė, bakalauro ir magistro kvalifikacinius laipsnius įgijusi Vilniaus universitete. Nuo 2013 m. dirba komunikacijos srityje, nuo 2010 m. reiškiasi literatūros, kultūros žurnalistikos srityse. Nuo 2020 m. dirba Neringos savivaldybės administracijoje, gyvena Nidoje.

Kasparas Pocius – filosofas, Vilniaus dailės akademijos dėstytojas. Tyrinėja šiuolaikinę filosofiją, socialinius judėjimus ir priešinimo praktikas vėlyvajame kapitalizme, straipsnių šiomis temomis autorius. Gyvena Vilniuje.

Doc. dr. Artūras Bautrėnas – Vilniaus universiteto Kartografijos ir geoinformatikos katedros docentas, Lietuvos kartografų draugijos narys, Vilniaus universiteto geodezijos ir topografijos krypties ekspertas. Nuo 2013 m. nuolat tyrinėja Kuršių nerijos kopų dinamiką.

Neringa Mačiulevičiūtė-Turlienė – Vilniaus universiteto Kartografijos ir geoinformatikos katedros doktorantė, lektorė, Lietuvos kartografų draugijos narė. Nuo 2016 m. dalyvauja Kuršių nerijos kopų dinamikos tyrimuose.

Remigijus Sereika – kartografas, kraštotyrininkas. Baigęs Žemės ūkio akademiją dirbo Valsstybiniame žemėtvarkos projektavimo institute, vėliau – leidyklose „Briedis“ ir „Didakta“ redaktoriumi-kartografu. Kurį laiką Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijoje buvo projektų vykdytojas, eigulys. Gyvena Klaipėdoje.

Asta Jankauskienė – žurnalistė, kvalifikaciją įgijusi Vilniaus universitete. Dirbo periodinėje spaudoje, valstybės tarnyboje. Rašė transporto, energetikos ir kitomis temomis. Nuo 2015 m. – „Dorės“ bendradarbė. Augo ir vidurinę mokyklą baigė Nidoje, šiuo metu gyvena Vilniuje.

Gintarė Dikšienė – mokytoja filologė, dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą Neringos gimnazijoje. Nuo 2018 m. Neringos meno mokyklos direktorės pavaduotoja ugdymui. Laisvalaikio rašo įvairaus žanro kūrinius – noveles, apsakymus, pjeses, esė, savo kūryba mielai dalijasi socialinėje erdvėje. Būdama devynerių, su šeima atvyko į Nidą, kurioje gyvena iki šiol.

Ruth Leizerowitz – istorikė, 2009–2019 m. Thomo Manno kultūros centro kuratoriumo pirmininkė, 1996–2000 m. Thomo Manno kultūros centro mokslo darbuotoja, nuo 2009 m. Vokietijos istorijos instituto Varšuvoje direktoriaus pavaduotoja, Berlyno Humboldto universiteto profesorė, knygų ir daugybės straipsnių apie Rytų Prūsijos istoriją autorė.

Danguolė Ruškienė – menotyrininkė, menotyros sritis – fotografija. Lietuvos fotomenininkų sąjungos narė. Straipsnių kultūros ir meno temomis autorė, parodų kuratorė, meno albumų ir kitų leidinių sudarytoja, edukacinių projektų vadovė. Gyvena Klaipėdoje.

Snieguolė Kerpienė – verslininkė, rinkodaros specialistė. Laisvalaikiu rašo esė. Prieškarinės vilos Smiltynėje savininkė. Gyvena Kuršių nerijoje, Smiltynėje.

Sondra Simana – rašytoja, scenaristė, muziejininkė, kūrybinio rašymo iniciatorė. Bendradarbiauja su Šeiko šokio teatru, jam rašo dokumentinio pobūdžio meninius scenarijus. Nuo 2008 m. Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje atsakinga už Klaipėdos skulptūrų parką. Gyvena Klaipėdoje.

Svajūnas Kuncaitis – laisvai samdomas tekstų autorius. Studijavo grafinį dizainą, baigė žurnalistikos kursus Vilniaus universiteto Žurnalistikos institute. Dirbo periodinėje spaudoje („Lietuvos aidas“, „Vakarinės naujienos“), publikavo straipsnius ir esė įvairiuose šalies leidiniuose. Gimė ir vidurinę mokyklą baigė Nidoje. Šiuo metu gyvena Vilniuje.

Raimonda Ravaitytė-Meyer – žurnalistė, kvalifikaciją įgijusi Vilniaus universitete. Nuo 1988 m. nuolatos gyvena Neringoje. Ilgametė Neringos korespondentė Klaipėdos miesto dienraštyje „Klaipėda“ (Raimondos Norkienės pavarde). Nuo 2010 m. – „Dorės“ bendradarbė, nuo 2013 m. – „Dorės“ sudarytoja ir redaktorė, straipsnių autorė. Lietuvos žurnalistų sąjungos narė.

Dorė. – Klaipėda: Druka, 2021. – 144 p., iliustr.

Kultūros almanachas, leidžiamas nuo 2010 metų.
Nuo 2015 m. išeina vieną kartą per metus

Redakcijos adresas: Pamario g. 53, LT-93124 Neringa
El. p. doreneringa@gmail.com

ISSN 2351-4582

„Dorė“ galima įsigyti Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešojoje bibliotekoje Nidoje (Pamario g. 53) ir jos filialuose: Juodkrantėje (Ievos Kalno g. 9), Preiloje (Preilos g. 27) Elektroninė versija www.neringosvb.lt

Sudarytoja ir redaktorė Raimonda Ravaitytė-Meyer
Kordinatorė Dalia Greičiūtė
Kalbos redaktorė Romualda Nikžentaitienė
Dizainerė Ingrida Ramanauskienė

Viršelyje – Jūratė Bučmytė, Albertas Krajinskas. *Kaimo žvejų ūkis* iš ciklo *Senieji Kuršių marių amatai*, 2018–2021, akvarelė, pieštukas, 60x80cm

Iliustracijų šaltiniai:

Mizgirių gintaro muziejus 6/7, 9, 10/11, 12, 13, 14, 15, 16, 19
Jūratės Bučmytės, Alberto Krajinsko archyvas 26/27, 28, 29, 30/31
Vilniaus universiteto Kartografijos ir geoinformatikos katedros archyvas 32/33, 34, 36, 40, 41
Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos archyvas – 38, 39
Neringos muziejai 42/43, 44, 45, 46, 100, 101, 102, 103
Neringos meno mokykla 56/57, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 139
Klaipėdos apskrities viešosios Ievos Simonaitytės bibliotekos AdM archyvas – 68/69, 73
Lietuvos fotomenininkų sąjungos Klaipėdos skyrius 78/79, 84, 85, 92
Remigijaus Sereikos archyvas 51, 52, 53, 54
Zigfrido Kairio (47, 49), Snieguolės Kerpienės (74, 76, 77),
Andriaus Mamontovo (117) šeimos albumai

Tiražas 700 egz.
Užsakymas TK 2112-161

Išleido ir spausdino spaustuvė DRUKA
Mainų g. 5, LT-94101 Klaipėda
El. p. info@druka.lt
www.druka.lt

